

**6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE KARİKATÜR
KULLANIMININ YARATICI DÜŞÜNMEYE ETKİSİ**

Döndü BARUT

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYAL BİLİMLER VE TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MART, 2017

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 2 yıl (24 ay) sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Döndü
Soyadı : BARUT
Bölümü : Sosyal Bilgiler Eğitimi
İmza :
Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımının Yaratıcı
Düşünmeye Etkisi
İngilizce Adı : The Effect Of Using Cartoon In 6th Grade Social Studies Course
On Creative Thinking Skill

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Döndü BARUT

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Döndü BARUT tarafından hazırlanan “6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımının Yaratıcı Düşünmeye Etkisi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman:

.....

Başkan:

.....

Üye:

.....

Üye:

.....

Tez Savunma Tarihi:/...../.....

Bu tezin Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Ülkü Eser ÜNALDI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

**6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE KARİKATÜR
KULLANIMININ YARATICI DÜŞÜNMEYE ETKİSİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

Döndü BARUT

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Mart, 2017**

ÖZ

Bu çalışmanın amacı 6.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerine etkisini belirlemektir. Araştırmada nitel ve nicel analizin birlikte kullanıldığı karma araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın uygulamaları 2014-2015 eğitim-öğretim yılı ikinci döneminde Yozgat ili Fatma Temel Turhan Ortaokulu 6.sınıf öğrencilerinden C şubesinde öğrenim gören 27 öğrenci ile yapılmıştır. Çalışma grubu amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemiyle karar verilmiştir. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen 2 bölüm 9 açık uçlu sorudan oluşan “Karikatür Çalışma Kâğıdı” ile öğrencilere çizdirilen karikatürler ve öğrencilerle yapılan görüşmeler ile toplanmıştır. Karikatür çalışma kâğıdının ilk bölümü karikatürü tanıma ile ilgili 3 sorudan oluşurken ikinci bölümü karikatürle yaratıcı düşünme becerisini kazanabilmelerine yönelik 6 sorudan oluşturulmuştur. Karikatür çalışma kâğıdının hazırlanmasında uzman görüşlerine başvurulmuştur. Karikatür çalışma kâğıdı uygulama öncesinde ve uygulama sonrasında öğrencilere uygulanmıştır. Uygulama 4 hafta boyunca “Elektronik Yüzyıl” ünitesindeki 3 kazanım üzerinde gerçekleştirilmiştir. Uygulamada 13 tane karikatür kullanılmıştır. Uygulama sonunda gönüllü öğrencilerden karikatür çizimleri istenmiş ve karikatür çizen öğrencilerle çizdikleri karikatür hakkında sohbet tarzı görüşmeler yapılmıştır. Nicel verilerin analizi bağımlı gruplar için t testi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel veriler ise betimsel ve içerik analize tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini artırdığı görülmüştür. Derste karikatür kullanımının yaratıcı düşünmeyi artırmasına yönelik uygulanan çalışma kâğıtları sonucunda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha başarılı oldukları ve daha yaratıcı fikirler ortaya koydukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Sosyal Bilgiler Dersi, Karikatür, Yaratıcı Düşünme, Beceri.
Sayfa Adedi : 101
Danışman : Doç. Dr. Bülent AKBABA

**THE EFFECT OF USING CARTOON IN 6TH GRADE SOCIAL
STUDIES COURSE ON CREATIVE THINKING SKILL
(Master's Thesis)**

Döndü BARUT

**GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
March, 2017**

ABSTRACT

This study aims to specify the effect of using cartoon in 6th grade social studies course on the students' creative thinking skills. Complex research design, where qualitative and quantitative analyses are used together, is adopted for the study. The implementation of the study was carried out with 27 students in class C of 6th grade at Fatma Temel Turhan Secondary School in Yozgat during the 2014-2015 school year. The research group was specified by using criterion sampling method, one of the purposive sampling methods. The data of the study was collected through "Cartoon Worksheet" prepared by the researcher as 2 sections with 9 questions in total as well as cartoon drawn by and interviews carried out with the students. While the first section of the cartoon worksheet consists of 3 questions regarding the recognition of cartoon, the second section features 6 questions related to their acquisition of creative thinking skills with cartoon. During the preparation of cartoon worksheet, the researcher consulted specialists for their opinions. The students answered the questions in cartoon worksheet both before and after the implementation process. The implementation process covers 3 subjects in "Electronic Century" unit, which lasted 4 weeks. 13 cartoon were used for implementation purposes. At the end of implementation process, the volunteering students were asked to draw cartoon; the students drawing cartoon were interviewed on their cartoon in a manner of conversation. While quantitative data were subject to paired samples test, qualitative data went through descriptive and content analyses. At the end of the study, it was concluded that using cartoon in social studies course improves the creative thinking skills of students. It was found out that female students were more successful and came up with more creative ideas than male students as a result of the worksheets implemented with the purpose of improving creative thinking by way of using cartoon in the courses.

Key Words :Social Studies Lesson, Cartoon, Creative Thinking, Skill.
Page Number : 101
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Bülent AKBABA

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM I. GİRİŞ.....	1
1.1.Problem Durumu	1
1.2.Araştırmanın Amacı	3
1.3.Araştırmanın Önemi.....	4
1.4.Araştırmanın Varsayımları	4
1.5.Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.6.Tanımlar	5
1.7. İlgili Araştırmalar	5
1.7.1. Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımı ile İlgili Araştırmalar	5
1.7.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Yaratıcı Düşünme ile İlgili Araştırmalar	8
BÖLÜM II. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	11
2.1.Sosyal Bilgiler Öğretimi	11
2.1.1. Sosyal Bilgilerin Amacı ve Önemi	12
2.1.2. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi	13
2.1.2.1. Dünyada Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi.....	13
2.1.2.2. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi.....	14
2.1.3. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	15

2.1.4. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Öğretim Araç ve Materyalleri.....	16
2.1.4.1. Basılı Eğitim Araçları.....	18
2.1.4.2. İki Boyutlu Materyaller	18
2.1.4.2.1. Yazı Tahtası.....	18
2.1.4.2.2. Bülten Tahtası	19
2.1.4.2.3. Dosya Tahtası	19
2.1.4.2.4. Akıllı Tahta	19
2.1.4.2.5. Poster.....	20
2.1.4.2.6. Pano.....	20
2.1.4.2.7. Levhalar	20
2.1.4.2.8. Afişler	20
2.1.4.2.9. Grafikler	20
2.1.4.2.10. Resimler	20
2.1.4.2.11. Zaman ve Tarih Şeridi	21
2.1.4.2.12. Diyagramlar.....	21
2.1.4.2.13. Model ve Numuneler.....	21
2.1.4.2.14. Koleksiyonlar	21
2.1.4.2.15. Profiller.....	21
2.1.4.2.16. Harita.....	22
2.1.4.3. Üç Boyutlu Materyaller	22
2.1.4.3.1. Küre	22
2.1.4.3.2. Maketler.....	22
2.1.4.3.3. Kum Masası	22
2.1.4.3.4. Karikatürler	22
2.1.4.4. Görsel İşitsel Araçlar	23
2.1.4.4.1. Dramatizasyon	23
2.1.4.4.2. Gösteriler.....	23
2.1.4.5. Elektronik Materyaller.....	23
2.1.4.5.1. Radyo ve Kasetçalar.....	23
2.1.4.5.2. Slaytlar.....	23
2.1.4.5.3. Tepegöz.....	24
2.1.4.5.4. Video, Filmler ve Televizyon	24
2.1.4.5.5. Kamera, Fotoğraf Makinesi ve CD'ler	24

2.1.4.5.6. Bilgisayarlı Tepegöz (Data Show)	24
2.2. Karikatür.....	24
2.2.1. Karikatür ve Eğitim.....	28
2.2.1.1. Ön Bilgileri Hatırlatıcı Karikatürler.....	30
2.2.1.2. Kavram Karikatürleri	31
2.2.1.2.1. Poster Biçimindeki Kavram Karikatürleri	32
2.2.1.2.2. Çalışma Yaprağı Biçimindeki Kavram Karikatürleri.....	32
2.2.1.3. Dikkat ve Güdülenmeyi Artırıcı Karikatürler	33
2.2.2. Karikatür Etkinliğinde Öğretmen ve Öğrencinin Rolü	33
2.2.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür	35
2.2.3.1. Karikatürlerin Analiz edilmesi.....	38
2.2.3.2. Karikatürlerin Yorumlanması	39
2.2.3.3. Karikatürlerin Değerlendirme Aracı Olarak Kullanılması.....	40
2.2.3.4. Sosyal Bilgiler Derslerinde Yer Alan Karikatürler	41
2.3.Yaratıcılık ve Yaratıcı Düşünme	47
2.3.1. Yaratıcı Düşünme Süreci.....	50
2.3.2. Yaratıcı Düşünme İle İlgili Kuramlar.....	51
2.3.2.1. Psikoanalitik Kuram	51
2.3.2.2. İnsancıl (Hümanistik) Kuram.....	52
2.3.2.3. Faktöriyalist (Karmaşık) Kuram.....	52
2.3.2.4. Bilişsel Gelişimsel Kuramlar	52
2.3.2.5. Gestalt Kuramı.....	53
2.3.2.6. Çağrışım Kuramı	53
2.3.2.7. Algısal Kuram.....	53
2.3.3. Yaratıcılığı Engelleyen Faktörler	54
2.3.4. Yaratıcılığı Etkileyen Faktörler	55
2.3.5. Okullarda Yaratıcılık	57
2.3.5.1. Yaratıcı Düşünme Yöntem ve Teknikleri	59
2.3.5.1.1. Beyin Fırtınası.....	59
2.3.5.1.2. Sinektik (Benzetme)	60
2.3.5.1.3. Yaratıcı Drama	60
2.3.5.1.4. Örnek Olay İncelemesi	61

2.3.5.1.5. Zihin Haritası.....	62
2.3.5.1.6. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği.....	62
2.3.5.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Yaratıcı Düşünme.....	63
BÖLÜM III. YÖNTEM	67
3.1. Araştırmanın Deseni	67
3.2. Çalışma Grubu	67
3.3. Veri Toplanması, Veri Toplama Araçları ve Uygulama.....	68
3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması.....	71
BÖLÜM IV. BULGULAR VE YORUM	73
4.1. Nicel Verilerin Bulguları ve Yorumları.....	73
4.1.1. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Yaratıcı Düşünme Unsurları Bakımından Ön ve Son Test Karikatür Uygulama Sonuçları Arasındaki Far	74
4.2. Nitel Verilerin Bulguları ve Yorumları	74
4.2.1. Ön-Son Çalışma Yapraklarında Cinsiyete Göre Öğrencilerin Karikatür İçin Kullandıkları Kavramlar	74
4.2.2. Öğrencilerin Çizdikleri Karikatürler ve Çizdikleri Karikatür Hakkındaki Düşünceleri	77
BÖLÜM V. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	83
KAYNAKLAR	86
EKLER	93
Ek-1. Ön-Son Test Karikatür Çalışma Kağıdı.....	94
Ek-2. Dereceli Puanlama Anahtarı	94
Ek-3 Uygulama Esnasında Kullanılan Karikatürler	95
Ek-4 Araştırma İzin Belgeleri	99

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. <i>Yaratıcı Düşünce ve Mantıksal Düşünce Arasındaki Fark</i>	1
Tablo 2. <i>Üç Sosyal Bilgiler Öğretim Geleneği</i>	15
Tablo 3. <i>Eğitim-Öğretim Ortamında Kullanılabilecek Karikatürler</i>	30
Tablo 4. <i>Karikatürü Oluşturan Unsurlar</i>	38
Tablo 5. <i>Karikatürü Analiz Formu</i>	39
Tablo 6. <i>Karikatür Yorumlama Formu</i>	40
Tablo 7. <i>4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Becerilerin Dağılımı</i>	64
Tablo 8. <i>5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Becerilerin Dağılımı</i>	64
Tablo 9. <i>6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Becerilerin Dağılımı</i>	64
Tablo 10. <i>7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Becerilerin Dağılımı</i>	65
Tablo 11. <i>Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı</i>	68
Tablo 12. <i>Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Karikatürle İlgili Çalışma Kağıdına Verdikleri Ön-Son Uygulama Başarı Puanları</i>	73
Tablo 13. <i>Öğrencilerin Çalışma Yapraklarından Aldıkları Puanların Farkına İlişkin t Testi</i>	74
Tablo 14. <i>Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Yaratıcı Düşünme Unsurları Bakımından Ön ve Son Test Karikatür Uygulama Sonuçları Arasındaki Fark</i>	74
Tablo 15. <i>Ön Uygulamada Öğrencilerin Karikatürde Gördükleri</i>	75
Tablo 16. <i>Son Uygulamada Öğrencilerin Karikatürde Gördükleri</i>	75
Tablo 17. <i>Ön Uygulamada Karikatürde Temsil Edilen Semboller</i>	75
Tablo 18. <i>Son Uygulamada Karikatürde Temsil Edilen Semboller</i>	76
Tablo 19. <i>Ön Uygulamada Öğrencilerin Karikatür Hakkında Düşündükleri</i>	76
Tablo 20. <i>Son Uygulamada Öğrencilerin Karikatür Hakkında Düşündükleri</i>	76
Tablo 21. <i>Ön Uygulamada Öğrencilerin Karikatürün Devamı İçin Kullandıkları Kavramlar</i>	77
Tablo 22. <i>Son Uygulamada Öğrencilerin Karikatürün Devamı İçin Kullandıkları Kavramlar</i>	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Sosyal bilgiler dersinin disiplinleri	11
Şekil 2. Politik karikatür örneği	26
Şekil 3. Açıklayıcı-aydınlatıcı karikatür örneği	27
Şekil 4. Ön bilgileri hatırlatıcı karikatür	30
Şekil 5. Poster biçimindeki kavram karikatürü örneği	32
Şekil 6. Çalışma kağıdı biçimindeki kavram karikatürü örneği.....	32
Şekil 7. Dikkat ve güdülenmeyi artırıcı karikatür örneği	33
Şekil 8. ‘‘Gerçekleşen Düşler’’ ünitesindeki birinci karikatür	42
Şekil 9. ‘‘Gerçekleşen Düşler’’ ünitesindeki ikinci karikatür.....	42
Şekil 10. ‘‘Bir Ülke Bir Bayrak’’ ünitesindeki etkinlik	43
Şekil 11. ‘‘Ülkemiz ve Dünya’’ ünitesindeki karikatür.....	43
Şekil 12. ‘‘Demokrasinin Serüveni’’ ünitesindeki birinci karikatür	44
Şekil 13. ‘‘Demokrasinin Serüveni’’ ünitesindeki ikinci karikatür	44
Şekil 14. ‘‘İletişim ve İnsan İlişkileri’’ ünitesindeki karikatür	45
Şekil 15. ‘‘Yaşayan Demokrasi’’ ünitesindeki karikatürler.....	45
Şekil 16. ‘‘Ülkeler Arası Köprüler’’ ünitesindeki iki karikatür	46
Şekil 17. ‘‘Atatürkçülük’’ ünitesindeki karikatür	46
Şekil 18. ‘‘Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk’ün Ölümü’’ ünitesi birinci karikatür	47
Şekil 19. ‘‘Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk’ün Ölümü’’ ünitesi ikinci karikatür	47
Şekil 20. Yaratıcı düşünme etkinliklerinde karikatür 1.....	66
Şekil 21. Yaratıcı düşünme etkinliklerinde karikatür 2.....	66
Şekil 22. Altı şapkalı düşünme tekniğinde kullanılan karikatürler	70
Şekil 23. Beyin fırtınası tekniğinde kullanılan karikatürler	71
Şekil 24. Öğrencilerin uygulanan çalışma yapraklarından aldıkları puan ortalamaları	73
Şekil 25. Ö. 1’in çizdiği karikatür	78
Şekil 26. Ö. 2’nin çizdiği karikatür	78

<i>Şekil 27.</i> Ö. 3'ün çizdiği karikatür	79
<i>Şekil 28.</i> Ö. 4'ün çizdiği karikatür	80
<i>Şekil 29.</i> Ö. 5'in çizdiği karikatür	80
<i>Şekil 30.</i> Ö. 6'nın çizdiği karikatür	81
<i>Şekil 31.</i> Ö. 7'nin çizdiği karikatür	82

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu

Günümüzde teknoloji hızla gelişirken, ona ayak uyduracak olan insan aktif, ileriye görebilen, kendini tanıyan, ifade edebilen, çevre olanaklarını ve teknolojiyi en iyi şekilde kullanabilen yaratıcı bir yapıya sahip olmalıdır. İnsanın bu özelliklere sahip olabilmesi için iyi bir eğitim gereklidir. Sosyal bilgiler dersinde de öğrencilerin yaratıcılıklarının ortaya çıkarılması için bazı görsel materyallerden yararlanılır. Bu görsel materyallerden biri de karikatürdür.

Yaratıcılık yeni bir düşünce, ürünü ortaya koymak, yapılmayanı yapmak, söylenmeyeni söylemektir (Taşpınar, 2007, s.201). Yani yaratıcılıkta ortaya yeni bir ürün konulmalıdır. Yaratıcı düşünme ise araştırmacı, buluş gücü olan, yenilikler peşinde koşan, sorunlara yeni çözüm önerileri geliştirebilen ve özgün düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlayan bir düşünce biçimi olarak tanımlanabilir. Düşünceyi mantıksal düşünce ve yaratıcı düşünce olarak iki ana başlıkta toplayabiliriz.

Tablo 1.

Yaratıcı Düşünce ve Mantıksal Düşünce Arasındaki Fark

Yaratıcı Düşünce	Mantıksal Düşünce
Düşünme sürecinin ilk aşamasında yer alır	Düşünme sürecinin ikinci aşamasını temsil eder
Yeni ve özgündür	Bilgi birikimine dayanır
Değişimin kaynağıdır	Deneyimlerden yararlanır
Yeni fikirler üretir	Yaratıcı düşünceyi değerlendirir
Kabul edilmesi güçtür, zaman alır	Kısa zamanda kabul görür
Var olanı geliştirir	Var olanın üzerine kuruludur, var olanı korur
Geleceğe dönüktür	Geçmişin uzantısıdır
Alışılmış düşünüşün tarzlarını kullanmaz	İyi-kötü, doğru-yanlış gibi nitelendirmeleri vardır
Yaklaşım söz konusudur	Nesnel ya da mantıksal bağlantıları vardır
Duygular, değerler, tutumlar, sezgiler ve varsayımlar içerir	Mantık kuralları vardır
Yetenekler kullanılır	Matematiksel ve bilimsel düşünceye uygundur
Yanal düşünce (çok yönlü düşünme ve arama) biçimidir	Düz çizgili, dikey düşünme biçimidir

Argun, Y., 2004, Okul Öncesi Dönemde Yaratıcılık ve Eğitimi, Ankara: Anı.

Teknolojinin her geçen gün daha da önem kazandığı bu dönemde üretici bireyler olmak gereklidir. Bunun için insanlar düşünme, hayal kurma ve düşlerinin peşinden koşabilme yetisini iyi kullanabilmelidir. İnsanlar bu dünyada olumlu bir şeyler yapabilmek ve başarıya ulaşabilmek için bu yetilerinin farkına varmalı ve yaratıcılığın önemini kavramalıdır. Bireyler her şeyden önce küçük yaşlardan itibaren yaratıcı bir şekilde yetiştirilmelidir. Bunun sağlanabilmesi için okullara büyük iş düşmektedir. Okul öncesi dönemde çocukların hayal güçleri, yaratıcılıkları korunsun da daha sonraki dönemlerde yapılandırmacı sisteme geçilmiş olsa da bu yetileri köreltilebilir. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2004 yılında geliştirdiği Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı ile öğrencilerin kavram, beceri ve değer öğretimi üzerinde durmaktadır. MEB, öğrencilerin yaratıcı düşünme gibi soyut kavramları daha kolay öğrenmelerini sağlamaya çalışmaktadır. Fakat uygulama konusunda büyük eksiklikler yaşanmaktadır. Yaratıcı düşünme beceri olarak sosyal bilgiler dersinde doğrudan verilecek beceriler arasında yer almasa da hayatın her alanını içine alan bu derste yaratıcı düşünme üzerinde daha çok durulmalıdır.

İlköğretim yıllarında çevresindeki uyaranların zenginleşmesi, çeşitlenmesi nedeniyle öğrenci birçok farklı beceri kazanmaktadır. Bu dönemlerde öğrencilerin yaratıcılıkları desteklenmeye çalışılmalıdır. Sosyal bilgiler dersinde yaratıcı düşünme beceri olarak 6. sınıf müfredatı içinde kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu kadar soyut ve kazandırılması zor olan bir becerinin daha çok üzerinde durulmalıdır. Çünkü yaratıcılık sınırları olmayan bir şeydir. Duyguların ve sezgilerin ancak doğru bilgi ve motivasyonla bir araya gelmesiyle oluşur. Yani yaratıcı düşünme hayatın her anında ve her yerindedir. Sosyal bilgiler dersi de genel olarak hayatın her alanını kapsar. Bu yüzden bu derste öğrencilere yaratıcı düşünmenin öğretilmesi önemlidir. Bunun içinde öğretmenlere büyük iş düşmektedir. Öğretmenler derslerinde görsel materyallere çokça yer vererek öğrencilerin düşünmelerini, araştırmalarını ve sorgulamalarını sağlamalıdır.

Görsellik geçmişten günümüze toplumlar içerisinde önemini korumuştur. Öyle ki ilkçağlarda bile insanlar iletişim aracı olarak görsel bir unsur olan resmi kullanmışlardır. Toplum içerisinde estetik bir değer taşıyan görsellik zamanla eğitimde de yerini almıştır. Toplumu ve toplum içerisindeki her şeyi ele alan sosyal bilgiler dersinde görsel materyallerin yerini alması da kaçınılmazdır. Resim, fotoğraf, karikatür, minyatür, gravür, gazete gibi görsel materyalleri kullanmak öğrenme-öğretme sürecini daha zengin ve nitelikli bir hale getirecektir (Akbaba, 2012, s.287). Bu görsel materyallerden biri olan karikatürü Türk Dil Kurumu (TDK, 2011, s.1332) “insan ve toplumla ilgili her tür olayı

konu olarak abartılı bir biçimde belirten, düşündürücü ve güldürücü resim’’ olarak tanımlamaktadır. Karikatürün toplum içerisindeki olayları aktarırken kendine göre bir yöntemi vardır. Karikatür en soyut kavramları bile somutlaştırarak verilmek istenen mesajı kolay bir şekilde öğrencilerin anlamasına yardımcı olur. Eğitim sistemimizde yapılandırmacı yaklaşıma geçilmiş olmasına rağmen hala ezberci anlayış devam etmektedir. Özellikle sosyal bilgiler dersinde tarih konularının öğretiminde bu kendini daha çok göstermektedir. İşte karikatür öğrencilerin sıradan, sıkıcı ve zor buldukları konuları eğlenceli bir şekilde öğretebilir. Ayrıca karikatür öğrencilerin konu üzerinde sorgulama yapmalarını, konunun değişik boyutlarını kavrayabilmelerini ve sonuçlar çıkarabilmelerini de sağlayabilir. Böylece karikatür, ezberciliği ortadan kaldırır. Karikatüre bakan her bireyin o karikatürde görebileceği farklı bir durum, bunun sonucunda açıklayabileceği farklı bir düşünce oluşabilir (Akbaba, 2012, s.296). Bu sayede bireylerin yaratıcı düşünme yetileri de daha çok gelişebilir. Yani yaratıcı düşünme becerisinin geliştirilmesinde kullanılabilecek en iyi görsel materyallerden biri de karikatür olacaktır.

Sosyal Bilgiler Dersinde karikatür konusu ile ilgili Seçgin, Yalvaç ve Çetin (2010); Özşahin (2009); Yüksel ve Adıgüzel (2012); Ersoy (2010); Alkan ve Tokcan (2013); Akengin ve İbrahimoglu (2010); Baba (2012); Koçoğlu (2012); Oruç (2007); Ersoy ve Türkan (2010); Palaz (2010) çalışmalar yapmışlardır. Yaratıcılıkla ilgili Çelik (2015); Erdoğan ve Yiğit (2008); Akbulut (2004); Çağlar (2010); Altıkulaç ve Akhan (2010); Emir (2001); Kaplan ve Ercan (2011); Kuyubaşıcıoğlu (2009); Palandökenlier (2008); Aksoy (2005) çalışmalar yapmışlardır. Ayrıca Köseoğlu (2009), “Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımının Eleştirel Düşünmeye Etkisi” adlı bir çalışma yapmıştır.

YÖK, Milli Kütüphane, ASOS veri tabanları ve TÜBA Sosyal Bilimler Veri Tabanında “karikatür kullanımı”, “yaratıcı düşünme” kelimeleri ile yapılan tarama sonucunda bu iki kavramı bir arada ele alan herhangi bir çalışma bulunmamıştır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının yaratıcı düşünmeye etkisini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. 6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin yaratıcı düşünme becerisini kazanmalarına etkisi nedir?

2. 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin yaratıcı düşünme becerisine etkisinde ön test ve son test puanları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.Araştırmanın Önemi

Yaratıcı düşünmenin günümüzde her geçen gün daha önemli hale gelmesi nedeniyle bu konuda yapılan araştırma sayısı çoğalmaktadır. Mutluer (2013) yaratıcı düşünme becerisi gibi üst düzey becerilerin öğretiminin çok zor olduğu ortaya koymuştur. Bunun için öğretmenler öğrencilere özellikle beceri öğretirken çok dikkat etmelidirler. Ayrıca geleneksel öğretim yöntemleri de bu konuda yetersiz kalmaktadır. Yaratıcı düşünme becerisi gibi soyut bir becerinin öğretilmesinde daha kapsamlı, çok yönlü bir görsel materyal kullanılmalıdır. Öğrenciler beceri öğretimi süresince aktif olmalıdır. İşte karikatür, yaratıcı düşünme becerisinin öğretiminde diğer görsel materyallerden daha etkili olacaktır. Çünkü karikatür, Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarıyla doğrudan ilgilidir. Karikatür kullanımı hem öğrencilerin daha kolay öğrenmesini sağlayacak hem de öğretmenlerin dersleri daha etkili sunmalarına yardımcı olacaktır. Ayrıca bu çalışmanın yapılması diğer araştırmacıların daha sonra yapacakları çalışmalara da yardımcı olacaktır.

1.4.Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmanın temelini dayandırdığı varsayımlar şunlardır:

1. Araştırmacının hazırlanan etkinlikleri aynı yeterlilikte uyguladığı varsayılmıştır.
2. Kullanılacak ölçme araçları konusunda başvurulacak olan uzman görüşlerinin yeterli olacağı varsayılmıştır.
3. Araştırmaya katılan öğrenciler karikatür etkinliklerini titizlikle gerçekleştirmişlerdir.

1.5.Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

1. 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılı Bahar Döneminde gerçekleştirilmiştir.
2. Yozgat ili Fatma Temel Turhan Ortaokulu 6/C sınıfı öğrencileri ile sınırlıdır.
3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içerisinde yer alan kavramlardan ve becerilerden yalnızca yaratıcı düşünme becerisi ile sınırlıdır.

1.6.Tanımlar

Karikatür: Bugünkü durumuyla çizgi ile mizah yapma sanatıdır (Selçuk, 1998, s.12).

Yaratıcılık: Her bireyde var olduğu kabul edilen, bir şeyi yaratmaya iten farazi yatkınlık (TDK, 2011, s.2534).

Yaratıcı Düşünme: Var olmayanı yaratmak değil, görünüşte birbirinden bağımsız gibi duran mevcut veriler arasındaki ilişkiyi görebilme ve yeni bir ürün ortaya çıkarma sürecidir (Goodman'dan aktaran Kuyubaşıcıoğlu, 2009, s.14).

1.7. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde online veri tabanları ve basılı kaynaklarda yer alan sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımı ve beceri öğretimi konusundaki araştırmalar taranmıştır. Bu taramalar sonucu elde edilen veriler analiz edilerek ulaşılan sonuçlar özetlenmiştir.

1.7.1. Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımı ile İlgili Araştırmalar

Köseoğlu (2009) ‘‘Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımının Eleştirel Düşünmeye Etkisi’’ adlı çalışmasında sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanma etkinliğinin öğrencilerin eleştirel düşünme becerisinin gelişimine etkisini incelemiştir. Ön test- son test kontrol gruplu desen kullanılan çalışmanın deney ve kontrol grubunu 2008-2009 eğitim-öğretim yılında Samsun ili Kavak ilçesi Atatürk Yatılı İlköğretim Bölge Okulu 7/B ve 7/C sınıflarında öğrenim gören 36 öğrenci oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak çoktan seçmeli test, karikatür çalışma kâğıdı testleri, öğretmen görüşme formu, dereceli puanlama anahtarlarından yararlanılmıştır. Sonuçlar; sosyal bilgiler dersinde eleştirel düşünmede karikatür kullanımının öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini artırdığını göstermiştir. Deney grubu öğrencilerinin eleştirel düşünme sorularına daha başarılı yanıtlar verdiği saptanmıştır. Öğrencilerin eleştirel düşünme unsurlarındaki başarı düzeyleri ile sosyal bilgiler notu ve genel not ortalamaları arasındaki pozitif ve anlamlı ilişkiler gözlemlenmiştir. Araştırmada elde edilen en ilginç sonuç, eleştirel düşünme gelişiminin içerikle ilişkili ve sınırlı olduğu; bir alanda elde edilen becerinin otomatik olarak başka alanlara yansımadağı bulgusudur. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinde cinsiyete göre farklılığın olmadığı görülmüştür.

Ersoy ve Türkan (2010) ‘‘İlköğretim Öğrencilerinin Çizdikleri Karikatürlere Yansıtıkları Sosyal ve Çevresel Sorunların İncelenmesi’’ adlı çalışmalarında ilköğretim öğrencilerinin

çevrelerinde yaşadıkları sorunlara ilişkin duygu, düşünce ve gözlemleri ile bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini kendi çizdikleri karikatürler aracılığıyla incelemeyi amaçlamışlardır. Nitel araştırma yöntemiyle desenledikleri çalışmanın verilerini açık uçlu sorular, yarı-yapılandırılmış görüşme ve öğrencilerin çizdikleri karikatürler yoluyla toplamışlardır. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin sosyal sorunları yorumlamalarında içinde yaşadıkları kültürün önemli etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca, öğrencilerin yaşadıkları sorunlar üzerine kendi karikatürlerini çizmelerinin, sorun seçerken karar verme, sorunlar üzerinde yaratıcı ve eleştirel düşünme, yorumlama ve çözüm önerileri geliştirmeleri açısından etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sidekli, Er, Yavaşer ve Aydın (2014) “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Alternatif Bir Yöntem: Karikatür” adlı çalışmalarında 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Kutuplardan Çöllere Değişen İklim” konusunun öğretiminde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarısına etkisini incelemiştir. Araştırma ön test-son test kontrol gruplu modele uygun deneysel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Konu kontrol grubunda düz anlatım yöntemiyle, deney grubunda karikatür ile etkinlik temelli işlenmiştir. Araştırmada elde edilen veriler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; deney ve kontrol gruplarının başarı puanları arasında deney grubunun lehine anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur.

Akengin ve İbrahimoğlu (2010) “Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarısına ve Derse İlişkin Görüşlerine Etkisi” adlı çalışmalarında sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin başarıları ve derse ilişkin görüşlerine etkisini araştırmışlardır. Araştırma kapsamında, Sosyal Bilgiler 7. sınıf “Zaman İçinde Bilim” ünitesi karikatür temelli etkinliklerle işlenmiştir. Çalışmada nitel ve nicel yöntemler bir arada kullanılmış; öğrencilerin başarıları uygulanan üç çalışma kâğıdıyla, derse ilişkin görüşleri 13 maddelik bir anketle tespit edilmeye çalışılmış, sorulan açık uçlu sorularla da elde edilen bu nicel verilerin desteklenmesi amaçlanmıştır. Araştırma bulgularına göre, sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımı öğrencilerin akademik başarılarını yükseltmekte ve derse ilişkin görüşlerinde genel anlamda pozitif bir farklılık oluşturmaktadır.

Seçgin, Yalvaç ve Çetin (2010) “İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Karikatürler Aracılığıyla Çevre Sorunlarına İlişkin Algıları” adlı çalışmalarında sosyal bilgiler ile fen ve teknoloji eğitimi programlarını yakından ilgilendiren çevre konusunda, ilköğretim

öğrencilerinin zihinsel yapılarındaki kavramlar ve çevre sorunlarını algılayış biçimleri karikatürler aracılığı ile tespit etmeye çalışmışlardır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, küresel ısınma, ozon tabakası, toprak kirliliği, ışık kirliliği, ses kirliliği, su kirliliği, hava kirliliği, orman tahribatı ve nesli tükenen hayvanlar gibi çevre sorunlarına ait, resim öğretmeni tarafından çizilmiş 9 adet karikatürün yer aldığı form kullanılmıştır. Öğrencilerden, bu formda yer alan karikatürleri inceleyip, altlarında yer alan boşluklara karikatürlerle ilgili yorumlarını yazmaları istenmiştir. Bu süreçte öğrencilerin karikatürlerde yer alan çevre sorunlarını zihinlerinde hangi kavramlarla ilişkilendirdiklerini ortaya çıkartmak ve bu sayede çevre ile ilgili kavram yanlışları ya da eksik öğrenme nedenlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Yapılan içerik analizi sonucunda öğrencilerin çevre sorunlarına ilişkin karikatür yorumlarında yer alan kavramların kullanılma sıklığı incelenmiş; bu karikatürlerde en çok küresel ısınma, kirlilik, kuraklık, doğal denge, duyarsızlık, bilinçsizlik, insan gibi kavramların tekrarlandığı gözlenmiştir. Her bir karikatürün ilişkilendirildiği kavramlar ve tekrarlanma sıklıkları incelenerek öğrencilerin çevre ile ilgili kavram yanlışları ya da eksik öğrenmeleri ortaya konulmuştur.

Yüksel ve Adıgüzel (2012) “Değer Eğitiminde Karikatür Kullanımı: İlköğretim Öğrencilerinin Şefkat ve Merhamet Değer Algılarının Belirlenmesi” adlı çalışmalarında ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin şefkat ve merhamet değer algılarının karikatür yoluyla belirlemeyi amaçlamışlardır. 73 ilköğretim beşinci sınıf öğrencisinden oluşan çalışma grubu nitel araştırma yaklaşımı içinde yer alan amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yapılarak belirlenmiştir. Araştırmada verileri, karikatürle ilgili beş açık uçlu soruyu içeren çalışma yaprağı aracılığıyla toplanmıştır. Bulgular öğrencilerin neredeyse tamamının karikatürdeki mesajı doğru olarak algıladıklarını ortaya koymuştur. Öğrencilerin çoğu karikatürdeki adamın bu davranışı ile şefkat ve merhametini, hayvan sevgisi duygusunu kaybettiğini belirtmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin yarısına yakını orada olsaydım adamın foka vurmasını engelledim şeklinde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin yarısından fazlası karikatürdeki adam için merhamet kelimesini tarif edemeyeceğini ve merhametin bu adam için önemsiz olduğunu belirttikleri görülmüştür.

Ersoy (2010) “İlköğretimde Değer Kazanımlarının İncelenmesinde Karikatür Kullanımı: Dayanışma Değeri Örneği” adlı çalışmada ilköğretim öğrencilerinin sahip olduğu dayanışma değerinin karikatür aracılığıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Veri toplama aracı olarak çalışma yaprağı kullanılmıştır. Çalışma yaprağında dayanışma mesajı içeren yazısız bir karikatüre ve üç açık uçlu soruya yer verilmiştir. Veriler, NVivo 7.0 nitel veri analiz

programı ile betimsel ve sürekli karşılaştırma yolu benimsenerek çözümlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin dayanışma değeri algıları farklılık göstermiştir. Bu algılar; sorun çözmede dayanışma yapılmalı, dayanışma davranışının sonuçlarının olumsuz olmaması önemli, geçici çıkarlar için (seçim kazanmak vb.) dayanışma yapılabilir ve kötülerini cezalandırmak için dayanışma olmalı biçimindedir. Bu bulgulara dayanarak karikatürlerin özellikle sosyal içerikli değer, norm ve kurallara ilişkin kazanımlarda bir durum belirleme aracı olarak kullanılabileceği ortaya çıkmıştır.

Palaz (2010) “ İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersinde Karikatür Kullanmanın Öğrenci Başarısına ve Derse Karşı Tutumuna Etkisi” adlı çalışmada karikatür materyali ile yapılandırmacı yaklaşımın öğrenci başarılarına yönelik etkilerini saptamaya çalışmıştır. Çalışmada, deney ve kontrol grubundaki öğrencilere araştırma sonunda nasıl bir farklılaşma gösterdiklerini tespit etmek amacıyla ünite başında ve sonunda olmak üzere hazırlanan başarı testi ve öğrenci tutum ölçekleri uygulanmıştır. Araştırma sonucunda Atatürkçülük ünitesinde öğrencilerin başarı ve tutumunda karikatürlerin kullanıldığı deney grubu lehine anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır.

1.7.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Yaratıcı Düşünme ile İlgili Araştırmalar

Kuyubaşıcioğlu (2009) “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Yaratıcı Düşünme Becerilerinin Kazandırılması ile İlgili Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri” adlı çalışmada ilköğretim 5. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı düşünme becerilerinin kazandırılması ile ilgili öğretmen ve öğrenenlerin görüşlerini incelemiştir. Bu amaç doğrultusunda anket hazırlamıştır. Öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde, yaratıcı düşünme tekniklerinden en çok beyin fırtınası ve yaratıcı dramının sınıf ortamlarında tercih edildiği, yaratıcı düşünme ile ilgili hizmet içi eğitim istedikleri, sınıfların fiziksel koşullarının yaratıcı düşünme etkinliklerini engellediği, sınıfların kalabalıklılığı, yaratıcı düşünme etkinliklerinin çok zaman alması gibi sorunlar belirtilmiştir. Ancak öğretmenlerin bu tür etkinliklerin önemine inandıkları ve aktif olarak derslerde kullanmak istedikleri ortaya çıkmıştır. Öğrenci görüşleri incelendiğinde, yaratıcı düşünmeyi doğru algıladıkları, yaratıcı düşünme etkinlikleri ile işlenen derslerin daha zevkli olduğu, çok araştırma yapma fırsatı sağladığı, kendilerini ifade ederken sıkıntı yaşamadıkları, kısacası yaratıcı düşünme etkinliklerini sevdikleri ortaya çıkmıştır.

Çelik (2015) “7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Yaratıcı Düşünme Etkinliklerinin Kullanımı” adlı çalışmada 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yaratıcı düşünme

etkinliklerinin kullanımının, öğrencilerin derse yönelik başarı düzeyleri ve derse karşı tutumları üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmanın evrenini Aydın ilinde bulunan ortaokullardaki 7. sınıf öğrencileri, örneklemini ise Aydın ili Efeler ilçesi 75. Yıl Vali Muharrem Göktayoğlu Ortaokulunda 2014-2015 eğitim ve öğretim döneminde öğrenim gören sabahçı grup tüm 7. sınıflar oluşturmuştur. Araştırmada 7-A sınıfı I. kontrol grubu, 7-C sınıfı II. kontrol grubu, 7-B sınıfı ise deney grubu olarak belirlenmiştir. Araştırma toplam 74 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Araştırma 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi 2 ve 3. ünitelerini oluşturan “Ülkemizde Nüfus” ve “Türk Tarihinde Yolculuk” üniteleriyle sınırlıdır. Araştırmada 13 hafta boyunca yaratıcı düşünme yeteneğini geliştirdiği düşünülen etkinlik, yöntem ve teknikler uygulanmıştır. Uygulama öncesinde ders başarısını ölçmek amacıyla kontrol ve deney gruplarına öntest, uygulama sonrasında ise sontest uygulanmıştır. Ayrıca kalıcılığı tespit edebilmek için sontest uygulamasından 3 hafta sonrasında geciktirilmiş sontest uygulaması yapılmıştır. Sosyal Bilgiler dersine karşı olan tutumu ölçmek amacıyla kontrol ve deney gruplarına öntest-sontest uygulamaları yapılmıştır. Araştırma sonunda elde edilen veriler Kruskal-Wallis ve Wilcoxon testleri ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular deney grubu öğrencilerinin, ders başarılarında anlamlı bir artış yaşandığını göstermiştir, ancak bu farklılık geciktirilmiş sontest uygulamalarına yansımamıştır. Ayrıca deney grubu öğrencilerinde Sosyal Bilgiler dersinden hoşlanma anlamında olumlu bir değişim yaşandığı görülmüştür.

Erdoğan ve Yiğit (2008) “Sosyal Bilgiler Dersinde Uygulanan Öyküleştirme Yönteminin İlköğretim Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Yaratıcı Düşünme Düzeylerine Etkisi” adlı çalışmada Sosyal Bilgiler dersinde uygulanan öyküleştirme yönteminin ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin yaratıcı düşünme düzeylerine etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonunda öyküleştirme yöntemine dayalı öğretim sürecinin, geleneksel yöntemle göre öğrencilerin yaratıcı düşünme düzeylerini geliştirmede etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Akbulut (2004) “Coğrafya Öğretimi ve Yaratıcı Düşünce” adlı çalışmada, yaratıcı düşüncenin coğrafya öğretimindeki rolünü tespit etmeye çalışmıştır. Araştırma sonucunda elde ettiği bulgulara göre kavramların anlamlı bir biçime getirilmesi, beceri kazanılması, problemlerin tespiti ve çözüm önerilerinin oluşturulması açısından yaratıcı düşünce yararlıdır.

Emir (2001) “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yaratıcı Düşünmenin Erişmeye ve Kalıcılığa Etkisi” adlı çalışmada Sosyal Bilgiler dersinin öğretiminde yaratıcı düşünmenin erişmeye ve kalıcılığa etkisini incelemiştir. Bolu ilinde bulunan Atatürk İlköğretim okulunun 5. sınıf

öğrencilerinden iki grup üzerinde ve sosyal bilgiler dersinde yürütülen araştırmada kontrol grubunda geleneksel öğretim, deney grubunda yaratıcı düşünme işe koşulmuştur. Araştırmada veriler öntest, sontest kalıcılık testi, tutum ölçeği ve Torrance Yaratıcı Düşünme Testi ile toplanmıştır. Elde edilen bilgilerle bilgi düzeyi bakımından anlamlı fark bulunmuş, uygulama düzeyi açısından ise anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ayrıca yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesine ve yeni yapılacak araştırmalara ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Sosyal Bilgiler Öğretimi

Sosyal bilgiler, kritik sosyal konularda vatandaşlık becerilerinin uygulanması amacıyla, sosyal ve beşeri bilimler kavramlarının disiplinler arası bir yaklaşımla kaynaştırılmasıdır (Barth, 1991, s.7). Kritik sosyal konular denildiğinde, toplumsal yaşamdaki her türlü etkinlik akla gelebilir. İnsanın yaşamında kullandığı ve zorunlu olan, onun daha kolay, rahat, mutlu yaşamasını, kendini potansiyeli doğrultusunda geliştirip gerçekleştirmesini sağlayan tüm toplumsal olgular ve ilişkiler bu kavramın kapsamı içine girebilir. Bir bakıma sosyal bilgiler tüm sosyal bilimlerin, felsefe ve diğer alanların kesiştiği bir alan olarak düşünülebilir.

Şekil 1. Sosyal bilgiler dersinin disiplinleri

Şekilde de görüldüğü gibi sosyal bilgiler, disiplinler arası bir disiplin olarak ele alınabilir; çünkü toplumsal yaşamı düzenleyen tüm ilke ve genellemeler, bu alanın konusu olabilir. Burada ise tüm sosyal bilimlerin ortak olarak ileri sürdüğü ve benimsediği, toplumsal

uzlaşmayı sağlayan temel görüşler söz konusudur. Her sosyal bilimin kendi ilke ve düşünceleri sosyal bilgilerin kapsamına girmeyebilir.

Sosyal bilgiler dersinde olgular bir bütün içinde verilmelidir; çünkü insan her türlü olguyu parça olarak değil, bir bütün içinde görür ve daha kolay öğrenip anlar. Bu nedenden dolayı ilköğretimde çocuk toplumsallaştırılırken, her bilim dalıyla ilgili ilke ve genellemeler ayrı bir ders olarak değil, onların ortak noktaları bulunup birleştirilerek sunulmalıdır. Gerçek parça değil, tersine bir bütündür. Bütünü görüp anlamak ve ona uygun yaşamak daha kolaydır. Bu ilke çocuğun gelişim ve öğrenme ilkelerine de uygundur.

Sosyal bilgiler öğretmenleri her zaman, gelecek kuşaklara demokratik gelenekleri öğretmenin üzerinde durmuşlar ve Sosyal Bilgiler öğretiminin öğrencilerin sosyal hayatı anladıkları ve onun içinde vatandaş olarak yer aldıkları aktif bir süreç olması gerektiğini savunmuşlardır (Sunal ve Haas, 2005, s.11).

Sosyal bilgilerle ilgili bazı tanımlar:

- Sosyal bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir (Sönmez, 1998, s.3).
- Mevzu doğrudan insan cemiyetinin teşkilatına ve tekâmülüne ve içtimai birliklerin bir uzvu olması dolayısıyla insana dair bilgiler sosyal bilgilerdir (Köstüklü'den aktaran Akdağ, 2009, s.3).
- Sosyal bilgiler, sosyal bilimlerinin bulgularını entegre edip öğrencilerin düzeyine göre basitleştiren, bunları kullanarak öğrencilere sosyal yaşama uyum sağlamada ve sosyal sorunlara çözüm üretmede ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmayı amaçlayan bir yurttaşlık eğitimi programıdır (Öztürk ve Otluoğlu, 2003, s.6).
- Sosyal bilgiler; ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazanıldığı bir çalışma alanıdır (Erden, t.y., s.8).

2.1.1. Sosyal Bilgilerin Amacı ve Önemi

İlköğretim programlarında yer alan sosyal bilgiler dersi; bireyin yaşamında karşısına çıkacak sorunlara en uygun cevabı verebilmesi için bireyi hayata hazırlamayı, ona hayatın içindeki olaylardan nasıl ders alması gerektiğini, sosyal insan ve vatandaş olarak görev ve

sorumluluklarını öğretir. Bu yüzden sosyal bilgiler vatandaşlık eğitimini zenginleştirme bağlamında roman mitoloji, biyografi, drama gibi edebi eserlerin yer aldığı iyi anlatılan bir öykü olmalıdır (McGowan-Guzzetti'den aktaran Akdağ, 2009, s.6). Sosyal bilgiler hem geçmiş hem geleceği hem de içinde bulunulan anı iyi bir şekilde incelemelidir. Sosyal bilgiler dersi bireye yaşadığı hayatla iç içe olmayı, hayatın sorunlarına duyarsız kalmamayı öğretir. Bütün bu amaçlardan dolayı sosyal bilgiler öğretimi önemlidir ve dikkate alınmalıdır.

2.1.2. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

2.1.2.1. Dünyada Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

İlk ve en eski toplum Sümerlerdir (MÖ.10000-4000). Sümerlerde okul vardır. Okulda okuma-yazma, matematik, geometri, astronomi dersleri okutulmuş; ilk harita, yazı ve Sümerceden Samiceye ilk sözlük onlar tarafından hazırlanmıştır. Fakat sosyal bilimlerle ilgili hiçbir ders adına rastlanmamıştır. Bununla birlikte, devlet düzeninin, toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar konulmuş, öğretilmiş olabilir. Çünkü tabletlerde mal alışverişi düzenlemeleri, suç işleyenlere verilecek cezalar, meclis kavramı belirtilmiştir. Yine aynı şekilde Eski Mısır'da ve Perslerde de sosyal bilimlerle ilgili herhangi bir derse rastlanmamıştır. Fakat onların toplumsal düzenin sağlandığı kuralları belirlediği ile ilgili kaynaklarda yer almaktadır. Tarihte ilk kez, İsrail Devleti çocuklarına ulusal tarih ve yurttaşlık bilgisi dersleri okutturmuştur. Sosyal bilgilerin kapsamına giren konular, Antik Yunan ve Roma gibi büyük medeniyetler kuran batı toplumlarında ilk çağlardan itibaren okullarda okutulmuştur (Kılıçoğlu, 2012, s.7). Herodotes, Aristo, Eflatun aynı zamanda öğretmen olarak çocuklara ders vermişlerdir. Selçuklu Nizamiye Medreseleri ile başlayan gelenek ile daha sonra Türk ve İslam devletleri ve Osmanlı medreseleri ile sosyal bilgiler kapsamına giren konular okutulmaya devam etmiştir. Avrupa'da da günümüzde de bildiğimiz Oxford, Paris gibi okullarda 13. asırdan itibaren sosyal bilgiler dersleri yer almaktadır. 19. yüzyılda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde sosyal bilgiler programda yaygın bir şekilde yer almıştır. Osmanlıda bu gelişme eğitim- öğretim programlarına yansıtılmıştır. 20. Yüzyıla kadar sosyal bilgiler programlarda tarih ve coğrafya gibi tek disiplinli derslere göre yapılandırılmıştır (Öztürk, 2009, s.23).

Sosyal Bilgiler, eğitim kurumlarına bir konu alanı ya da ders olarak ABD'de 20. Yüzyılın başında, sosyal yaşantıların karmaşıklaşması, toplumsal değişimin ve çatışmaların

artmasıyla birlikte girmiştir. Bunda en etkili görüş “demokratik toplum için vatandaş yetiştirme” görüşüdür. 1930’lu ve 40’li yıllarda sosyal bilgiler programı için çok çaba sarf edilmiş fakat 1940’lı ve 50’li yıllarda program, tarih ve coğrafya programı olarak uygulanmıştır. 1960’lı ve 70’li yıllarda sosyal bilgiler programı eleştirilmiş, bu konuda reform hareketleri başlatılmış ve böylelikle sosyal bilgiler programı içerisindeki tarih ve coğrafyanın yoğunluğu azaltılırken sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi gibi derslere ağırlık verilmiştir. 20. yüzyılın başında ABD’de sosyal bilgiler programının, sosyal yapılandırmacılık kuramına bağlı, disiplinler arası, bütünleşmiş, tematik vb. bir karakter taşıdığı, problem çözme yöntemi ve işbirlikli öğrenmeyi öngördüğü gözlenmiştir (Öztürk, 2009, s.26).

2.1.2.2. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

Sosyal Bilgiler insanları ve yaşamlarını konu almıştır. İnsanların kendilerini ve toplumlarını anlamalarına yardımcı olmuştur. Bu yüzden Sosyal bilgilerde her zaman insan ilişkileri göz önünde tutulmuştur. Toplumların en genel amacı etkili vatandaş yetiştirmek olmuştur. Bu vatandaş tipi de yaşadığı toplumun kültürüne ve onu yaşatma arzusuna sahip olmalıdır. Sosyal bilgiler işte bu amacı gerçekleştirebilmek için ortaya çıkmıştır.

Türk eğitim tarihinde bu amaç doğrultusunda sosyal bilgiler öğretimi İslamiyet’in kabulünün öncesine dayandırılabilir. İslamiyet’ten önce Türk toplumlarında çocukların ve gençlerin toplumsallaştırılıp eğitilmesinde toplumun töresi etkili olmuştur. Toplumsal kuralların öğretilmesinde törenin etkisi, Türklerin İslamiyet’i kabulü ile birlikte, yerini din eksenli bir sosyal bilgiler anlayışına bırakmıştır. Bu anlayış yüzyıllar boyunca ilk Türk İslam boylarında, Selçuklularda ve Osmanlılarda sürmüştür, ülkemizde Cumhuriyet rejimi kurulduktan ve devrimler yapıldıktan sonra seküler bir eğitim sistemine geçilmiş ve laik anlayışa dayalı bir sosyal bilgiler eğitimi verilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra programlarda tarih, coğrafya, yurt bilgisi derslerine yer verilmiş, fakat 1962 program taslağında tarih, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri birleştirilerek toplum ve ülke incelemeleri adını almıştır (Kılıçoğlu, 2012, s.9).

Sosyal bilgiler ülkemizde ilk kez 1960’lı yıllarda ders olarak okutulmuştur. Sosyal bilgiler dersi daha önceki yıllarda Toplum ve Ülke İncelemeleri adını alsa da 1968’de Sosyal Bilgiler adını almıştır. Yine bu yılda sosyal bilgiler ilkokullarda, 1975 yılında itibaren ortaokullarda ve 1985 yılından itibaren 2.kademedeki ders olarak yerini almıştır. Günümüzde

de Sosyal Bilgiler öğretimi programı kademeli olarak 2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulmuştur.

2.1.3. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi

Sosyal Bilimler insan tarafından ortaya konulan tüm yaşayan bilgileri ele alır ve toplumsal olguların arasındaki ilişkileri inceler. İnsanlar tarafından üretilen gerçeklerin kanıtını ortaya koymaya çalışır. İcatlar insanlar tarafından ortaya konulan gerçeklerdir. Uçak, gemi, radyo, televizyon vb. gibi örnekler fen bilimleri kapsamına girebilir; fakat bu icatların kişi, kurum ve toplumlar arası ilişkileri etkileme şekilleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan toplumsal olgular sosyal bilimler konusu içerisine girer.

Sosyal Bilim olarak sosyal bilgiler öğretimi sosyal bilimlere ait bütün bilgileri alarak etkili vatandaş davranışlarını öğrenciye aşılamaya çalışır. Öğrenci sosyal bilimlerdeki bilgi toplama ve yorumlama süreçlerini öğrenmelidir. Sosyal bilgiler öğretiminin içeriğinde sosyal bilimlerin ortaya koymuş olduğu bilgiler, önemli gördükleri bulgular yer alır.

Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler öğretiminde yöntem araştırma-incelemedir. Sosyal bilim dallarıyla ilgili bilgilerin kazanımı yanında bunları öğrenme sürecine de özellikle yer verilir (Doğanay, 2002, s.21).

Tablo 2.

Üç Sosyal Bilgiler Öğretim Geleneği

Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi	Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi	Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi
Amaç: Vatandaşlık en iyi, doğru değerlerin karar almak için bir çerçeve olarak telkin edilmesiyle geliştirilir.	Vatandaşlık en iyi, sosyal bilim kavram, süreç ve problemlerinin egemenliğine dayalı olarak karar verirken geliştirilir.	Vatandaşlık en iyi, vatandaşların karar verirken ve problem çözerken ihtiyaç duyduğu bilgilerin elde edildiği bir araştırma süreci kullanılarak geliştirilir.
Yöntem: Aktarım: Kavram ve değerlerin ders kitabı kullanma, ezberleme, aktarım, soru-cevap ve yapılandırılmış sorun çözme gibi tekniklerle aktarımı.	Buluş: Sosyal bilimlerden her birinin kendine özgü bilgi toplama ve kanıtlama yöntemi vardır. Öğrenciler bu yöntemleri keşfetmeli ve uygulamalıdır	Yansıtıcı Araştırma/İnceleme: Karar verme, sorunları tanımlamayı ve iyi anlayarak çatışmaları çözmeyi hedefleyen bir yansıtıcı inceleme sürecinde oluşturulur ve öğrenilir.
İçerik: İçerik öğretmen tarafından yorumlanan bir otorite tarafından seçilir ve inanç, değer ve tutumları gösterme işlevine sahiptir.	Doğru içerik hem ayrı olarak hem de bütünleşmiş sosyal bilimlere ait yapı, kavram, sorun ve süreçlerdir	İçerik öğrenciler tarafından seçilen sorunları biçimlendiren birey vatandaşın ilgi ve ihtiyaçlarının dayandığı değerlerin analizini içerir. Böylelikle sorunlar, yansıtma için içeriği oluşturur.

Öztürk, C. (2009). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* içinde (s.2-31). Ankara: Pegem.

2.1.4. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Öğretim Araç ve Materyalleri

Sosyal bilgiler dersinde kullanılabilecek çok sayıda araç gereç vardır. Bu araç gereçler öğrencilerin bilgileri daha iyi kavramalarını ve uygulayabilmelerini sağlayabilir. Çünkü ilköğretim ikinci kademedeki öğrenciler somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine geçtiği için öğrencilere soyut kavramları öğretim araç ve materyalleri ile daha somut hale getirmek gerekir.

Sözer (1998) eğitimde özellikle görsel ve işitsel araçların öğrenmenin kalıcı izli olmasını sağlama açısından çok önemli olduğunu dile getirmiştir. Öğretim araç ve materyalleri öğrenciler için çok gerekli olabilir. Fakat doğru materyal doğru yerde ve şekilde kullanıldığı zaman etkili olabilir. Bu yüzden öğretim materyalleri hazırlanırken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Yanpar (2005) bu hususları şöyle sıralamıştır:

- Öğretim materyali, basit, sade ve anlaşılabilir olmalıdır.
- Öğretim materyali, ders programlarını destekleyici biçimde dersin hedef ve kazanımlarına uygun seçilmeli ve hazırlanmalıdır.
- Öğretim materyali, dersin konusunu oluşturan bütün bilgilerle değil, önemli ve özet bilgilerle donatılmalıdır.
- Öğretim materyalinde kullanılacak görsel özellikler (resim, grafik, renk vb.) materyalin önemli noktalarını vurgulamak amacıyla kullanılmalı, aşırı kullanımdan kaçınılmalıdır.
- Öğretim materyalinde kullanılan yazılı metinler, görsel-işitsel öğeler, öğrencinin pedagojik özelliklerine uygun olmalı ve öğrencinin gerçek hayatıyla tutarlılık göstermelidir.
- Öğretim materyali, öğrenciye alıştırmaya ve uygulama imkânı sağlamalıdır.
- Öğretim materyalleri mümkün olduğunca gerçek hayatı yansıtmalıdır.
- Öğretim materyali her öğrencinin erişimine ve kullanımına açık olmalıdır.
- Materyaller sadece öğretmenin rahatlıkla kullanabileceği türden değil, öğrencilerin de kullanabileceği düzeyde basit olmalıdır.
- Zaman içinde tekrar kullanılacak materyaller dayanıklı hazırlanmalı, bir defalık kullanımlarda zarar görmemelidir.
- Hazırlanan öğretim materyalleri, gerektiği takdirde, kolaylıkla geliştirilebilir ve güncelleştirilebilir olmalıdır.
- Materyal hazırlarken yakın çevreden her türlü yardım için çaba harcanmalı ve yardım alınmalıdır.

- Materyalin hazırlama ve kullanım kılavuzları oluşturulmalıdır.

Öğretim materyali hazırlama ilkelerini de şöyle sıralayabiliriz:

1. Anlamlılık İlkesi: Anlamlılık ne kadar fazla ise öğrenmek o kadar kolaydır.
2. Bilinenden Başlama İlkesi: Bir bilginin öğrenilmesi için ilk önce basitten başlanılmalıdır. Çünkü basitten başlanıldığı zaman karmaşık bilgiler daha kolay öğrenilebilir.
3. Çok Örnek İlkesi: Konuların iyi bir şekilde öğrenilmesi için örneklendirmenin fazla olması gerekmektedir.
4. Görelik İlkesi: Şekillerle ifade kullanımında herkeste ortak yargı oluşturacak şekiller seçilmelidir.
5. Seçicilik İlkesi: Herkesin kendine göre seçicilik yönleri vardır. Bunları kullanmak için önemli elemanları bu seçicilik yönlerine göre yapılmalıdır.
6. Tamamlama İlkesi: Bir olayın bütünü verilmek yerine bir kısmını vermek yeterlidir. Yani bütün yerine parça verilebilir.
7. Fonun Anlamlılığı İlkesi: Öğretim materyali düzenlenirken öğretilmek istenen bilgiye göre fonlara yer verilmesi öğretimi daha etkin kılabilir.
8. Kapalılık İlkesi: Öğretim materyallerinde şekiller belirgin olmalıdır. Açık ve yarım bırakılmamalıdır.
9. Birleştiricilik İlkesi: Genellikle algılamalar birleştirici ve bütünleyicidir. Birbirine yakınlığı olan olaylar arasında ilişki kurularak daha iyi öğrenme sağlanır.
10. Değişmezlik İlkesi: Bilinen nesnelerde değişiklik yapılmadan alıcıya iletilmesi gerekmektedir aksi halde çelişki ortaya çıkar.
11. Derinlik İlkesi: Doğadaki varlıklar bize yakınlaştıkça özellikleri daha belirgin olur. Uzaklaştıkça tam zıttı olur. Bu özelliklere çok dikkat edilmelidir.
12. Yenilik İlkesi: Dikkat genellikle yeni olan şeylere odaklanır. Bu yüzden materyallerde yeni elemanlar kullanılmalıdır.
13. Basitlik İlkesi: Öğrenme bilinenden bilinmeyene, basitten karmaşığa şeklinde gerçekleştirilir. Bu yüzden ilk önce basit olandan başlanmalıdır.
14. Hedef Davranış İlkesi: Kullanılacak araçlar öğrenciyi ulaşmak istediği hedeflere götürmelidir.
15. Öğrenciye Uygunluk İlkesi: Kullanılacak öğretim araçları öğrenciye her yönüyle uygun olmalıdır.

Sosyal Bilgiler dersinde kullanılabilecek araç gereçleri kullanım özelliklerine göre değişik biçimlerde sınıflandırmak olanaklıdır. Araç gereçleri daha iyi tanıma, yerinde ve etkili kullanmaya da olanak sağlayan bu sınıflamalar inceleme kolaylığı bakımından da önem taşımaktadırlar. Eğitim araçlarının sınıflandırılması genel olarak dört başlıkta incelenmektedir. Bunlar: Basılı eğitim araçları, iki boyutlu materyaller, üç boyutlu materyaller ve elektronik materyallerdir.

2.1.4.1. Basılı Eğitim Araçları

Eğitim ortamında en yaygın kullanılan araçlar basılı eğitim araçlarıdır. Bunun nedeni kolay ulaşılabilmesi ve öğretim ortamına rahatça getirilebilmesidir (Meydan ve Akdağ, 2011, s.163). Eğitim sürecinin en temel öğrenme kaynaklarıdır. Basılı eğitim araçları denildiğinde ilk akla gelen ders kitaplarıdır. Ders kitapları sayesinde öğretmenler konuları daha iyi takip eder ve ödev verir. Ayrıca ders kitapları ekonomik, dayanıklı, fazla yer kaplamayan, kolay taşınan materyallerdir. Öğretimde çok fazla yer verilen ders kitaplarının içeriği büyük önem taşımaktadır. Ders kitapları konuları somutlaştırarak zevkli ve ilgi çekici bir şekilde hazırlanmalıdır (Yeşiltaş, 2012, s. 233). Bunun dışında sözlük, ansiklopedi, dergi ve gazete de bu sınıflandırma içinde yer alır.

2.1.4.2. İki Boyutlu Materyaller

2.1.4.2.1. Yazı Tahtası

Tüm eğitim kurumları tarafından uzun yıllardan beri kullanılan ucuz bir eğitim aracıdır. Çok az sayıda öğretmen yazı tahtasından gerçek anlamda yararlanmaktadır. Fikirleri resimlendirmek, örnekler vermek, sembolleri göstermek amacıyla kullanılır. Üzerine çizilen resim, şema, grafik ve harita gibi şekillerle konular arasında ilişki kurmaya yarayan sınıfın en esaslı parçasıdır.

Yazı tahtasını kullanırken dikkat edilmesi gereken ilkeler şöyle sıralanmıştır (Erden, t.y., s.185):

- 1) Tahtanın parlamaması ve yazıların kolay okunması için tahtanın doğrudan ışıktan almayan bir duvara asılması gerekir.
- 2) Tahtaya yazılar okunaklı ve arkadaki öğrencilerin görebileceği büyüklükte yazılmalıdır.

- 3) Tahtaların nasıl kullanılacağı önceden planlanmalıdır. Planlama sırasında hangi bilgilerin hangi sırayla yazılacağına karar verilmesi, tahtanın tüm yüzeyinin orantılı bir biçimde kullanılması gerekir.

2.1.4.2.2. Bülten Tahtası

Ünite çalışmaları sırasında yumuşak bir yüzey üzerine afişler, resimler, levhalar, haritalar, grafikler gibi araçlar asılarak oluşturulan materyallerdir. Bülten tahtasına asılan çalışmalar toplu iğne veya raptiye yardımıyla tutturulur. Bu tahtaların kullanım amacı şunlardır (Kaya, 2005, s.49):

- Dekoratif bülten tahtaları çevreye görsel zenginlik katar.
- Öğrencilerin çalışmalarının sergilenmesi yoluyla güdüleme amacıyla kullanılır.
- Eğitim ya da öğretim hedeflerini tamamlamak üzere kullanılır.

2.1.4.2.3. Dosya Tahtası

Çok sayıda büyük ebatlı kâğıdın üstünde birleştirilerek metal ya da plastik ayaklı panolara yerleştirilmesiyle oluşturulan öğretim materyalleridir. Büyük kâğıtlar ayrı şekilde yazılarak biten her kâğıt arka tarafa yerleştirilir ve yeni kâğıttan yazmaya devam edilir. Fonksiyon olarak yazı tahtasına benzer ancak yazıların geri alınarak yeniden gösterilmesi bakımından yazı tahtasından daha avantajlıdır.

2.1.4.2.4. Akıllı Tahta

Son birkaç yıldır ismi duyulan ve eğitim öğretimde kullanılmaya başlanan bir ders aracıdır. Akıllı tahta genel anlamda bütünleşik yani kombine bir ders aracıdır. Akıllı tahta kombinasyonu bir bilgisayar, interaktif tahta, interaktif kalem, bir projeksiyon cihazı ve yazılımlardan oluşmaktadır. Yani kısaca eski kara tahtaların yerine bilgisayara entegre edilmiş yeni nesil tahtalardır.

Öğretmen, bir program yardımıyla bilgisayara bağlanmış (USB bağlantı kablosu) bir tahta ve tahtadaki titreşimleri algılayan özel kalem ve projeksiyon yardımıyla dersini interaktif olarak öğrencilerine aktarabilmektedir. Yani eskiden sadece projeksiyonlarla bilgisayarımızdaki bir video filmini ya da power point vb. sunumları aktarabiliyorken akıllı tahtayla birlikte aynı zamanda eş zamanlı olarak tahta da interaktif bir özelliğe kavuşmuştur.

2.1.4.2.5. Poster

Büyük boy resim anlamına gelir. Eğitimde dikkat çekmek ve vermek istediği mesajı çabucak vermek amacıyla kullanılır. Sosyal bilgiler dersinde yaygın olarak kullanılır. Poster yeni bir konu, bir olay ve duyurular için kullanılabilir ve güdülenmeyi sağlar.

2.1.4.2.6. Pano

Tahtaya ya da sert bir yüzeye yerleştirilen sert kumaştan zemini olan materyaldir. Öğrencilerin katılımı açısından yararlıdır. Pano üzerine yapıştırılan materyaller kaldırılıp tekrar kullanılabilir. Panolar derste kolay bir şekilde kullanılabilir ve öğrencilerin ilgilerini derse çekmede kullanılabilir.

2.1.4.2.7. Levhalar

Kalın karton veya tahta gibi bir zemin üzerinde yazı ve renkli-renksiz resimlerin birlikte görüntülenmesidir. Daha çok herhangi bir görüş, özellik ya da konuya öğrencilerin ilgilerini çekmek amacıyla hazırlanır.

2.1.4.2.8. Afişler

Levhalara benzeyen ancak daha çok reklam amacı taşıyan araçlardır. Sosyal bilgiler dersinde daha çok toplumsal konular veya belirli gün ve haftaların kutlanmasında kullanılır.

2.1.4.2.9. Grafikler

Grafikler sayısal verileri görsel bilgilere dönüştürüp anlamlı hale getirir. Karmaşık verilerin daha kolay okunabilmesi ve yorumlanabilmesine yardımcı olur. Grafikler daha çok Sosyal Bilgiler ve Coğrafya derslerinde kullanılır. Grafikler öğrencilerin yorumlama ve genelleme becerilerini geliştirir. İlköğretim düzeyindeki öğrencilere daha basit grafikler oluşturulmalıdır. Bu konuya Yaşar ve Gültekin (2009), çalışmalarında daha ayrıntılı bir şekilde değinmişlerdir.

2.1.4.2.10. Resimler

Görsel araçların en çok kullanılanıdır. Resimler kapsamında fotoğraflarda yer almaktadır. Resimler konuya uygun fotoğraflar ya da el yapımı renkli-renksiz şekilde olabilir. Resimler

okumayı daha ilgi çekici hale getirirler, zor terimlerin açıklanmasına ve anlaşılmasına da yardım ederler.

2.1.4.2.11. Zaman ve Tarih Şeridi

Zaman şeridi, mevsimler ve önemli olayların tarihlerini öğretmek için kullanırken, tarih şeridi ise tarihsel süreç içinde insanlığın geçirdiği evrimi öğretmek amacıyla kullanılır. Olayları somutlaştırmakta oldukça önemli bir göreve sahiptir.

2.1.4.2.12. Diyagramlar

Bir olayın verilerindeki değişmeyi, değişimin farklı aşamalarını zamana göre gösteren grafik yönteme diyagram denir. Genelde üç çeşit diyagram vardır. Bunlar: Blok diyagramlar, iklimik diyagramlar ve mevsim diyagramlarıdır.

2.1.4.2.13. Model ve Numuneler

Model, sınıfa getirilmeyecek kadar küçük veya büyük olan eşyaların ideal görseelliğe getirilip sınıf ortamında gözlenmesidir. Numuneler ise doğal ortamdan alınıp sınıfa getirilen cisimlerdir. Modele örnek verilecek olursa gezegen modelleri, numuneye ise Sosyal Bilgiler dersinde Doğu Anadolu Bölgesi'nde yetişen bitkilerin sınıfa getirilmesi örnek verilebilir. Model ve numunelerin en önemli faydası öğrencilerin bütün duyu organlarını kullanarak yaşantı geçirmelerini sağlamasıdır.

2.1.4.2.14. Koleksiyonlar

Ortak özelliklere sahip varlıkların bir araya toplanmış haline denir. Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili koleksiyonlar; taş türleri koleksiyonu, toprak türleri koleksiyonu, bitki türleri koleksiyonu gibi.

2.1.4.2.15. Profiller

Bir olay veya olgunun dış görünümüne ilişkin durumu gösteren çizim ve gösterim şeklidir. Kesitin profilden çıkan kesitin iç durumunun gösterilmesidir. Profiller yoğun olarak coğrafya dersinde kullanılır.

2.1.4.2.16. Harita

Bir alanı sembolik olarak temsil eden araçlardır. Okullarda ilk kez harita kullanan kişi Alman asıllı A. Francke'dir (İnel, 2011, s.20). Sosyal Bilgiler dersinde özellikle coğrafya ve tarih öğretiminde yoğun olarak kullanılır. Harita alanı ile ilgili öğrencilerin sahip olması gereken beceriler vardır. Bunlar şöyledir:

- Harita üzerinde yönleri belirleme,
- Harita üzerinde yerleri konumlandırma,
- Ölçeği kullanarak mesafeleri hesaplama,
- Harita sembollerini yorumlama ve ne anlama geldiklerini zihinde canlandırma,
- Bir yerin konumunu tarif ederek açıklama.

2.1.4.3. Üç Boyutlu Materyaller

2.1.4.3.1. Küre

Yer yuvarlağının çok küçültülmüş bir modelidir. Coğrafyadaki soyut ifadelerin somut hale getirilmesi için kullanılır. Küreleri okuyabilme, bu araçtan yararlanabilme Sosyal Bilgiler dersi için özellikle coğrafya dersi için büyük önem taşır.

2.1.4.3.2. Maketler

Alçı ve kâğıttan yapılan dağ, ova, vadi, deniz, anıtsal eserler veya kentlerin modelleridir. Güneş sisteminin basit bir maketi öğrencilere yapıp, dünyamızla ilgili kavramlar, ilkeler öğretilip kavratılırken ve bunlar uygulanırken eğitim ortamında kullanılabilir.

2.1.4.3.3. Kum Masası

Kenarları kapalı bir masa üstüne temiz kum dökülerek oluşturulmuş masadır. Özellikle Sosyal Bilgiler coğrafya konularında yeryüzü şekillerini göstermek amacıyla kullanılan materyallerdir. Kum masasında gerçekleştirilen etkinlikler hem öğrencilerin olguları somutlaştırmasını hem de öğrencilerin katılımıyla davranışların kalıcılığını sağlar.

2.1.4.3.4. Karikatürler

Karikatür, iletişimsel işlevi olan bir yazı biçimi olarak tanımlanan mizahın resimle ifade ediliş biçimidir (Heinzmann, 2004, s.14). Diğer bir tanımda karikatür, bir olayı belirtmek

veya masallaştırmak için yapılan resimlerdir. Karikatürler öğrencilerin ilgilerini çekerek öğrencileri düşündürmeyi amaçlar. Öğrencileri eleştirel ve yaratıcı düşünmeye sevk eder ve onları uyarmak konusunda yardımcı olur.

2.1.4.4. Görsel İşitsel Araçlar

2.1.4.4.1. Dramatizasyon

Olay ve olguların öğrenciler tarafından temsil edilip canlandırılmasıdır. Bu etkinlikte jest, mimik ve vücut hareketleri kullanılır. Kuklalarda bu etkinlik kapsamında yer alır. Bu amaçla konular işlenirken öğrencide ilgiyi artırır ve anlamayı kolaylaştırır.

2.1.4.4.2. Gösteriler

Bir olay veya olgunun duyu organlarını etkileyerek gösterilmesi veya anlatılmasıdır. Bu araç bir işin nasıl yapıldığını göstermek, bir varlığı tanıtmak veya araç-gereç eksikliğinden dolayı deney yapılmadığı durumlarda kullanılır.

2.1.4.5. Elektronik Materyaller

2.1.4.5.1. Radyo ve Kasetçalar

Geniş kitlelere ulaşmada ve bilginin sonradan kullanılmasında etkili olan araçlardır. Taşınması kolay ve ekonomiktir. İşitme duyusuna hitap ederler. Dinleme ve konuşma becerisinin kazanılmasında etkilidir. Sosyal Bilgiler dersinde, güncel olaylarla belirli gün ve haftalar konusunda yararlanılabilir. Kalıcı ders araçlarıdır. Bu kalıcılıkları sayesinde yüz yüze eğitimde de yararlanılır.

2.1.4.5.2. Slaytlar

Bir olgu ya da olayın değişik yönlerini ifade eden çok sayıda resimlerin bir makine aracılığıyla gösterilmesidir. Slaytlar kalıcı olması, görsel zenginlik sağlaması, aşamalı olayları göstermesi ve kolay kullanılıp taşınması açısından önemli materyallerdir. Slaytlar öğrencileri güdüleme ve öğrencilerin dikkatinin devamını sağlamada önemli araçlardır. Ayrıca öğrencide araştırma isteği uyandırır.

2.1.4.5.3. Tepegöz

Asetatlar üzerinde bulunan resim, çizim ve yazıların perdeye ya da düz beyaz herhangi bir yüzeye yansıtılmasını sağlayan araçtır. Bilgisayar kullanımının yaygınlaşması ile eski önemini yitirmiştir.

Tepegöz kullanımı esnasında öğretmen öğretim sırasında öğrencileri gözlemleme, öğrencilerle göz teması ya da sorular yoluyla doğrudan iletişim kurma, öğrencilerin dikkatlerini ve öğretim akışını kontrol altında tutma imkânı sağlar.

2.1.4.5.4. Video, Filmler ve Televizyon

Eğitimin ayrılmaz bir parçası ve en etkili kitle iletişim araçlarıdır. Bu materyallerin birçok yararı vardır. Bunlardan bazıları şöyledir;

- Sınıfa getirilmesi mümkün olmayan eşya, olgu veya olayları olduğu gibi gösterir ve duyurur.
- Eğitimin niteliğini artırır ve bu niteliğin ülke çapında standartlaşmasını sağlar.
- Somut ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesine yardım eder.
- Eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde yer, kaynak ve zaman tasarrufu sağlar.
- Yetişkin eğitime yaptığı katkıyla toplumsal kalkınmayı hızlandırır.

2.1.4.5.5. Kamera, Fotoğraf Makinesi ve CD'ler

Bu materyaller öğrencilerin sorun çözme ve benzetim gibi etkinliklere katılmasını sağlamakta ayrıca kendi bilgilerini yapılandırmalarını ve kendi araştırmalarını oluşturmalarını teşvik etmektedir.

2.1.4.5.6. Bilgisayarlı Tepegöz (Data Show)

Videolar ya da bilgisayar ünitesinin tepegözle birleştirilmesiyle elde edilen araçtır. Bireysel bir öğretim aracı olan bilgisayarın sınıf ortamında kullanılmasını sağlayarak onun tüm sınıfın yararlanacağı bir araç olmasını sağlamaktadır.

2.2. Karikatür

Karikatür, İtalyancada doldurmak, yüklemek, abartmak, alay etmek anlamlarına gelen “caricare” sözcüğünden türemiştir. 16. yüzyılda abartılı çizimleriyle tanınan Agostino Carracci (1557- 1602) ve Annibale Carracci (1560-1609) ressam kardeşlerin caricatura

sözcüğünü ilk kez kullandıkları muhtemeldir (Köseoğlu, 2009, s.8). Modernleşme sürecinde yayın organlarının Fransa örnek modeline göre Osmanlı Devleti topraklarına 19. Yüzyılda girmesinin etkisiyle bu sözcük, Türkçeye Fransızcadan geçmiştir.

Karikatür ile ilgili bazı tanımlar:

- İnsanların, varlıkların, olayların hatta duygu ve düşüncelerin doğala ters düşen, olağanla çelişen, gülünç yanlarını yakalayıp bunları abartılı çizimlerle bir gülmece anlatımına dönüştürme sanatıdır (Alsaç, 1994, s.7).
- Bir kimsenin, bir nesnenin bazı özelliklerini güldürücü biçimde belirten eğlenceli resim” (Oruç, 2006, s.28).
- Herhangi bir nesnenin, düşüncenin, konunun ya da bir olayın resimlendirilerek esprili ve eğlenceli olarak anlatılmasıdır (İşman, 2011, s.278).
- Olumsuzluğu değil, çelişkiyi vurgulayan, gerçekliği insanlığın lehine dönüştürmeyi amaçlayan bunu yaparken de izleyiciyi sarsan, düşündüren, aklın eleştirici tavrını çizgiyle somutlaştıran bir eleştiri başkaldırı biçimidir (Dokgöz’den aktaran Köseoğlu, 2009, s. 9).
- Çizgi film anlamlarını içeren geniş bir kümeyi temsil eder (Redhouse Dictionary, 2001, s. 55).

Tanımları incelediğimizde birkaç değişiklik dışında aynı şeylere vurgu yapılmıştır. Yani karikatür, insanlara bilgiyi, düşünceyi, eleştiriye güldürücü bir şekilde resimlendirerek aktarır.

Ünlü Türk karikatürist Mehmet Cemil Cem “karikatür hiçbir zaman kötü düşünmez, hep tuhaf düşünür” diyerek karikatürün aslında farklı düşüncelerin ürünü olduğunu yine “Herhangi bir kişinin karikatürü olmaz, saygı değer kişilerin karikatürü yapılır. Yurdun siyasal ve bilimsel yaşamında yeri olmayan kişilerin karikatürü olmaz...” diyerek karikatürün toplumun önemli alanlarında etkili olduğunu dile getirmiştir (Yücebaş, 2010).

Hakkı Uslu “Karikatür bakmayı değil görmeyi sağlar. Sanatıyla toplumun olumlu yönde ilerlemesini, bireylerin aydınlanarak, sorunları sezip bunları çözebilecek yeterliliğe gelebilmesini amaçlar” diyerek karikatürün toplum için ne kadar önemli olduğunu dile getirmiştir (Altun, 2014, s.192).

Kübalı tanınmış çizer Nunez: “yalnız güldürmek değil düşündürmek istiyorum. Küba’da şöyle bir atasözü vardır: Bir desen bin sözden üstündür. Ama bunu başarabilmek için iyi

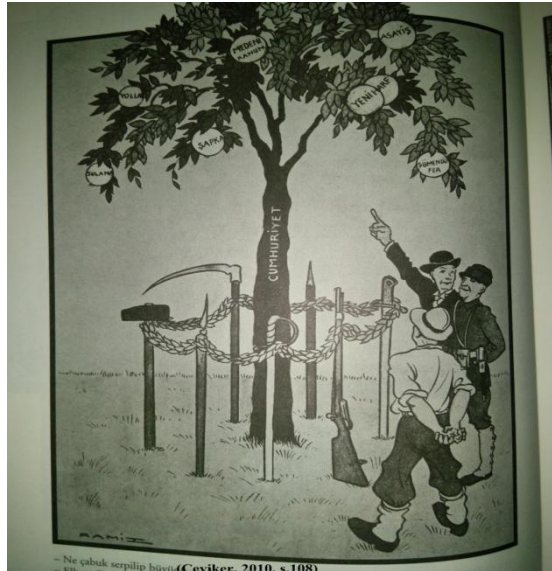
karikatürçü olmak gerek” demiştir (Özer, 1998). Bu sözüyle karikatürün etkili kullanıldığında toplum için insanlar için ne kadar faydalı olabileceğini dile getirmiştir.

Karikatürler farklı biçimlerde tanımlandıkları gibi biçimsel açıdan, yapısal açıdan ve hazırlanış amacına bağlı olarak farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu sınıflandırmalardan bazıları şöyledir:

- ✓ Viladimir Kazanevsky (2005), çalışmasında karikatürleri üç gruba ayırmıştır; birincisi, insanoğlunun “felsefi” sorunlarını yansıtan çizimlerdir. İkincisi, toplumun sosyal yapısını eleştiren karikatürlerdir. Üçüncüsü ise, “sessiz /sözsüz mizah” ya da “saf mizah”ı kapsayan karikatürlerdir.
- ✓ Tan Oral ise karikatürü ikiye ayırmıştır; birincisi, insanları düşünmeye yönelten ikincisi de eğlendirmeyi amaçlayan karikatürlerdir.

Bir diğer sınıflandırma da karikatürler; editoryal (politik), esprili-komik (gag) ve açıklayıcı-aydınlatıcı (illustrative) biçiminde üç gruba ayrılmıştır:

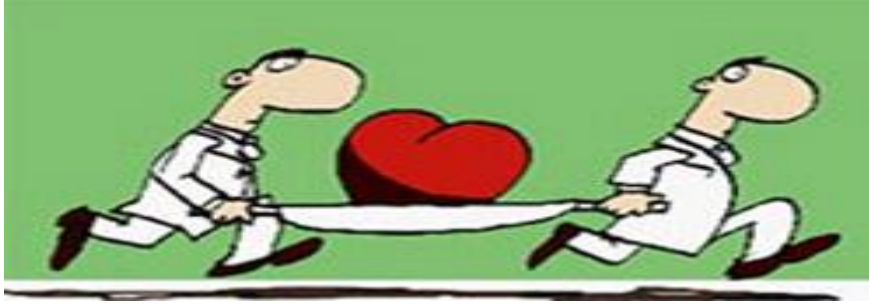
1. Politik Karikatürler: Güncel olaylar üzerine görsel bir yansıma ortaya konan yalnızca mizahî olmaktan öte hicivî de içeren karikatürlerdir. Genellikle karikatüristin politik bakış açılarını ortaya koyarlar.

Şekil 2. Politik karikatür örneği. Çeviker, T., 2010, Karikatürkiye-Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi (1923-2008), İstanbul, NTV.

2. Esprili-Komik Karikatürler: Genellikle bireyleri hicivsel olarak ele almak yerine insan tipleri ya da toplulukları ile alay eden karikatürlerdir.
3. Açıklayıcı-Aydınlatıcı Karikatürler: Bu tür karikatürler öğrenme materyalleri ya da reklamlar ile bağlantılı olarak kullanılan onlara ilişkin önemli noktaları açıklayan

yapıdadır. Eğitsel bir metni ya da reklamı güçlendirmek için gerekli olan süreçlerin görsel temsillerini sağlarlar.

Şekil 3. Açıklayıcı-aydınlatıcı karikatür örneği. <http://www.forumbilir.net/organ-nakli-haftasi/348-organ-nakli-haftasi-ile-ilgili-resimler.html> sayfasından 25.02.2015 tarihinde erişilmiştir.

Uslu ise ifade tarzı, tekniği ve kurgu-yapı özelliklerine göre karikatürü sınıflandırmıştır (Uğurel ve Moralı, t.y.):

1. İfade Tarzına Göre: İfade tarzına göre karikatürler yazılı ve yazısız olarak ikiye ayrılmıştır:
 - a) Yazılı Karikatürler: Daha çok günlük gazetelerde yayınlanan geniş kitleleri hedefleyen ve çizgilerin yazılarla desteklendiği karikatürlerdir.
 - b) Yazısız (grafik-ciddi) Karikatürler: Uluslararası dil olma özelliği ve sanatsal kaygı taşıyan yazının mümkün olan en azının alındığı ya da hiç yerinin alınmadığı karikatürlerdir.
2. Tekniğine Göre: Tekniğine göre karikatürler renkli ve siyah-beyaz olarak ikiye ayrılmıştır:
 - a) Renkli Karikatürler: Yazı ve çizgilerin kuru, pastel, guaj vb. boyalar ile renklendirerek sunulduğu karikatürlerdir.
 - b) Siyah-Beyaz Karikatürler: Beyaz zemin üzerinde siyah çini mürekkebi kullanılarak üretilen karikatürlerdir.
3. Kurgu-Yapı Özelliğine Göre: Kurgu-yapı özelliğine göre karikatürler tek kare ve bant olarak ikiye ayrılmıştır:
 - a) Tek Kare Karikatürler: Esprinin tek bir karede (bir aşamada) anlatıldığı karikatürlerdir.
 - b) Bant Karikatürler: Belirli mekanların, tiplerin bulunduğu seri olarak çizilen bir olay örgüsü içeren karikatürlerdir.

2.2.1. Karikatür ve Eğitim

İlköğretimde derslerde kullanılabilecek pek çok materyal bulunmaktadır. Bunlar arasında karikatürlerin önemli bir değeri vardır. Karikatürler bir konuyu fazla ayrıntıya girmeden bir veya birkaç resimle anlatırlar. Karikatür, öğrencilere kavramların doğru ve eğlenceli bir şekilde kazandırılmasını sağlar. Öğretme-öğrenme sürecinde karikatür, görsellik sağlar, motivasyon verir, tartışma fırsatı yaratır (Özer'den aktaran Yüksel ve Adıgüzel, 2012, s. 302).

Son yıllarda karikatür başta ilköğretim olmak üzere eğitimin tüm kademelerinde kullanılmaktadır. İlköğretim dördüncü sınıf Türkçe dersinde öğrenci, “Karikatürde verilen mesajı algılar” kazanımı ile beşinci sınıf Sosyal Bilgiler dersinde doğrudan verilecek beceriler arasında karikatür kullanımını da içeren görsel kanıt kullanma becerisi bulunmaktadır. Ayrıca, Türkçe dersinde yeni bir öğrenme alanı olarak yer alan görsel okuma, yazılı metinlerin dışında kalan resim, sembol, şekil, grafik vb. ve doğa olaylarını ve sosyal olayları anlamlandırma, yorumlama olarak tanımlanmaktadır. Bu öğrenme alanı içerisinde de karikatürlere rahat bir şekilde yer verilebilir.

Konuyla ilgili kaynaklar ışığında eğitimde karikatürlerden yararlanmanın önemi, işlevi ve yararları şu şekilde özetlenebilir:

1. Öğrenciler derste eğlence ararlar. Karikatürün tanımlarından da anlaşılacağı gibi karikatür eğlendirerek düşündüren bir materyaldir.
2. Beceri ve tavırların öğrenilmesi açısından etkilidir. Öğrenciler bir konuyu yorumlama, eleştirel düşünmeyle birlikte yaratıcı fikirler üretebilmeyi karikatür sayesinde öğrenirler. Sözlü ve yazılı anlatım becerilerini de geliştirirler.
3. Kaynakları tahlil edebilme, derste konular arasında muhakeme kurma ve öğrencilerin derste problem çözme yeteneğini artırma yönünden önemlidir. Karikatürden her insan farklı bir yorum çıkarabilir. Özellikle yazısız karikatürler evrenseldir. Her öğrenci daha çok düşünüp farklı sonuçlar çıkarabilir.
4. Karikatür, öğrencilerin derste eleştirel düşünmesini sağlar. Eleştiriye dönük olup içinde mizahın, nüktenin, latifenin, tezatların, farklı bakış açılarının, karşı duruşların bulunduğu bir sanat dalıdır.
5. Öğrencilerin ilgi süresi kısıtlıdır. Karikatür öğrencilerin daha çok ilgisini çekerek derse odaklanmalarını sağlar. Böylece öğrenci daha uzun süre öğrenmeye katılır.
6. Karikatür, öğrencinin çevresini ve içinde yaşadığı toplumu daha iyi tanımasına yardımcı olur. Karikatür toplumun içinden beslenir ve verdiği mesajlar toplumla ilgilidir. Dönemin kişilerini, olaylarını mizahi bir dille çizime aktarır. Karikatürler

geçmişini ve geleceğini öğrenmek isteyen öğrencilere bunları farklı bir pencereden aktarır.

7. Öğrencilerin sanata ilgileri artar ve estetik duyguları gelişir. Karikatür her şeyden önce karikatüristlerin ortaya koyduğu sanatsal bir yapıt özelliği taşır. Nasıl ki resim bir sanatsa karikatür de ilk önce sanattır.
8. Eğitimde öğrencilerin demokratik gelişimini sağlar. Karikatür öğrencilerin farklı görüşlere saygı duymasını, saygılı bir şekilde tartışabilmelerini sağlayacaktır.
9. Karikatür, öğrenciyle iletişim kurmada etkilidir. Karikatürle iletişim kurmak etkileyici, ilgi çekicidir. Öğrencilerle karikatürle mizahi bir şekilde iletişime geçilebilir.
10. Öğrenimin özgürleşmesine, yorumlama yetisinin artmasına ve yaratıcılığın gelişmesine yardımcıdır. Öğrenciler karikatürler sayesinde farklı fikirler ortaya koyabilir, verilen mesajın ötesinde yeni fikirler oluşturabilirler.
11. Karikatür, kültürel değerleri, inançları, normları, yazıları iletmede önemli rol üstlenir. Dönemin olumlu-olumsuz bütün gerçekliği tek bir karikatürde bile değerlendirilebilir.
12. Özellikle politik karikatürler, yeni oluşum ve değişimleri içeren fikirleri işleyerek toplumu olumlu yönde etkileyebilir. Toplumun aksaklıklarını göstererek toplumu bu konuda bilinçlendirebilir.
13. Düşünen, toplumda sorumluluk sahibi gençlerin yetişmesine katkı sağlar. Karikatürler yoluyla öğrencilerin kendi değer sistemlerini açığa çıkarmaları, ön bilgilerini, uygulamaları, görsel sembolleri kullanmaları, düşüncelerinde özgün, yaratıcı ve eleştirel olmaları sağlanır (Kleeman'dan aktaran Yüksel ve Adıgüzel, 2012, s.70).

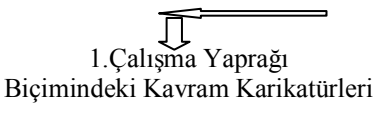
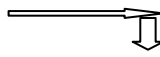
Karikatürün temelinde düşündürmek vardır. Öğrenciler bir karikatürü fikir alışverişi yaparak tartışma ortamı içinde düşünerek yorumlayabilirler. Fakat her karikatür öğrencileri düşündürmez. Bunun için doğru karikatür sunmak çok etkilidir.

Karikatür sınırlılıklarına rağmen, eğitim-öğretim ortamlarında kullanılmalıdır. Çünkü öğrencilerin karikatürle öğrenme faaliyetlerine katılma istekleri artmaktadır. Gelişmiş ülkelerde eğitimde karikatüre daha fazla yer verilirken ülkemizde eğitimde karikatür çok yaygın kullanılmamaktadır. Ülkemizde karikatürün eğitimde kullanımı yukarıda verilen maddelere bakılacak olursa mutlaka artırılmalıdır.

Eğitim-Öğretim ortamında kullanılabilecek karikatürler şu şekilde sınıflandırılmıştır (Akkaya, 2011, s.58):

Tablo 3.

Eğitim-Öğretim Ortamında Kullanılabilecek Karikatürler

1.Ön Bilgileri Hatırlatıcı Karikatürler	2.Kavram Karikatürleri	3.Dikkat ve Güdülenmeyi Artırıcı Karikatürler
		

2.2.1.1. Ön Bilgileri Hatırlatıcı Karikatürler

Bu karikatürler derslerin başlarında sunulan öğrencilerin hazır bulunuşlarını artıran, verilen ipuçlarını öğrencilerin keşfettiği karikatürlerdir. Bu karikatürler dersin başında verildiği için dikkat ve güdülenmeyi sağlarlar. Bu karikatürlerin yararları şu şekilde sıralanmıştır (Akkaya, 2011, s.59):

1. Dikkat ve güdülenmeyi artırarak öğrenciyi cesaretlendirebilir.
2. Hazırbulunuşluk düzeyini artırabilir.
3. Gizil olan anlam keşfedildiğinden yaratıcı ve eleştirel düşünciyi geliştirebilir.
4. Derse geçici hızlandırabilir.
5. Öğrencinin zorlandığı ya da korktuğu bir konuda korku ve heyecanının azalmasını sağlayabilir.

Altıncı sınıf sosyal bilgiler dersi “Elektronik Yüzyıl” ünitesinde “Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur” kazanımının öğretilmesinde kullanılabilecek aşağıdaki karikatür, ön bilgileri hatırlatıcı karikatürlere örnek olarak gösterilebilir:

Şekil 4. Ön bilgileri hatırlatıcı karikatür

2.2.1.2. Kavram Karikatürleri

Kavram karikatürleri, görsel bir uyaran ile konuşma formunda yazılmış metinlerin birlikte kullanımından meydana gelmekte ve günlük yaşamdan olayları yansıtan karikatür biçiminde çizimleri içermektedir (Alkış, 2012, s.85). Kavram karikatürleri normal karikatürlere göre farklı özellikler göstermektedir. Kavram karikatürleri öğrencileri eğlendirerek bilgilerini sorgulatmak amacıyla kullanılmaktadır. Her bir kavram karikatürünün amacı öğrencilerin kendi kişisel deneyimleriyle ilgili günlük yaşamdaki olayları birleştirmektir.

Kavram karikatürlerinde iki ya da daha fazla karakterin günlük yaşamda karşılaşılan bir olay hakkında karşılıklı soruları ya da fikirleri, konuşma balonları biçiminde sunulmaktadır. Genel olarak öğrenciler kavram karikatürlerine pozitif cevap verirler, tartışmaya odaklanırlar, alternatif bakış açıları ileri sürer ve savunurlar. Tartışma süreci araştırmayı ve sorunun çözümü olarak bilgiyi sorgulamayı destekler biçimde olur.

Yapılandırmacı yaklaşım öğrenmenin sosyal ve bilişsel süreçler yardımıyla birey tarafından aktif olarak gerçekleştirildiğini savunmaktadır. Kavram karikatürlerinin öğrenme ortamlarında kullanılmasıyla öğrenciler, görüşlerini sosyal ortamlarda tartışma olanağı bulmakta ve daha sonra tartışılan görüş ve öneriler doğrultusunda bilgilerini sorgulayarak kendi bilişsel yapılarında değerlendirmelere ve yeniden düzenlemelere gitmektedirler. Bu nedenle öğrenciler kavramsal anlamalarını geliştirmek ve kavramsal yapılarını ortaya çıkarmak için kullanılan kavram karikatürleriyle öğrenmenin, sosyal bir süreç olarak kabul eder. Kavram karikatürlerinin genel nitelikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (İnel, Balım ve Evrekli, 2009, s.4):

- Öğrencilerin var olan bilgi ve düşüncelerinin ortaya çıkarılmasını sağlar.
- Düşünceleri sorgulatarak ve derinleştirerek ayrıntıya girmeyi kolaylaştırır.
- Alternatif bakış açıları sunar.
- Tartışma ortamı yaratmak için bir uyaran olarak kullanılır.
- Öğrencilerin kendi düşüncelerini sorgulamalarını sağlar.
- Kavram yanlışlarını ve kararsızlıkları ortaya çıkarır ve giderilmesini sağlar.
- Araştırmaya yönlendirir.
- Katılımı ve motivasyonu artırır.
- Bir konuyu özetlemek ya da tekrar etmeye yardımcı olmak için kullanılabilir.

2.2.1.2.1. Poster Biçimindeki Kavram Karikatürleri

Poster biçimindeki kavram karikatürlerinde üç ya da üçten fazla karakter karikatürde yer alır. Öğrencilerin bu karakterlerin konuşmaları üzerinden konuyu anlayama çalışır.

Şekil 5. Poster biçimindeki kavram karikatürü örneği.

http://egitimplatformu.aydin.edu.tr/gundem/haber_detay.asp?haberID=125 sayfasından 01.05.2015 tarihinde erişilmiştir.

2.2.1.2.2. Çalışma Yaprağı Biçimindeki Kavram Karikatürleri

Poster biçimindeki kavram karikatüründen farkı çalışma yaprağının girişinde karikatürü tanıtıcı bir metnin olması ve kavram karikatürünün ardından soruların yer almasıdır. Bu karikatürde öğrenciler grup oluşturur. Gruplar karikatürdeki hangi karakterin düşüncesine katıldıklarını belirler ve soruları birbirleriyle tartışarak cevaplamaya çalışırlar. Her grup görüşlerini bir temsilci vasıtasıyla açıklar. En sonunda ortak bir yargı oluşturulur. Böylece işbirlikli bir öğrenme gerçekleşmiş olur.

	Yanda verilen karikatürde, üç arkadaş kardan adama palto giydirip giydirmeme konusunda kararsız kaldılar. Sizce hangi arkadaşın görüşü doğrudur? Neden bu görüşün doğru olduğunu düşünüyorsunuz? Neden diğer görüşler doğru olamaz aşağıda verilen delillerden yararlanarak açıklayınız. Deliller: - Kışın vücut ısıımızı korumak için palto giyeriz - Palto güneş ışınlarının vücudumuza temas etmesini engeller - Soğuk hava ile temas halinde olan sıcak cisimler ısı kaybeder - Isı ve sıcaklık farklı kavramlardır
--	--

Şekil 6. Çalışma kâğıdı biçimindeki kavram karikatürü örneği.

http://egitimplatformu.aydin.edu.tr/gundem/haber_detay.asp?haberID=125 sayfasından 01.05.2015 tarihinde erişilmiştir.

2.2.1.3. Dikkat ve Güdülenmeyi Artırıcı Karikatürler

Dikkat ve güdülenmeyi artırıcı karikatürler, dersin başında veya derste anlatımın bölündüğü zamanlarda öğrenciye sunulabilen, anlatılan konuyla ilgisi olmayan karikatürlerdir. Bu karikatürler anlatım tekniğinin kullanıldığı derslerde öğrencilerin dikkatinin dağıldığı zaman kullanılarak öğrencilerin dikkatinin tekrar derse yoğunlaşmasını sağlar. Ders işleme sürecinde bu karikatürlerin yararları şöyle sıralanabilir:

1. Öğrencinin dikkatini kısa sürede toplayabilirler.
2. Öğrencinin motivasyon düzeyini arttırlar.
3. Öğrencinin çok yönlü ve yaratıcı düşünmesini sağlarlar.
4. Konuyla ilgili kazanımlara öğrencilerin kolay bir şekilde ulaşmasını sağlarlar.
5. Dersin sıkıcı havasını dağıtıp eğlenceli öğrenme ortamı sağlarlar.

Aşağıda verilen dikkat ve gdlemeyi arttırıcı karikatür, ilkağlardaki keşiflerin karikatürize edildiği, öğrencinin ders esnasında dağılan dikkatinin toplanmasına ve konuyu daha iyi ve kısa sürede kavramasına olanak sağlar. Bu ve bunun gibi ilk ağ karikatürleri, tarih dersinin müfredatını oluşturan konuların anlatımında öğrencinin dikkatini canlı tutmak amacıyla kullanılabilir.

şekil 7. Dikkat ve güdülenmeyi artırıcı karikatür rneği. ‘‘Erdil Yaşaroğlu Karikatürleri’’, Yaşaroğlu, E. (t.y.), www.komikaze.net sayfasından erişilmiştir.

2.2.2. Karikatür Etkinliğinde ğretmen ve ğrencinin Rolü

Karikatürün eğitimde başarıyla kullanılabilmesi için öğretmenin özel bir beceri ve eğitime sahip olması gerekir. Bu yönde etkinlik yapacak bir ğretmen, öncelikle karikatürün

teknikini, anlatmak istediğini, kalitesini bilmek zorundadır. Öğretmen karikatürü yorumlayabilmeli ve sürekli karikatürle içli dışlı olmalıdır. Bu sayede öğrencilerden önce durağanlıktan kurtulur ve sürekli bir düşünme, yaratma sürecine girer. Kendini hazırlayan öğretmen konuya uygun karikatürü bulur, sınıf ortamına getirebilir ve eğitim-öğretim faaliyetinde kullanabilir.

Eğitimde karikatürlerden beklenen sonucun alınabilmesi için etkinlik öncesinde öğrencilerin şu konularda bilgilendirilmesi gerekir:

1. Karikatürist, hitap ettiği okurun bilgi birikimi ve bazen siyasal görüşleri konusunda varsayımlar yapar. Daha incelikli karikatürleri anlayabilmesi için, öğrencilerin bu varsayımların neler olduğunu araştırıp öğrenmesi gerekir.
2. Karikatürler, genellikle olgusal bilgilerden çok görüşler sunarlar. Karikatürler taraflıdır, konuya ilişkin bir bakış açısı çok sayıda perspektif sunmaya çalışmazlar.
3. Karikatüristler büyük ölçüde gülünçleştirme ve abartma unsurlarını kullanırlar. Bunlar olumlu ya da olumsuz olabilir. Karikatüristler halka mesajlarını iletmek için basmakalıp anlayışlara sıklıkla başvururlar; bir sosyal gruba veya ulusa ilişkin çoğu kez küçümseyici ve aşırı basitleştirilmiş genellemeler sunabilirler.
4. Bir karikatürün etkili olabilmesi için karikatür ve hiciv açısından nelerin komik, nelerin ‘kolay hedef’ olduğu konusunda dönemin sosyal göreneklerine uyması gerekir.
5. Karikatürlerin çoğunda sembol aracılığı anlatmaya başvurulur. Karikatürün anlamını çözmek için bu sembollerin neyi temsil ettiğini bilmek gerekir (Stradling, 2003, s.102-103).

Öğretmenler, daha önceden hazırlanan karikatürleri kullanabilecekleri gibi eğer konuyla ilgili karikatür bulamazlarsa kendileri hazırlayabilirler. Öğretmenler karikatürleri kendileri hazırlarken bazı hususlara dikkat etmeleri gerekir. Bu hususları şöyle özetleyebiliriz:

- Karikatürdeki yazılar büyük olmalıdır.
- Çizilen resimler büyük olmalıdır.
- Karikatürdeki resim ve yazılar arasında ilişki bulunmalıdır.
- Çizilen karikatürler konuya uygun olmalıdır.
- Çizilen karikatürler öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerine uygun olmalıdır.
- Çizilen karikatürler siyasi bir mesaj içermemelidir.
- Çizilen karikatürlerde güncel bilgilere yer verilmelidir.
- Karikatür çizilirken ilgi çekici ve farklı renkler kullanılmalıdır.

- Çizilen karikatürlerde mutlaka çerçeve olmalıdır.
- Birden fazla karikatür varsa, her karikatüre bir sayfa numarası verilmelidir.

Öğretmen belirtilen hususları sağladığında konunun ayrıntılarına değinmeden ana fikri verir. Öğrenmeyi daha eğlenceli hale getirir. Öğrencilerin derse karşı motivasyonunu artırır. Öğretmen karikatürü öğrenme ortamlarında defalarca kullanabilir. Verilmek istenen mesajı görselleştirmiş olur. Öğrencilerin mesajı daha kolay algılamalarını sağlar.

Öğretmen karikatürü kullanmadan önce sınırlılıklarını da bilmelidir. Karikatürün sınırlılıkları şöyle sıralanabilir:

1. Tek bir konu ele alır.
2. Özellikle öğretmenlerin hazırladıkları karikatürlerde, çizimler kalitesiz olabilir.
3. Uygun karikatürler seçilmezse, öğrencilerde sıkılmalar meydana gelebilir.
4. Siyasi amaç için kullanılabilir.
5. Karikatür hazırlamak özel yetenek gerektirir.
6. Karikatürler doğru kullanılmazsa çabuk yıpranabilir.
7. Plansız öğretim faaliyetleri ortaya çıkabilir.
8. Öğrenme-öğretme faaliyetlerinde fazla karikatür kullanılırsa çok fazla esprili ve gülünç ortamlar olduğundan sınıf yönetimi zorlaşabilir.

2.2.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür

Sosyal bilgiler dersi konularının sosyal hayatın bütün yanlarını öğrenmeye dayalı olduğu bilinen bir gerçektir. İnsanın toplum hayatına etkin uyumunu sağlamada önemli rolü vardır.

Öğretim programında, Türk Millî eğitiminin genel amaçları ile uyumlu Sosyal bilgiler dersine yönelik 17 genel amaç belirlenmiştir. Bu genel amaçlar şunlardır:

1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
3. Atatürk İlke ve İnkılâplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.

5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.
10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlâkı gözetir.
13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
16. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.
17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir (MEB, 2005).

Bu amaçların etkinliklerle öğrenciye katkı sağlayacağı bilinen bir durumdur. Sosyal bilgilerin genel amaçlarını gerçekleştirmek için programın uygulanması sürecinde gerekli olan beceri, bilgi ve kavramları kazandırmada etkinliklere temel oluşturabilecek uygulamalardan birisi de görsel imge oluşturmaktır. MEB, görsel imgeyi “öğrencilerin işlenen konuyu grafik, resim, karikatür, tablo, şema ve şekillerle göstermesidir” şeklinde tanımlamıştır. Buradan da anlaşılıyor ki öğrenciler de bir konuyu öğrenme veya daha derinleştirmek için yetenekleri oranında karikatür çizip derste kullanabilirler. Bunda da öğretmenin öğrencileri motive etmesi ve şevklendirmesi önemlidir.

Heitzmann’a (2004) göre karikatürler; sınıf tartışmalarını başlatmaya, çok disiplinli dersleri desteklemeye, düz anlatımlı dersleri görselleştirmeye, yüksek düzeydeki soruları

desteklemeye ve özgün değerlendirmeye bir temel sağlamaya oldukça uygundur. Karikatürlerin sahip olduğu bu eğitimsel değerler, Sosyal Bilgiler dersinde çok daha önem kazanmaktadır. Sınıf tartışması, Sosyal Bilgiler dersinin etkili bir şekilde öğretiminin temel yöntemlerinden birisidir. Sosyal Bilgiler dersinin içeriği, çözülmeyi bekleyen pek çok problem, tartışmalı konu ve güncel meselelerle doludur. Karikatürler bu konulara bir çıkış noktası oluşturarak tartışmaların bağlatılmasını sağlayabilir (Altun, 2014, s. 193).

Karikatürlerin özellikle Sosyal Bilgiler dersinin çok disiplinli yapısına hitap eden nadir materyallerden biri olması, Sosyal Bilgiler dersindeki kıymetini arttırmaktadır. Karikatürlerden faydalanarak tarihi bir olayın yorumlanması, güncel bir sorunun analizi ya da herhangi bir konuyla ilgili kavram yanlışlarının giderilmesi sağlanabilir. Karikatürler sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin dikkatini çekmek, sınıf ortamını yumuşatmak, zor konuları daha basit anlatmak ve konunun ana fikrini vermek açısından vazgeçilmez materyallerdir.

Karikatürde bulunması gereken üç öge: çizgi, güldürme ve düşündürme ögesidir (Akbaba, 2009, s.294). Bu üç öge derste kimi zaman öğrencilerin dikkatini çekmede kimi zaman sınıf ortamını yumuşatmada kimi zamanda konu üzerinde düşünmede çok etkili bir materyaldir.

Sosyal Bilgiler dersinde karikatürü kullanmadan önce şu temel noktalara değinmek gerekir:

- Doğru karikatürleri seçme ve doğru soruları sorma, bu tekniği çalışmanın anahtarıdır.
- Karikatürlerin hepsinin sınıfta kullanmak için uygun olduğu doğru değildir.
- Belirli bir karikatürün başarısı için öğrencilerin seviyesi de çok önemli olabilir.
- Genel bir tartışma üzerinde hareket etmeden önce, tüm öğrencilerin karikatürde olanları bilmelerini sağlamak son derece önemlidir.
- Karikatürler, öğrencilerin yalnızca tarihsel hafızalarını katkı sağlamaz, aynı zamanda basit bir doğru cevabı olamayabilecek dünya politikaları ile ilgili fikir üretmelerine de yardımcı olur.
- Karikatürler, çifte standarda dikkat çekmede eşit bir şekilde etkilidirler.
- Bir öğretim tekniği olarak karikatürler kullanıldığında, öğrencilerin dikkatlerinin ayrıntılara çekilmesi de önemlidir.
- Karikatürler tartışmalı konuların sınıfa getirilmesinde de kullanılabilir.

Geçmişten günümüze toplum yaşamına ışık tutan böylesine etkin bir materyalden Sosyal Bilgiler dersinde faydalanmak kaçınılmazdır.

2.2.3.1. Karikatürlerin Analiz edilmesi

Karikatürlerle ilgili olarak Sosyal Bilgiler derslerinde sıkça başvurulanan uygulamalardan biri karikatürlerin analiz edilmesidir. Bu uygulamanın sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için özellikle karikatür sanatı ve karikatüristlik ile ilgili bazı hususların farkında olunması gerekmektedir. Ayrıca karikatüristin ele aldığı mevzu ile ilgili arka plan bilgiye de aşina olunması gerekmektedir. Bu üç faktör bir araya getirilerek karikatürün analizi yapıldığında daha gerçekçi neticeler elde edilebilecektir.

Karikatürist düşüncelerini, duygularını çizgiye dökerken bazı stratejiler kullanmaktadır. Bu stratejiler karikatürün temel unsurlarıdır. Bunların bilinmesi karikatürün sağlıklı bir şekilde analiz edilmesini sağlayarak mesajın anlaşılmasını da kolaylaştıracaktır. Mesajın doğru anlaşılması da karikatürün sağlıklı bir şekilde yorumlanmasını sağlayacaktır. Bir karikatürde bu unsurların hepsinden ziyade birkaç tanesi bir arada bulunabilmektedir. Karikatür sanatına ilişkin bu unsurlar ve bu unsurların karikatür içindeki fonksiyonları aşağıda yer alan tablo 4'te verilmiştir. Karikatürler farklı mesajları iletmek amacı ile kullanıldıklarından dolayı, birbirinden farklı temalara dayalı olarak çizilebilirler. Bu temalara araştırmanın önceki kısımlarında değinilmiştir. Burada önemli olan amacın gerçekleştirilmesine katkıda bulunabilecek içeriğe sahip olması ve bu içeriğe uygun çizim ve ifadeler içermesidir.

Tablo 4.

Karikatürü Oluşturan Unsurlar

Kavram	Açıklama
Karikatür (caricatura)	Karikatür, konunun kolaylıkla ayırt edilebilen özelliklerinin ve acayipliklerinin, komik ya da güldürecek kadar acayip bir etki meydana getirmek için kasten abartıldığı ve çarpıtıldığı özellikle resimsel ya da yazınsal bir betimlemesidir.
Hiciv (satire)	Hiciv bireylerin, fikirlerin, kurumların, sosyal geleneklerin ya da sanat ve edebiyat çalışmalarının eleştirilmesi ya da onlarla alay edilmesidir.
İroni (Irony)	İroni ifade edilen ile amaçlanan, ya da olması umulanla gerçekte olan arasındaki zıtlıktır. Sözlü ironide, bir kelime ya da ifade genel anlamının zıddını aklı getirme için kullanılır. Dramatik ironide, karakterin doğru olarak bildiği ile okuyucuların doğru olarak bildikleri arasındaki çelişki vardır. Durumsal ironide, karakterlerin ya da okuyucuların beklentilerine ters düşen bir olay meydana gelir.
Sembolizm (symbolism)	Sembol, başka bir şeyi temsil etmek üzere onun yerini alan herhangi bir şeydir. Geleneksel ve özel olmak üzere ikiye ayrılırlar.
Abartma (exaggeration)	Karikatürlerde sık sık abartıya başvurulur. Bu bir kişinin bazı özelliklerinin olumlu ya da olumsuz olarak abartılmasıyla olur.
Küçümseme (understatement)	Abartıyla birlikte karikatürlerde olumsuz olarak sık sık küçümsemeye de başvurulur.
Alegori	Soyut olan veya soyut yönü ağır basan bir kavramın veya varlığın kendisin hatırlamak o kavram veya varlıkla ilgili duygu, düşünce ve hayal uyandırmak için varlığın bütününe değil, herhangi bir yönünü veya bir parçasını doğrudan yahut az örtülü bir şekilde somutlaştırılarak ifadelendirmeye alegorik ifade denir. Alegorik anlatımda daima çağrıştıran ile ilgili bir çağrıştıran unsur vardır ve çağrışım ne kadar güçlü

	olursa çağrıştırmak üzere seçilen yol ve obje de o kadar etkilidir denilebilir. Karikatürde, soyut bir düşünceyi heykel ya da resim ile göstermek gibi. Örneğin adalet düşüncesinin gözü bağlı ve elinde terazi bulunan bir kadınla anlatılması gibi.
Kalıp yargılar (Stereotip)	Stereotip terimi, genel olarak diğer insanları içine yerleştirdiğimiz kategorileri ifade etmektedir. Örneğin bu çerçevede kadınlar romantik ve duygusal, “kötü şoför”, geveze; erkeler mantıklı ve rasyonel; Almanlar disiplinli ve çalışkan; İtalyanlar coşkulu ve gürültülü vs. olarak etiketlenir. Bu süreç stereo tiplendirme sürecidir.
Benzetme (simile)	Karikatürlerde iki unsur arasında benzerlik kurulur ve bu benzerlikle diğer unsurlar (ironi gibi) ortaya konulabilir. Ayrıca benzetmenin yanı sıra karşılaştırmaya da başvurulabilir.
Mecaz (metaphor)	Metafor, bir şeyi anlatmak için ona benzetilen başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanmadır. Karikatürde, ironiyi ortaya koymak için sıklıkla kullanılmaktadır.
İma	İma iyi bilinen kişiler, yerler, olaylar, edebiyat çalışmaları ya da sanat çalışmalarına yönelik olur.
Karakter (character)	Karikatürlerin en önemli, vazgeçilmez unsurlarındandır. Diğer unsurların bir nevi tatbik alanıdır. Diğer unsurlar karakter üzerinde anlam kazanırlar.
Ana Fikir (main idea)	Ana fikir çoğunlukla kelimelerle ifade edilmez. Çizgiler vasıtasıyla aktarılır. Ana fikir karikatüristin, karikatür gözden geçirildikten sonra aklımızda kalmasını istediği anlamdır.
Ortam (setting)	Karakterden sonra diğer unsurların anlam kazandığı diğer bir kritik unsur da zaman ve mekân unsurudur.
Bakış açısı (point of view)	Karikatürü özgün yapan unsurdur. Her karikatür, karikatüristin bakış açısını yansıtır.

Altun, A. (2014). Sosyal Bilgiler Derslerinde Karikatürlerin Kullanımı. R. Turan, A.M. Sünbül ve H. Akdağ (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1* içinde (s. 192-212). Ankara: Pegem.

Karikatürü oluşturan temel unsurların (karikatür, ironi, sembolizm, alegori gibi) bilinmesi, karikatürün ele aldığı konunun arka plan bilgisine sahip olmak ve karikatüristin bakış açısını yansıttığını farkında olmak karikatürlerin analiz edilmesini kolaylaştıran hususlardır. Bunların yanı sıra hazır karikatür analiz formlarından da yararlanılabilir. Karikatürlerin analiz edilmesiyle ilgili olarak pek çok format kullanılmaktadır. Aşağıda bu formatlardan en yaygın olanı verilmiştir:

Tablo 5.

Karikatürü Analiz Formu

1.Seviye
Görsel Çalışmalar
1.Karikatürde gördüğünü nesneleri ya da kişileri listeleyiniz.
Yazılı Çalışmalar
1.Karikatürün başlığını ve/ya da konusunu saptayınız.
2.Karikatürist tarafından karikatürde kullanılan nesneleri ve kişileri tanımak için üç kelime ya da ifade yerleştiriniz.
3.Karikatürde görünen herhangi bir önemli tarihi ya da sayıları yazınız.
2.Seviye
Görsel Çalışmalar
2.Listenizdeki nesnelerden hangisi/hangileri semboldür.
3.Her bir sembolün ne anlama geldiğini düşünüyorsunuz.
Yazılı Çalışmalar
4.Karikatürdeki hangi kelimelerin ya da ifadelerin en anlamlı-önemli görünüyor?
5.Karikatürde resmedilen duyguları anlatan sıfatları listeleyiniz.
3.Seviye
A) Karikatürde meydana gelen eylemi anlatınız?
B) Karikatürdeki kelimelerin sembolleri nasıl aydınlatıldığını açıklayınız?
C) Karikatürün vermek istediği mesajı açıklayınız?
D) Hangi özel çıkar grupları karikatürün mesajıyla aynı fikirdedir/aynı fikirde değildir? Niçin?

Altun, A. (2014). Sosyal Bilgiler Derslerinde Karikatürlerin Kullanımı. R. Turan, A.M. Sünbül ve H. Akdağ (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1* içinde (s. 192-212). Ankara: Pegem.

2.2.3.2. Karikatürlerin Yorumlanması

Karikatürlerin yorumlanması sınıfta öğrenme ortamı yaratabilmek için en fazla ihtiyaç duyulan beceridir. Bu yüzden düşünme becerilerinin iyi bir şekilde desteklenmesinde karikatür yorumlaması şarttır.

Karikatürün yorumlanması analiz edilmesinden daha zor bir süreçtir. Öğretmen ve öğrenci karikatüre iyi odaklanmalı, karikatürde yer alan bütün bilgiler iyi incelenmeli ve karikatürdeki mesajı daha iyi kavramalıdır. Ayrıca karikatüristin hayat görüşü, yaşadığı dönemin siyasi, sosyal, ekonomik özelliklerde bilinirse daha iyi bir yorumlama yapılır.

Karikatür yorumlaması ile ilgili örnek şablon aşağıda verilmiştir:

Tablo 6.

Karikatür Yorumlama Formu

Karikatürün aslen hangi ülkede yayımlandığını düşünüyorsunuz?	
.....	
.....	
Karikatürün aslen yaklaşık olarak ne zaman yayımlandığını düşünüyorsunuz?	
.....	
.....	
Bu politik karikatürde kullanılan herhangi bir karikatür sembolünü tanımlayın ve neyi temsil ettiklerini açıklayın.	
---Obje/Sembol---	---Temsil etme/Sembolizm---
.....	
....	
Karikatürün anlattıklarını açıklayın (Karikatüristin bakış açısı)	
.....	
.....	
1-10 arasında değişen oranlı bir ölçekte karikatüristin amacını ne kadar iyi anlatabildiğini puanlayın ve düşüncenizi ifade edin (kavranamayan maddelere bu kategoriye katarak yardımcı olunur, örneğin: mizah, istihza (sarcasm), yaratıcılık vb.).	
---Kategori---	---Düşünce---
.....	
....	

Altun, A. (2014). Sosyal Bilgiler Derslerinde Karikatürlerin Kullanımı. R. Turan, A.M. Sünbül ve H. Akdağ (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1* içinde (s. 192-212). Ankara: Pegem.

2.2.3.3. Karikatürlerin Değerlendirme Aracı Olarak Kullanılması

Karikatürler değerlendirme aracı olarak da kullanılabilir. Yukarda açıklanan karikatür analizi ve yorumlaması değerlendirme çalışması olarak kullanılabilir. Ayrıca kavram karikatürlerinin kavram yanlışlığını tespit etmek için kullanıldığı değerlendirme çalışmaları da yer almaktadır.

Heitzmann'a (2004) göre karikatürlerin değerlendirmede kullanılmasıyla ilgili olarak şu teknikler kullanılabilir:

- ✓ Başlıksız bir karikatür belirleyebilir ve sınıftan bir başlık bulmalarını isteyebilirsiniz.
- ✓ Konuya belirli bir açıdan bakan bir karikatürü sınıfa getirebilir ve sınıftan zıt bir bakış açısıyla bir karikatür çizmelerini isteyebilirsiniz.
- ✓ İki karşıt karikatürü sınıfa sunabilir ve birini savunmalarını isteyebilirsiniz.
- ✓ Bir örnek gösterebilir ve öğrencilerden sanatkârın önyargısının basit bir izahını yapmalarını isteyebilirsiniz.

2.2.3.4. Sosyal Bilgiler Derslerinde Yer Alan Karikatürler

Sosyal bilgiler ve tarih derslerinde karikatür kullanılabilirliği çoğu kişi tarafından vurgulanmış olsa da bu derslerde karikatürü kaynak olarak kullanma, analiz etme ve yorumlama yaygın değildir. Birçok sosyal bilimci, kaynak olarak görsel malzemeden yararlanma konusunda rahatsızlık duymaktadır. Genelde karikatür derslerde resim olarak gösterilmekte analiz ve yorumlama kısmına çok az yer verilmektedir.

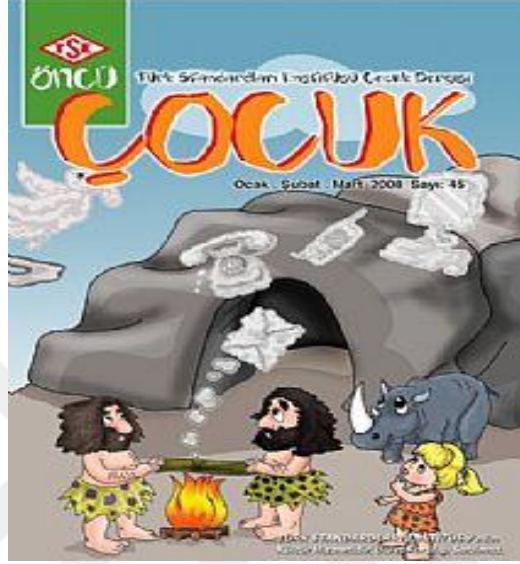
Ders kitaplarında da çoğunlukla karikatürlere sadece görsel amaçla yer vermeyi yeterli gören yazarlar vardır. Oysa sosyal konularda ders veren eğitim uzmanları; karikatür sanatına has özellikleri, bir konu, olay ya da şahıs hakkında tek taraflı bakış açısını ortaya koymak için başvurulan gülünçleştirme ve abartma gibi çeşitli üslupları dikkate almak durumundadır.

Türkiye’de sosyal bilgiler ders kitaplarında karikatürler, 2006- 2007 eğitim-öğretim yılından itibaren girmeye başlamıştır. Araştırmacı MEB yayınlarının bütün sosyal bilgiler ders kitaplarını incelemiştir. Karikatürler, ders kitaplarında 5. sınıflarda “Gerçekleşen Düşler” ve “Bir Ülke Bir Bayrak” ünitelerinde; 6. sınıflarda “Demokrasinin Serüveni” ve “Ülkemiz ve Dünya” ünitelerinde; 7.sınıflarda “İletişim ve İnsan İlişkileri”, “Yaşayan Demokrasi” ve “Ülkeler Arası Köprüler” ünitelerinde; 8.sınıflarda “Atatürkçülük” ve “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk’ün Ölümü” ünitelerinde yer almaktadır.

Ders kitaplarında; karikatür üzerinde açık uçlu tek soru sunulup öğrencinin bilgisinin ölçülmeye çalışıldığı veya karikatürde verilen mesajın öğrenci tarafından alınıp alınmadığı sorgulanmaktadır.

5.sınıflarda “Gerçekleşen Düşler” ünitesinde iki farklı karikatüre yer verilmiştir. Birinci karikatürün üstünde öğrenciye “Aşağıdaki karikatürü inceleyiniz. Karikatürde ne anlatılmaktadır?” sorusu sorulmuştur. Bu karikatür Öncü Çocuk dergisinden alınmıştır. Bu

karikatüre Şekil 8’de yer verilmiştir. İkinci karikatürün yanında karikatürle ilgili üç tane de soru sorulmuştur. Bu karikatürle birlikte “Karikatürdeki insanlar hangi duygular içerisinde?” , “Sizce karikatürde anlatılan soruna nasıl bir çözüm bulunabilir?” ve “İnsanları teknolojinin olumsuz etkileri konusunda bilinçlendirmek için sizce neler yapılabilir?” sorularına yer verilmiştir. Bu karikatüre Şekil 9’da yer verilmiştir.

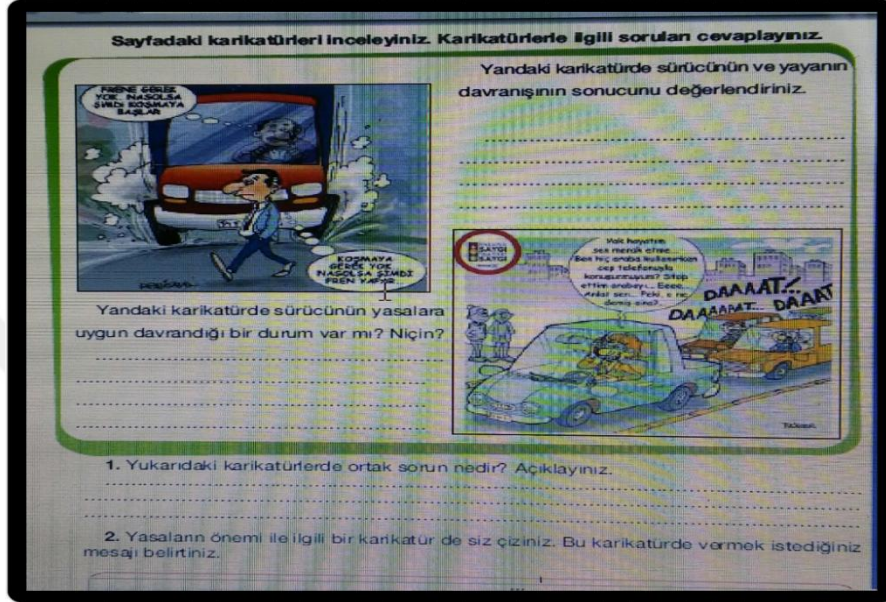
Şekil 8. “Gerçekleşen Düşler” ünitesindeki birinci karikatür

Şekil 9. “Gerçekleşen Düşler” ünitesindeki ikinci karikatür

5.sınıflarda “Bir Ülke Bir Bayrak” ünitesinde bir etkinlikte iki karikatüre yer verilmiştir. İlk önce her karikatür için ayrı bir soru sorulmuş, daha sonra iki karikatüre ortak iki soru sorulmuştur. Birinci karikatüre “Yandaki karikatürde sürücünün ve yayanın davranışının

sonucunu değerlendiriniz.” sorusu sorulmuştur. İkinci karikatüre “Yandaki karikatürde sürücünün yasalara uygun davrandığı bir durum var mı? Niçin?” sorusu sorulmuştur. Her iki karikatür için “Yukarıdaki karikatürlerde ortak sorun nedir? Açıklayınız.” ve “Yasaların önemi ile ilgili bir karikatür de siz çiziniz. Bu karikatürde vermek istediğiniz mesajı belirtiniz.” soruları sorulmuştur. Bu etkinlik Şekil 10’de verilmiştir.

Şekil 10. “Bir Ülke Bir Bayrak” ünitesindeki etkinlik

6.sınıflarda “Ülkemiz ve Dünya” ünitesinde bir tane karikatüre yer verilmiştir. Karikatür için “Karikatürde verilmek istenen mesajı açıklayınız.” sorusu sorulmuştur. Bu karikatür Şekil 11’de verilmiştir

Şekil 11. “Ülkemiz ve Dünya” ünitesindeki karikatür

6.sınıflarda “Demokrasinin Serüveni” ünitesinde iki tane karikatüre yer verilmiştir. Birinci karikatür sadece parça içinde resim olarak kullanılmıştır. İkinci karikatüre Atatürk’ün bir sözüyle ilişkilendirilerek bir soru sorulmuştur. Atatürk’ün “Fikirler baskı ve

şiddetle, top ve tüfekte asla öldürülemez.” Sözüne yer verilmiştir. Karikatür için “Atatürk’ün sayfanın üst tarafındaki sözüyle karikatürün anlattıkları arasında sizce nasıl bir ilişki vardır?” sorusu sorulmuştur. Bu karikatürler Şekil 12’de ve Şekil 13’te verilmiştir.

Şekil 12. “Demokrasinin Serüveni” ünitesindeki birinci karikatür

Şekil 13. “Demokrasinin Serüveni” ünitesindeki ikinci karikatür

7.sınıflarda “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinde bir karikatür verilmiştir. Bu karikatür için “Karikatürde verilmek istenen mesaj nedir? Siz bu mesaja katılıyor musunuz? Neden?” sorusu sorulmuştur. Bu karikatür Şekil 14’te verilmiştir.

Şekil 14. “İletişim ve insan ilişkileri” ünitesindeki karikatür

7.sınıflarda “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde bir parça içerisinde iki karikatüre yer verilmiştir. Bu karikatürler parçada resim olarak kullanılmıştır. Karikatürler Şekil 15’de verilmiştir.

Şekil 15. “Yaşayan Demokrasi” ünitesindeki karikatürler

7.sınıflarda “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde iki karikatür verilmiştir. İki karikatür için de “Aşağıda verilen karikatürleri inceleyiniz. Karikatürlerde küresel ısınmanın neden olacağı hangi sorunlara dikkat çekilmiştir?” sorusu sorulmuştur. Karikatürler Şekil 16’da verilmiştir.

Şekil 16. “Ülkeler arası Köprüler” ünitesindeki iki karikatür

8.sınıflarda “Atatürkçülük” ünitesinde bir karikatür verilmiştir. Bu karikatür için “Yukarıdaki karikatürü yorumlayınız.” sorusu sorulmuştur. Karikatür Şekil 17’de verilmiştir.

Şekil 17. “Atatürkçülük” ünitesindeki karikatür

8.sınıflarda “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk’ün Ölümü” ünitesinde iki karikatüre yer verilmiştir. Birinci karikatür için “Yukarıdaki karikatüre bakarak Türk-Yunan ilişkileri ile ilgili olarak neler söyleyebilirsiniz?” sorusu sorulmuştur. Karikatür

Şekil 18’de verilmiştir. İkinci karikatür parça içerisinde resim olarak kullanılmıştır. Karikatür Şekil 19’da verilmiştir.

Şekil 18. “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk’ün Ölümü” ünitesi birinci karikatür

Şekil 19. “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk’ün Ölümü” ünitesi ikinci karikatür

2.3.Yaratıcılık ve Yaratıcı Düşünme

Yaratıcılık hem düşünsel hem de duygusal yaşamı ifade eder. Yaratıcı bir etkinlik kendiliğinden meydana gelmez. Bunun için cesaretlendirme ve yol gösterme, insan için

yaşam biçimi olmalıdır. Araştırmacılar yaratıcılığı kişilere olağan olarak dağıtılan bir özellik, bir yetenek, duygusal bir süreç ve yaşam biçimi olarak değerlendirmişlerdir (Yavuzer, 1989, s.9).

Yaratıcılığın ilgi çeken üç özelliği şöyle sıralanabilir:

- ✓ Yaratma işlemi: Kişinin yaratıcı bir eylem içindeyken geçirdiği evreler ve kullandığı mekanizmadır (Argun, 2004, s.4).
- ✓ Yaratıcı kişi: Burada yaratma etkinliğini ortaya koyanın kişilik özellikleri ana konudur.
- ✓ Yaratma durumu sırasındaki çevre koşulları ve bunun etkileri ise bir başka özellik olarak ele alınabilir.

Yaratıcı kişiler bazı özelliklere sahiptir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

1. Başarılı insandır.
2. Yaratıcı kişi her şeyi anlamaya çalışır, meraklıdır.
3. Yaratıcı kişi kendine güvenen, baskın, kendi kendine yeterlidir. Önderdir ve kişisel girişimlerde bulunur.
4. Yeniliklere açıktır. Baskı mekanizmasına boyun eğmez.
5. Güdülerinde süreklilik, bir işi tamamına erdirmeye isteği vardır. Kendini disipline sokabilen, sabırlı ve yüksek üretim gücüne sahip bir kişidir.
6. Yaratıcı kişi bağımsız ve özerktir.
7. Yapıcı eleştirilere her zaman açıktır.
8. Bilgisi geniş, çeşitli ilgileri olan, çok yönlü bir kişidir.
9. Duygu ve heyecanlara açıktır. Ona göre duygu düşünmeden daha önemli ve özeldir. Yaratıcı kişi, canlı ve coşkulu kişidir.
10. Yargı ve değer eğilimleri estetiğe doğru kaymaktadır.
11. Ekonomik değerlere önem vermez.
12. Yaratıcı kişi, içe döndüktür. Sosyal değerler kendisini etkilemez ve kolayca insanlara yaklaşmaz.
13. Duygusal yönden durulmamış, bununla beraber istikrarsızlığını etkili biçimde kullanabilir.
14. Kendisinin yaratıcı olduğunun farkındadır.
15. Önsüzleri yüksektir.
16. Olumsuz ve küçültücü sıfatlar kullanma eğilimi yoktur.
17. Diğer kişileri etkileyebilme gücü yüksektir.

Yaratıcı kişiler genelde aşağıdaki kişilik özelliklerine sahiptir (Argun, 2004, s.83):

- ✓ En yüksek düzeyde seçme kapasitesi
- ✓ Kararı sonraya bırakma
- ✓ Tutarsız olma
- ✓ Serbest olma
- ✓ Hareket merkezli olma

Yaratıcı kişiler yukarıdaki özelliklerin tümüne sahip olmasa da bir bölümüne sahiptir.

Yaratıcılık hayatın her alanında vardır. Yaratıcılık, sadece iş hayatında ya da sanatta değil, ekonomiden spora, siyasetten sivil toplum kuruluşlarına kadar her alanda önem kazanacak olan insan özelliklerinin en başında gelir. Ayrıca yaratıcılık öğrenilebilen ve geliştirilebilen bir kişilik özelliğidir (Yanık, 2007, s.17). Yani kişi yaratıcılık konusunda kendini geliştirebilir.

Günümüzde bilim insanları tarafından yaratıcılıkla ilgili birden fazla tanım yapılmakta ve çeşitli şekillerde yaratıcılık tanımlanmaktadır. Ancak yaratıcılık kavramı üzerinde bilim insanlarınca uzlaşılan ortak nokta; yaratıcılığın yeni ve farklı bir şey yapmak olduğu ya da gözlenebilen bir ürüne bağlı olarak yaratıcılığın değerlendirilebileceği şeklindedir (Erdoğan, 2006, s.95).

Yaratıcılık kavramının Batı dillerindeki karşılığı “kreativitaet, creativity” dir. Latince “creare” kelimesinden gelir. Bu kelime, “doğurmak, yaratmak, meydana getirmek” anlamındadır (San, 1985, s.9).

Yaratıcılıkla ilgili bazı tanımlar şöyledir:

- Yaratıcılık her bireyde var olan ve insan yaşamının her bölümünde bulunabilen bir yeti, günlük yaşamdan bilimsel çalışmalara dek uzanan geniş bir alanı içine alan süreçler bütünü, bir tutum ve davranış biçimidir (San, 1979, s.179).
- Sorunlara, aksaklıklara, bilgi eksikliklerine, kayıp öğelere, uyumsuzluğa karşı duyarlı olmak, güçlüğü tanımlamak, güçlüğe çözüm aramak ve kestirimde bulunmak (Torrance’dan aktaran Özden, 1998, s.45).
- İnsanın sosyal, manevi, estetik, bilimsel veya teknolojik değeri olduğu kabul edilen yeni fikirleri, görüşleri, buluşları veya artistik objeleri üretme kapasitesidir (Vernon’dan aktaran Arık, 1987, s.14).
- Çok boyutlu düşünen usun ürünü (Kırıçoğlu, 2002, s.167).

- Mevcut kavramların aralarındaki ilişkilerden yeni kavramlar veya düşünceler üretmek (Yıldırım, 1998, s.21).
- Yaratıcılık, bir uyum, şaşkınlık, keşif, sürpriz, bencillik, kesinlik, inatçılık, disiplinli bir özgürlük, sevinç, sabır, istenilen bir hoşnutluk, doğaüstü bir beklenti ve bir farklılıktır (Çubukçu, 2013, s.317).
- Herkesin aynı şekilde gördüğü bir şey üzerinde farklı düşünebilme yeteneği, tutum veya davranışı, önceden var olan nesne veya kavramları ele alıp, bunları yeni bir amaç için farklı ve sıra dışı şekillerde ilişkilendirme becerisidir (Doğan, 2011, s.169).
- Var olan kalıpları yıkmak, başkalarının yaşantılarına açık olmak, alışılmışların dışına çıkmak, yeni yollar keşfetmek, hayata farklı perspektiflerden bakmak, bilinmeyenlere ilgili davranmak, merak etmek, empoze edilmiş düşünce çizgisini kırmak ve yeni bir düşünce çizgisini ortaya koymak, belirli bir problem için alternatif çözümler getirmek, başkalarının izlediği yoldan çıkmak, başka şeylere yol açan yeni bir şey bulmak, yeni bir ilişki kurmak veya var olan düşünceler arasında ilişki kurmak, yeni bir düşünce ortaya koymak, bilinmeyen yeni bir teknik veya yöntem icat etmek veya eklemeler yapabilmek (Özerbaş, 2011, s.678).
- Bireyin öğrenme yaşantısı sonunda edindiği bilgileri birbiri ile ilişkilendirerek herhangi bir sorunu çözmesi (Güleryüz, 2001, s.165).

Yaratıcı düşünme ile ilgili bazı tanımlar:

- ✓ Çoğunlukla aniden ortaya çıkan bir fikir ya da anlık bir esin (Demirkaya, 2011, s.411).
- ✓ Yeni deney imkân ve fırsatları ortaya çıkaran, tekrar olmayan bir düşünce biçimidir ki, mevcut olana yeni anlamlar getirir (Özcan, 2000, s.61).
- ✓ Daha önce aralarında ilişki kurulmamış nesneler ya da düşünceler arasında ilişki kurulması (Rawlinson, 2001, s.20).

2.3.1. Yaratıcı Düşünme Süreci

Yaratıcı düşünce çoğunlukla aniden ortaya çıkan bir fikir ya da anlık bir esin olarak değerlendirilir. Ancak yaratıcı düşünme bundan çok daha fazlasını kapsar. Esin gelinceye kadar mutlaka bilinçli veya bilinçsiz bir düşünme süreci geçirilir. Yeni yaratıcı fikirlerin şekillendirilmesi için açıklanabilmesi gerekecektir. Bu da bazen uzun yıllar alabilir (Demirkaya, 2011, s.411).

Yaratıcılık sürecinin aşamaları şu şekildedir (Akçam, 2007, s.5):

- 1) Hazırlık evresi: Bu aşamada sorun ya da gerçekleştirilmek istenen şey saptanır, tanımlanır. Gerekli veriler toplanır ve bunlar arasındaki ilişkiler incelenir. Böylece problem tanımlanarak, çözüm yolları ortaya konmaya çalışılır.
- 2) Kuluçka evresi: Bu aşamada kişi başka işlerle uğraşmaya başlar, ancak bir taraftan da bilinçsiz olarak beyninin içinde problemi çözmek için uğraşır. Bu uğraşı günler sürebileceği gibi yıllarca da sürebilir.
- 3) Aydınlanma evresi: Bir anda gelişir ve beyni problemin çözümünü o anda bulur.
- 4) Doğrulama evresi: Bu aşamada bulunan çözüm uygulanabilirlik; geçerlilik ve çalışabilirlik yönünden kontrol edilir.

Yaratıcılıkta dört düzey vardır (Üstündağ, 2005, s.11):

Birinci Düzey: Birey dolambaçlı düşünceler arasından inandıklarına karar verir.

İkinci Düzey: Bu düzeyde yaratıcı teknikler, çözümlemeler, araştırmalar gibi zihinsel hazırlıklar ve bu düşüncelerden sonuçlar çıkarma söz konusudur.

Üçüncü Düzey: Bir gecenin ortasında bilinçsizce ve birdenbire gelişen özgür düşünceleri ve teknikleri içerir.

Dördüncü Düzey: Aydınlanma denilen bu aşama ne düşünüldüğünü bilmeden, en güç deneyimleri anlar duruma gelmeyi anlatır.

2.3.2. Yaratıcı Düşünme İle İlgili Kuramlar

2.3.2.1. Psikoanalitik Kuram

Psikoanalitik kuramı kurucusu olan Sigmund Freud, yaratıcılığın psikolojik temelleri üzerinde durarak psikoanalitik yaratıcı düşünme kuramını ortaya atmıştır. Daha sonra Ernest Kris ve Lawrence Kubie psikoanalitik yaratıcı düşünme kuramını geliştirmişlerdir.

Psikoanalitikçilere göre; yaratıcılık insan yapısının olumsuz yönlerinden oluşmaktadır. Bireyin iç çatışmalarının ve saldırgan enerjisinin onaylanan kültürel davranışlara dönüşmesidir ve bilinmeyen içgüdüsel dürtülerle atılğanlığın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin üst düzeyde yaratıcı kabul edilen bir mimar, aynı zamanda nörotik eğilimler gösterebilir (Ülgen, 1990, s.13-16).

2.3.2.2. İnsancıl (Hümanistik) Kuram

Bu kuram insana değer verir. Psikoanalitik kuramcılarının, insan davranışlarını kaynağı olan ve bilinçaltında yer alan saldırganlık, cinsellik gibi (Libido enerjisi) dürtülerden güdülendiği görüşüne karşı çıkar. Hümanistik kuram, insanı önemli ve özel aynı zamanda kendini gerçekleştirme potansiyeline sahip olarak tanımlar.

Carl Rogers, yaratıcı süreci bir taraftan bireyin birtekliği dışında gelişen bir karmaşık ilişkisel ürünün ortaya çıkışı; öte yandan maddelerin, olayların insanların ya da onun yaşantısının koşullarının ortaya çıkışı olarak tanımlar (Sungur, 1997, s.37-38).

2.3.2.3. Faktöriyalist (Karmaşık) Kuram

Jacques Hadamard, yaratıcı süreçte 4 adım önermiştir (Aydın, 2009, s.50). Bunlar hazırlık, kuluçka, aydınlanma ve sonuçların doğrulama, gösterme ve kullanılması:

- ✓ Hazırlık Evresi: Bir soruna, bilinçli, sistematik ve mantıksal yaklaşımı içerir.
- ✓ Kuluçka Evresi: Bu aşamada birey problemi bilinçli olarak ele almaz, sadece eski bilgilerin yeni bilgilerle etkileşimi sonucu bir takım zihinsel süreçler meydana gelir.
- ✓ Aydınlanma Evresi: Çözüm bireyin zihinde aniden canlanır ve problem çözülür.
- ✓ Doğrulama Evresi: Çözüm gözden geçirilir varsa aksaklıklar giderilir ve çözüm doğrulanır.

2.3.2.4. Bilişsel Gelişimsel Kuramlar

Bilişsel gelişimsel kuramı David Feldman geliştirmiştir (Kuyubaşioğlu, 2009, s.17). Piaget'in zihinsel gelişim aşamaları ile yaratıcı başarı arasındaki benzerlikleri keşfetmiştir. Keşfettiği bu benzerliklerden yola çıkan Feldman, yaratıcılığı, Piaget'in aşamalarının öngördüğü gelişmeyi de içeren genel zihinsel gelişmenin özel bir durumu olarak tanımlar. Feldman, zihinsel gelişmelerle yaratıcı başarmayı temsil eden bir düşünce ve eylem alanının yeniden örgütlenmeleri arasında bir süreklilik ileri sürmüştür (Sungur, 1997, s.41).

Davit Feldman, Piaget'in gelişim aşamaları ile yaratıcı başarma arasında 4 benzerlik bulmuştur (Sungur, 1997, s.41):

- Çözüme tepki çoğu kere sürprizlerden birisidir.
- Çözüm bir kez başarıldı mı çoğu kere açık anlaşılır görülür.
- Sorun üzerinde çalışmada genelde çözüme doğru çekilme duygusu olur.
- Çözüm bir kere başarıldı mı önemi kalmaz olur.

2.3.2.5. Gestalt Kuramı

Gestalt psikologlarına göre; bütün, parçaların toplamından daha fazladır ve birey, bütünü parçalarına ayırıştırarak değil, tamamını algılar. Geştaltçılar, bireyin dışarıdan gelen uyarıcılara kendisinden bir şeyler kattığını ve yaşantıyı yeniden örgütlediğini savunmaktadırlar (Senemoğlu, 2005, s.240).

Yaratıcı düşünce, sorunun yeniden yapılandırılmasını gerektirir ve bir sorunun yapısal yönleri, düşünürde stresler ve gerilimler yaratır. Sorunun çözülebilmesi için Wertheimer aşağıdaki ilkelerle bireylerin yaratıcı düşünmeye yönelebileceğini belirtmiştir (Sungur, 1997, s.36):

- ✓ Açıklıklar, güçlük-sorun bölgeleri ve rahatsızlıklar gözden geçirilmeli ve yapısal olarak ele alınmalıdır.
- ✓ Sorunu çözen birey, rahatsızlıkların hangi durumla ilgili olduğunu bütünü ve parçalarıyla ilişkili olarak düşünmelidir.
- ✓ Yapısal gruplaştırmının, bütünleştirmenin ve merkezileştirmenin soruna uyarlanması gerekir.
- ✓ Sorunun asıl ve önemsiz yönleri birbirinden ayrılmalıdır.
- ✓ Yapısal doğruluk-parça doğruluktan daha çok aranmalıdır.

2.3.2.6. Çağrışım Kuramı

Bu kuramın oluşumu Hume ve Mill başta olmak üzere İngiliz ampiristlerine kadar dayanır (Aydın, 2009, s.49). Bu kurama göre, fikirler arasındaki çağrışımlar düşünmenin zeminini oluşturur. Yaratıcılık, bu çağrışımların sayısına ve alışılmamış olmasına bağlıdır. Uzak çağrışım testini geliştiren Mednick; bireyin yaratıcılığının onun çağrışımsal hiyerarşisine bağlı olduğunu öne sürmüştür. Örneğin; “masa” denildiğinde düşük düzeyde yaratıcı insanlar büyük bir olasılıkla “sandalye” gibi kalıplaşmış tepkiler verir. Daha yaratıcı olanlar ise genel bir tepkide bulunabildikleri gibi aynı zamanda “su” gibi uzak tepkiler de gösterebilirler (Sungur, 1997, s.37).

2.3.2.7. Algısal Kuram

Ernest Schachtel, Metamorphosis adlı el kitabında algısal bir yaratıcı süreç kuramı geliştirdi (Kuyubaşoğlu, 2009, s.18). Ona göre yaratıcılığın ortaya çıkabilmesi için bireyin güdülenmesi ve dış dünyayla ilişki kurması gerekir. Yaratıcılık, bir objeye değişik ve farklı

görüş açılarından yaklaşılabilmeye olanak sağlayan algısal bir açıklıktan doğar (Sungur, 1997, s.37).

2.3.3. Yaratıcılığı Engelleyen Faktörler

Yaratıcılık doğuştan getirilir ancak geliştirilmediği takdirde yok olup gider. Her insan dünyaya yaratıcılık kimliğiyle gelir ancak zamanla bu özellikleri bazı nedenlerle yok olur. Yaratıcılığı geliştirmek için yapılması gereken ilk şey yaratıcılığın önündeki engelleri kaldırmaktır. Yaratıcılığın önündeki engeller aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Rıza, 1999, s.16):

- ✓ Duygusal Engeller: Hata yapmaktan ve eleştirilmekten korkma, acelecilik, denetim korkusu, ön yargılı olma, kendine güvenmeme, isteklendirme azlığı, başarısızlık korkusu, utangaçlık, aşırı özeleştirme.
- ✓ Algısal Engeller: Problemin farkına varamama, bilgi yetersizliği, anlayamama.
- ✓ Kültürel Engeller: Toplumsal alışkanlıklar, töreler, hayal etmenin boşa harcanan zaman olarak görülmesi, oyunun sadece çocuklar için olduğunun düşünülmesi, yaratıcılığı engelleyen atasözü ve deyimler.
- ✓ Öğrenilmiş Engeller: Eşyalara ya da olaylara kalıp anlamlar verilmesi, eşyaları belirli bir tarzda kullanmaya alışma, fobiler ve tabular bu tip engellerdir.
- ✓ Yüklü Program Engelleri: Bir öğretim programının belirli bir zamanda tamamlanması zorunluluğu veya konuların üst üste yığılması da yaratıcılığı önleyebilmektedir.

Özden (1998)'e göre yaratıcılığı etkileyen faktörler üç grupta toplanabilir. Bu engeller kültürel, algısal ve duygusal olarak sıralandırılabilir. Kültürel engellerde toplumsal beklentiler, gelenek ve görenekler etkili olmaktadır. Algısal engellerin başında insanların problemleri standart kalıplar çerçevesinde çözme şeklinde bir algıya sahip olmalarıdır. Duygusal engeller olarak ise kendine güven eksikliği gibi hisler karşımıza çıkmaktadır.

Argun (2004) yaratıcı düşünmeye engel olabilecek birçok etken saymaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- ✓ Çeşitli malzemelerin değişik amaçlarla kullanılmasına olanak verilmemesi,
- ✓ Beğenilmeme ve sosyal kabul görmeme gibi yanlış bir tavırla çocukların yetiştirilmesi,
- ✓ Her problemin tek çözümünün olabileceği fikrinin uyandırılması,
- ✓ Ezberciliğe dayanan eğitim ortamı,
- ✓ Aşırı mükemmeliyetçi yetiştirilmek,

- ✓ Özgün oluşumların garip karşılanması,
- ✓ Başarısızlığa ve beceriksizliğe tolerans gösterilmemesi.

2.3.4. Yaratıcılığı Etkileyen Faktörler

Doğan (2011) yaratıcılığı etkileyen başlıca faktörleri zekâ, yetenek, benlik algısı, başa çıkma davranışları, güdülenme düzeyi olarak sıralamıştır. Bu faktörler aşağıda açıklanmıştır:

Zekâ: Yaratıcılıkla zekâ ilişkisi açısından alt düzeyde belirli bir sınır söylenebilir, ama üst seviyede bir sınır belirlenmemiştir. Araştırmacılar yüksek düzeyde zekânın, yüksek düzeyde yaratıcılığı garanti etmediğini, yaratıcılıkla zekâ arasında çok yüksek bir korelasyon olmadığını belirtmektedirler (Hargraves'dan aktaran Sungur, 1997, s.77).

Yaratıcılıkla zekâ ilişkisi hakkında birçok tartışma yapılmıştır. Zekânın yaratıcılık üzerinde etki yapabileceği hatta yaratıcılığın salt zekâ olduğu düşünülmüştür. Ancak Sungur (1997) zekânın yaratıcılıkta hiçbir zaman tek başına belirleyici bir değişken olmadığını belirtmektedir.

Öncü (2003), yüksek yaratıcılık sürecini yüksek zeka ile birlikte giden bir yetenek olarak düşünme eğiliminin oldukça yaygın olduğunu dile getirmiştir. Oysa zeka, öğrenme süreci içinde çabuk ve hızlı kavramayı, yaratıcılık ise orijinal ve yararlı tepkiler vermeyi ifade etmektedir. Araştırmaların sonuçlarına göre, zeka testlerinden alınan yüksek puanlarla yaratıcılık arasında düşük bir ilişki vardır. Ancak yüksek zekanın yaratıcılığı garanti etmemesine karşın, düşük zekâ da yaratıcılığı engeller gibi görünmektedir. Yaklaşık ortalamanın üzerindeki bir zeka özel bir yetenek gerektirmese de yaratıcı başarı için gerekli görülmektedir.

Özden (1998) zekâ ile yaratıcılık arasında bir paralellik olduğu fikrini hem doğru hem de yanlış olarak görmektedir. Belli bir zekâ seviyesine kadar daha zeki olanlar daha yaratıcı olmakta, ancak belirli bir zekâ düzeyi aşıldığında zekâ ile yaratıcılık arasındaki ilişki neredeyse kaybolmaktadır.

Yetenekler: Yetenekler, yaratıcılığı olumlu yönde etkilemekte, kişiler yetenekli olduğu alanlarda daha yaratıcı davranışlar sergilemektedir.

Cinsiyet: Yaratıcılık ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar, kullandıkları veri toplama tekniklerine, örneklem ve araştırma desenlerine göre farklı sonuçlar içermektedir. Bazı araştırmalar, farklı kültürlerde cinsiyetlere yüklenen rollere bağlı olarak yaratıcılık

açısından cinsiyetler arası farklılaşmanın olabildiğini göstermiştir. Cinsiyet rolleri beklentisine dayalı olarak bazı toplumlar, kızları itaatkâr, başkalarının fikrine karşı gelmekten kaçınan bireyler olarak algılar. Kızların yaratıcılığının engellenmesine bu tutumun yol açtığı düşünülebilir. Türkiye'de bununla birlikte büyük şehirlerde yapılan araştırmalarda genelde cinsiyet açısından farklılığa rastlanmamıştır.

Akçam (2007), dünya literatürü incelendiğinde, genelde sözel ölçümlerde kızların yaratıcılık açısından daha başarılı olduğunu belirtmiştir. Sungur (1997) ise yaratıcılıkta cinsiyetin rolünü belirlemeye yönelik yapılmış çalışmalarda değişik sonuçlar ortaya çıktığını dile getirmiştir. Bu çeşitliliğin nedeni ise kullanılan test, örneklem ve araştırma deseni farklılıklarıdır. Cinsiyete göre yaratıcılık konusunda kültürel farklılıklarda önemli bir etkidir.

Yaş: Yaratıcı düşünme becerisinin yaşla ilgili olup olmadığı merak konusu olmuş ve bu konuda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bireyin, gelişim sürecinin doğal bir gereği olarak kimliğini sorgulamaya başlaması ve önündeki çok sayıda seçenekleri irdelemesinin yaratıcı düşünme süreçlerini de hızlandırabileceği düşünülebilir.

Yaratıcılığın geliştirilebilir bir özellik olduğu yapılan birçok araştırma sonucunda kabul edilmiştir. Bu noktada yaratıcı düşünme kabiliyetini kazandıracak çalışmaların da belirli yaş gruplarına göre uygulanması gerekmektedir.

Benlik Algısı: Benlik algısı olumlu ya da yüksek olan bireylerin yaratıcı özelliklerini geliştirme şanslarının artmasından söz edilebilir.

İnsanlararası ilişkilerimiz incelendiğinde üç tip benlik algısından söz edilebilir. Bunlar:

Ana baba benlik durumumuz: Çocukluk yıllarında ana-babadan, öğretmenlerden ve diğer büyüklerden aldığımız tutum ve davranış biçimleridir.

Yetişkin benlik durumumuz: Gözlemlerimizi, bilgilerimizi ve ana-baba benliğimizdeki tutum davranışlarımızı sorgulayan analiz eden yönümüzü temsil eder. Çocuk benlik durumumuz: Doğallığımızı, içgüdülerimizi, duygularımızı, yaratıcılığımızı, arzu ve isteklerimizi simgeler.

Başa Çıkma Davranışları: Problemlerle karşılaşıldığında yaratıcı bireylerin gösterdiği davranış biçimi kaçmak değil, değişik bakış açıları geliştirerek çözüm üretmektir. Sorunlarla başa çıkabilme gücünü kendinde bulan kişiler paniklemek yerine, herkesin gördüğünden başka şeyler görme yolunu seçer. Dolayısıyla zorluklarla başa çıkma gücü

olan kişiler yaratıcı olmaya daha yakındır. Bu nedenle başa çıkma davranışları yaratıcılığı etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güdülenme Düzeyi: Tüm başarıların ardında az ya da çok güdülenmişlik yatmaktadır. Güdülenme olmaksızın başarıdan söz etmek zordur. Bu bağlamda belirli düzeyde zekâyâ sahip yetenekli, benlik algısı pozitif, başa çıkma durumları gelişmiş, olumlu tutumları olan ve yeterince güdülenmiş bireylerde yaratıcı davranışları gözlemek daha olası olacaktır. Tüm bunların yanında eğitim alanında yaratıcılığı etkileyen başlıca faktörler olarak okul binaları, eğitim sistemi, öğretmenler, ders materyalleri, ders kitapları sayılabilir. Tüm bu faktörler doğuştan herkeste var olan yaratıcı düşünebilme yetisinin gelişmesinde son derece önemlidir.

Yaratıcılığın ortaya çıkması için birey kendisi ile barışık olmalıdır. Kendisi ile barışık olan kişi başkalarıyla da barışık olacaktır. Böylece toplumsal baskıdan rahatsız olmayacak ve yaratıcılık patlaması yaşanacaktır.

2.3.5. Okullarda Yaratıcılık

Okul; binası, fiziksel özellikleri, hizmet veren insanlarıyla ve eğitim programlarıyla bir bütündür. Bunların hepsi bir arada öğrencinin yaratıcılığına katkı sağlayabilir. Yaratıcılıkta güdülenme gereklidir. Her öğrenci farklı şekilde güdülenir. Herhangi bir öğrenme etkinliğinin mümkün olduğunca farklı duylara hitap etmesi, gerçekleşecek olan öğrenmenin kalitesini ve niteliğini artırabilir. Ayrıca öğrencilerin gelişiminde öğretmen büyük faktördür. Öğretmen öğrencilerde yaratıcılığı geliştirmede bazı hususları dikkate almalıdır. Bunlar:

- 1) Cesaretlendirici bir hava yaratmalıdır.
- 2) Öğrencilerde değişme gerçeğini yerleştirmelidir.
- 3) Yaratıcı hissetmeyi-anlamayı teşvik etmelidir.
- 4) Üretici düşünmeyi ve değerlendirmeyi öğretmelidir.
- 5) Kendine güveni teşvik etmelidir.
- 6) Daha çok ödül vermeyi sağlayan yollarla çocuğa davranmalıdır.
- 7) Kendi kendine yaratıcı bir kişi olabileceğini öğretmelidir (Sünbül, 2010, s. 232-235).

Okulda yaratıcı olabilmek için bazı nitelikler gereklidir. Bunlar:

- ✓ Yaratıcılığı yalnızca yaratıcı öğretmen geliştirebilir.
- ✓ Yaratıcılığın gelişmesi için açık ve rahat bir atmosfer gerekir.

- ✓ Çocukların kendi kendine tecrübe edip keşfetmeleri gerekir.
- ✓ Sınırlılıklar ve hataların normal kabul edilmesi gerekir.
- ✓ Farklı yaklaşım ve ilişkilerin mükafatlandırılması gerekir.
- ✓ Esnek ders çizelgeleri ve ders saatleri gerekir.
- ✓ Öğretmenleri yaratıcılık için plan yapmaları gerekir.
- ✓ Çeşitli malzeme ve tecrübeler ile uyarılmış bir çevre ortamı oluşturulması gerekir.
- ✓ Yeni tecrübeler ve problemler oluşturulmalıdır.
- ✓ Öğrencileri sınıflandırmalar, rekabet ve mukayese en aza indirilmelidir.
- ✓ Soru sorma ve karşı çıkma teşvik edilmelidir (Varış, 1988, s. 221).

Yaratıcılığın öğrencilere yararları şunlardır:

- Bir probleme verilecek cevaplar limitsiz olursa, yeni fikir ve yaklaşımlar doğar.
- Günümüz toplum yaşamında orijinallığe ihtiyaç vardır.
- Gerek okul gerekse yetişkinlik hayatında hayal gücü geniş insanlar daha başarılı olmaktadır.
- Teknoloji çağında verileri yeni bir biçimde kullanacak insana gereksinim duyulur.
- Yaratıcı öğrenciler yeni durumlara daha kolay uyum sağlayabilirler.
- Yaratıcı öğrenciler yeni ilgi ve yetenek alanları keşfederler ve bunları heyecan ve kuvvetle izlerler.
- Kendini dile getirme, kendini gerçekleştirme ve uyuma yardım eder.
- Yaratıcı öğrenciler başkalarının yaratmalarından da yararlanırlar.
- Yaratıcı öğrenciler başkalarının eşsizliğine sempati duyarlar.
- İletişim ve kendini ifade kuvveti gelişir.
- Yeni keşif ve icatlar yaratıcıların eseridir.

Yaratıcılığa bazı eleştiriler de vardır. Varış (1988) yaratıcılığa eleştirileri şu şekilde sıralamıştır:

- Sınıfta serbest bir atmosfer çoğu öğretmenleri rahatsız etmektedir.
- Yaratıcılık uyumu bozabilir.
- Yaratıcılık çoğu zaman belli konularda uygulanmaktadır.
- İnsan çoğu zaman yeniye güven duymamaktadır.
- Genellikle planlı, düzenli ve kontrollü bir sınıf tercih edilmektedir.
- Öğretilenden farklı olan cevaplar doğru kabul edilmemektedir.
- Yaratıcılık öğrenmenin psikolojik düzenini bozmaktadır.

- Çoğu zaman dikkatsiz düşünce ve yaratıcı düşünce karıştırılmaktadır.

Yaratıcılıkla ilgili eleştiriler olsa da yaratıcılık eğitim- öğretim ortamında gerekli bir beceridir ve öğrencilerin bu becerileri ortaya çıkarılmalıdır. Bunun için yaratıcılığı artıracak yöntem ve teknikler sınıflarda uygulanmalıdır.

2.3.5.1. Yaratıcı Düşünme Yöntem ve Teknikleri

Yaratıcı düşünme öğrencilerde bir fikri, bir ürünü değiştirmeyi, geliştirmeyi, yeni fikirler üretmeyi, olaylara farklı bakabilmeyi, sorunlara kendine özgü çözümler bulabilmeyi, olaylara bütünsel bakabilmeyi vb. gibi özellikleri ortaya çıkarmaya çalışır. Bu özellikler eğitim yoluyla kazandırılabilir ve bunun için bazı yöntem ve teknikler kullanılır.

Yaratıcı düşünmeyi geliştirebilecek bazı yöntem ve teknikler şunlardır:

2.3.5.1.1. Beyin Fırtınası

Alex Osborn tarafından geliştirilen beyin fırtınası grup halinde fikir üretmek için yapılır. “Yargılamayı geciktirme” ve “Diğer katılımcıların fikirleriyle çağrışım yapabilme” olanağı sağladığı için yaratıcılığa katkısı vardır (Yıldırım, 1998, s.61).

Güleryüz (2001)’e göre beyin fırtınası, bir konuya çözüm getirmek ve hayal yoluyla düşünce ve fikir üretmek için kullanılan yaratıcı bir tekniktir. Yeni fikirler “fırtına gibi” sunulduğu için bu adı almıştır ve bu tekniğe “Buluş Fırtınası” da denilmektedir. Beyin fırtınasında bir konu, olumsuz sorularla da ele alınarak uygulanırsa buna “ters beyin fırtınası” denir.

Beyin fırtınası etkinliğinin, yaratıcı düşünme ve imgeleme sağlaması için dört temel koşulu sağlaması gerekir (Özden, 1998, s.198):

1. Beyin fırtınası esnasında öğrencilerin fikirleri asla eleştirilmemelidir.
2. Beyin fırtınası esnasında öğrencilerde sınırsız düşünme özendirilmelidir. Öğrenciler ilginç, yeni, farklı fikirler üretmeye teşvik edilmelidir. Fikirlerin, acayip, alışılmadık olmasının çekinilecek bir durum yaratmadığını aksine bu tür fikirlerin problemlere yeni çözüm yolları bulmak için önemli olduğunu bilmesi gerekir.
3. Beyin fırtınası esnasında öğrencilerin fikirlerinde genellikle nitelik yerine nicelik aranmalıdır. Çünkü ne kadar çok sayıda fikir üretilirse probleme iyi bir çözüm bulma olasılığını artacağını bilmelidir. Öğrenciler çok sayıda fikir üretmeleri yönünde cesaretlendirilmelidir.

4. Beyin fırtınası esnasına öğrenciler birbirlerinin fikirlerinden esinlenerek değişik kombinasyonlar oluştururlar. Yeni kombinasyonlarla öğrencilerin düşünme listesindeki fikirler daha da çoğalır

2.3.5.1.2. Sinektik (Benzetme)

İnsanoğlunun icat ettiği birçok alet, makine, sistem, ürün aslında ya direkt olarak doğadan ya da çevresindeki nesnelerden analogi yapılarak, yani benzeştirilerek veya onlardan esinlenerek geliştirilmiştir (Özözer, 2004, s.135).

Sinektik tekniği farklı ve görünürde birbiriyle ilgisiz ve farklı elemanları, sistemli biçimde bir araya getirmeye dayanır. Bu teknikte benzetmeler ve mecazlar kullanılır. Teknik, 1944 yılında Gordon'un grup ve bireysel yaratıcılık çalışmalarından doğmuştur (Sungur, 1997, s.263).

Birbiriyle alakasız parçaları bir araya getirme anlamını taşıyan bu teknik yaratıcı bireylerin farkında olmadan, bilinçsizce kullandıkları yöntemlerden biridir. Temeli analogiye (fikirleri başka ortamlara aktarma) dayanan Sinektik'in üç yöntemi vardır (Özden, 1998, s.199-200):

1. Doğrudan Analogi: Bu yöntemde bireyden, sorunu tabiattaki canlıların çözdüğüne benzer bir şekilde çözmesi istenir.
2. Kişisel Analogi: Bu yöntemde bireyden kendisini bir obje ya da bir canlının yerine koyması istenir. Bu şekilde düşünmesi sağlanan birey, söz konusu olan obje ya da canlı olduğunu düşünerek birçok yaratıcı çözüm yolu üretebilecektir.
3. Fantazik Analogi: Bir çeşit arzu ve temenniler listesi çıkarmayı ön gören bir tekniktir. Fantazik analogide amaç, bireyin hayal gücünü kullanmasını sağlamaktır.

2.3.5.1.3. Yaratıcı Drama

Yaratıcı drama, bir grup çalışması içinde, öğrencilerin bir yaşantıyı, bir kavramı, ders ünitelerinden belli konu ya da temaları yasayarak, canlandırarak, oynayarak öğrenmelerini sağlayan bir süreç, eğitsel bir ortamdır. Burada eski bilgiler yeniden gözden geçirilir, sorgulanır, yeni bilişsel ve duyuşsal örüntüler içinde pekiştirilir.

San (1991)'a göre yaratıcı drama, doğaçlama, rol oynama vb. tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanarak, bir grup çalışması içinde, bireylerin bir yaşantıyı, bir olayı, bir fikri, kimi zaman bir soyut kavramı ya da davranışı, eski bilişsel örüntülerin yeniden

düzenlenmesi yoluyla gözlem, deneyim, duygu ve yaşantıların gözden geçirildiği süreçlerde anlamlandırılması, canlandırılmasıdır.

Yaratıcı dramının okul öncesinden başlayarak öğretimin tüm kademelerinde kullanılması öğrencilerin çok boyutlu sosyal ve kültürel kimlik kazanmasına yardımcı olur. Böylece öğrenciler, yaşama daha iyi hazırlanacak ve kendisi ile başka insanlar arasındaki benzerlikleri keşfedecek ve insanlığın ortak kültür değerlerinin farkına varacaktır (Sungur, 2001, s.81-82).

Yaratıcılığın eğitimle geliştirilebileceği görüşü temel alındığında, drama bireylerin içlerindeki yaratıcı cevheri açığa çıkarmada işe koşulabilir (Üstündağ, 2005, s.88). Eğitimde yaratıcı dramının amaçlarını şu şekilde özetleyebiliriz: Öğrencilerin hayal gücünü geliştirme, bağımsız düşünmeyi sağlama, dil ve iletişim becerilerini geliştirme, farklı olay ve durumlarla ilgili deneyim kazandırma, empati kurmayı öğrenme, çevresini tanıma, kendine olan güven duygusunu geliştirme, birlikte çalışma alışkanlığı kazandırma.

2.3.5.1.4. Örnek Olay İncelemesi

Örnek olay incelemesi, öğrencilerin hayatın içinde karşılaşılan sorunlu bir olayı sınıf ortamında çözmeleri esasına dayanır. Örnek olay incelemesi yönteminde öğrencilerin problemli bir olaya aktif olarak katılmaları ve problemin nedenleri hakkında fikir ve çözüm önerileri üretmeleri istenir. Bazen öğrencilerden kendilerinin örnek bir olayı yazmaları istenir (Saban, 2005, s.264).

Erciyeş (2007), örnek olay inceleme yöntemini, gerçek hayattan alınmış veya karşılaşılmış ihtimali olan bir problemin sınıf ortamında öğrencilerle birlikte derinlemesine incelenmesi olarak tanımlamıştır. Gerçek hayatta karşılaşılmış, ancak istisna durumunda olan bir olayın tartışılması, istenilen öğrenmeyi sağlamaz. Çünkü eğer seçilen örnek olay konuyu temsil etme gücüne sahip değilse öğrenciler bu durumu genelleyemeyeceklerdir. İyi hazırlanmış bir örnek olay çalışması öğrencilerin derse olan ilgilerini artırır. Örnek olay yazmak kolay değildir. Bu nedenle iyi bir planlama gerektirir. Özellikle kalabalık sınıflarda öğretmen bu yöntemi uygulamakta zorlanabilir. Ayrıca örnek olay yöntemi için seçilecek olan konular ikilem yaratan, zıtlıklar içeren konular olmalıdır.

2.3.5.1.5. Zihin Haritası

1970’li yıllarda Tony Buzan tarafından geliştirilmiştir. Bireylerin merkez bir kavrama ya da düşünceye ilişkin sahip oldukları kavramları ve düşünceleri ilişkilendirmelerini ve resim, ifade, şekil, büyüklük, renk unsurlarının kullanımı sayesinde sol beynin yanında sağ beynin de aktif olarak kullanılmasını sağlayan beyin temelli etkili bir görsel tekniktir (Balım, Evrekli ve Aydın, 2007, s.232).

Zihin haritaları belli bir bilgi ile ilgili olarak bireyin aklına gelen kavramları, ilkeleri, şekilleri, grafikleri, fikirleri vb. içerir. Belli bir bilgi yapısı ile ilgili olarak akla gelenlerin bir şema içinde yer alması, o bilgi yapısının diğer bilgi yapıları ile birlikte ilişkilendirilmesini kolaylaştırabilmekte ve o bilginin tüm boyutlarıyla bir arada görülebilmesini sağlayabilmektedir (Çubukçu, 2013, s.308).

2.3.5.1.6. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği

De Bono, insanlarda yaygın olarak altı tip düşünme biçimi olduğunu ifade etmiştir. Bu düşünme biçimlerini ise insanların başlarına taktığı farklı renkte şapkalarla sembolleştirmiştir. Altı farklı renkteki şapka ve temsil ettikleri düşünme biçimleri aşağıda verilmiştir (Demirkaya, 2011, s.419).

- ✓ Beyaz şapka: Tarafsızlık anlamına gelmektedir. Bu şapkayı takanlar olaylara yansız bir şekilde yaklaşır.
- ✓ Kırmızı şapka: Duygusallığı sembolize etmektedir. Daha çok duygular ve hisler üzerinden düşünür ve karar verir.
- ✓ Siyah şapka: Eleştirici düşünmeyi sembolize eder. Bu şapkayı takan kişiler daha çok olayların neden ve niçinleri üzerinde dururlar.
- ✓ Sarı şapka: İyimserliği temsil eder. Bu şapkayı takanlar olayların olumlu yönlerine dikkat çeker.
- ✓ Yeşil şapka: Yaratıcılık ve yeniliği temsil eder. Bu şapkayı takanlar olaylara farklı açılardan yaklaşır ve alternatifler üretirler.
- ✓ Mavi şapka: Bir bakıma sonuçları ortaya koyan şapkadır. Bu şapkayı takanlar süreç hakkında genel değerlendirmelerde bulunur.

Sosyal Bilgiler dersinin içerik olarak farklı bakış açıları gerektiriyor olması altı şapka tekniğinin öğretmenler tarafından kullanılabilmesinin önünü açmaktadır. Örneğin göç konusunda uygulanacak bir altı şapka tekniği ile öğrencilerin göçün farklı boyutlarını

kavraması sağlanabilir. Bu durumda göç olayının duygusal boyutundan, iyimserlik boyutuna kadar her aşaması öğrenciler tarafından kavranacaktır.

2.3.5.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Yaratıcı Düşünme

Eğitim programları, yaratıcı kişilerin uygarlığa katkılarını, insanların çeşitli alanlardaki problemlerini belirleme ve çözmede ortaya koyduğu üstün başarıları vurgulamalı ve öğrencilerde yaratıcılık bilincinin oluşmasına katkı sağlamalıdır (Mutluer, 2013, s.357). Bu çerçevede eğitim kurumlarına düşen en büyük görev öğretim programları aracılığıyla öğrencilere temel becerilerin öğretilmesidir.

Sosyal Bilgiler programlarının beceri boyutuyla ilgili yaşanan sorunlar iki binli yılların başından itibaren başlayan program geliştirme çalışmalarıyla giderilmeye çalışılmış ve 2005-2006 yılında yürürlüğe giren 4- 7 sınıflarda okutulan sosyal bilgiler programında bir dizi beceriden bahsedilmiştir. Yeni sosyal bilgiler öğretim programlarında sosyal bilgiler öğretimi aracılığıyla öğrencilere kazandırılması hedeflenen bir dizi beceri konulmasına karşın, bu becerilerin içerikle yeterince ilişkilendirilmediği de görülmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, öğretim programlarında son yıllarda yaşanan değişime bağlı olarak bazı becerilerin sosyal bilgiler programlarına yansıdığı görülmektedir. Sosyal bilgiler programı ilköğretim 4 - 8. sınıf düzeyinde diğer derslerle birlikte ilk 9 beceriyi kazandırmanın yanında, kendine özgü 6 beceriyi kazandırmayı da amaçlamaktadır. Bu beceriler aşağıdaki gibidir (MEB, 2005, s.45):

1. Eleştirel Düşünme Becerisi
2. Yaratıcı Düşünme Becerisi
3. İletişim Becerisi
4. Araştırma Becerisi
5. Problem Çözme Becerisi
6. Karar Verme Becerisi
7. Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi
8. Girişimcilik Becerisi
9. Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi
10. Gözlem Becerisi
11. Mekânı Algılama Becerisi
12. Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi
13. Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi

14. Sosyal Katılım Becerisi

15. Empati Becerisi

Yukarıda sıralanan sosyal bilgiler programındaki beceriler, öğrencileri günümüz şartlarında yetiştirmeyi hedeflemektedir. Buna ilaveten bu beceriler, öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetler olarak görülmekte ve aynı zamanda öğrencilerin programda yer alan konuları ve etkinlikleri daha kalıcı ve anlamlı olarak öğrenmesine yardım eden unsurlar olarak görülmektedir.

Sosyal bilgiler derslerinde öğretilebilecek temel beceriler sosyal bilgiler programlarının hepsinde aşağıdaki tablolardaki gibi belirtilmiştir:

Tablo 7.

4. sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Becerilerin Dağılımı

4. Sınıf	
Öğrenme Alanı	Doğrudan Verilecek Beceri
Birey ve Toplum	Kanıtı tanıma ve kullanma
Kültür ve Miras	Bilgiyi kullanabilir biçimlerde planlama ve yazma
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Mekânı algılama
Üretim, Tüketim ve Dağıtım	Tablo, diyagram ve grafik okuma
Bilim, Teknoloji ve Dağıtım	Karşılaştırma yapma
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Sebep sonuç ilişkisini belirleme
Güç, Yönetim ve Toplum	Karar verme
Küresel Bağlantılar	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma

Tablo 8.

5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Becerilerin Dağılımı

5. Sınıf	
Öğrenme Alanı	Doğrudan Verilecek Beceri
Birey ve Toplum	Yazılı anlatım
Kültür ve Miras	Görsel Kanıt Kullanma
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Gözlem
Üretim, Tüketim ve Dağıtım	Basit istatistik verilerini yorumlama
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Sosyal Katılım
Güç Yönetim ve Toplum	Basılı ve görsel kaynakları kullanma
Küresel Bağlantılar z	Olgu ve düşünceleri ayırt etme

Tablo 9.

6. sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Becerilerin Dağılımı

6. Sınıf	
Öğrenme Alanı	Doğrudan Verilecek Beceri
Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	Bilimsel genelleme yapma
Yeryüzünde Yaşam	Harita okuma ve atlas kullanma
İpek Yolunda Türkler	Çıkarımda bulunma
Ülkemizin Kaynakları	Girişimcilik

Ülkemiz ve Dünya	Araştırma
Demokrasinin Serüveni	Sosyal katılım
Elektronik Yüzyıl	Yaratıcılık

Tablo 10.

7. sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Becerilerin Dağılımı

7. Sınıf	
Öğrenme Alanı	Doğrudan Verilecek Beceri
İletişim ve İnsan İlişkileri	İletişim
Ülkemizde Nüfus	Grafik hazırlama
Türk Tarihinde Yolculuk	Tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme
Ekonomi ve Sosyal Hayat	Tarihsel empati
Zaman İçinde Bilim	Zaman ve kronolojiyi algılama
Yaşayan Demokrasi	Karar verme
Ülkeler Arası Köprüler	Kalıp yargıları fark etme

Yukarıdaki tablolara bakıldığında yaratıcı düşünme becerisinin kazandırılmasını 6.sınıf sosyal bilgiler dersi “Elektronik Yüzyıl” ünitesinde vermişlerdir. Beceri olarak tek bir ünite de verilse de ders genelinde yaratıcı bir öğretim ortamı oluşturulması gerekir.

Yaratıcı düşünme becerisinin alt becerileri de vardır. Bu beceriler şunlardır:

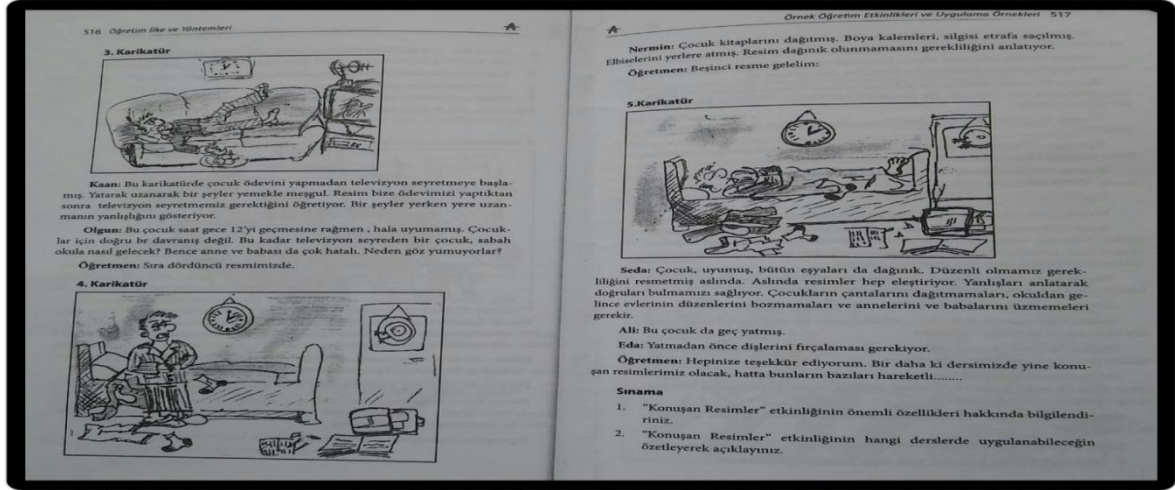
- Esnek ve orijinal olma
- İmgeleme
- Analiz, sentez, değerlendirme yapma
- Sıra dışı bağlantılar kurma

Yaratıcı düşünmeyi niteleyen en önemli özellik, ayrıştırıcı ve çözümleyici düşüncedir. Yukarıda da belirtilen ve ayrıştırıcı düşünmenin içerisinde yer alan özgünlük, esneklik ve akıcılık niteliklerinin yanında, alışılmışın dışında özgün düşünme yeterliliği de bulunur (Kaya, 2014, s. 155).

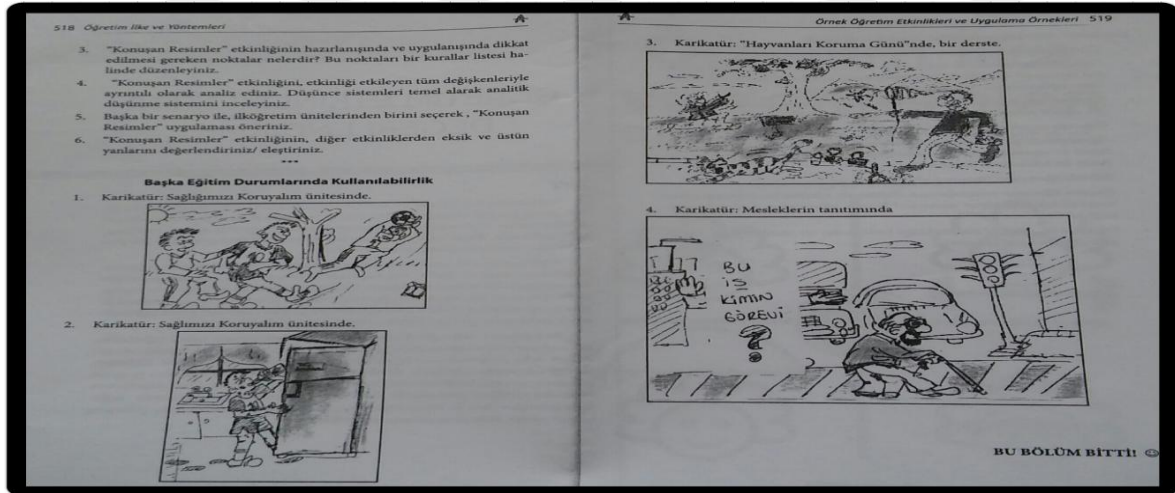
Sosyal Bilgiler dersinde ıraksak düşünme sorularının yer alması yaratıcı düşünmenin geliştirilmesinde önemlidir. Doğanay (2009) çalışmasında bunun önemini dile getirmiş ve ıraksak düşünme sorularına örnek vermiştir. Bunlar:

- ✓ Türkiye Avrupa Birliğine girdiğinde yaşamın nasıl olacağını tahmin ediyorsunuz?
- ✓ Yeryüzünde dağ ve tepeler olmasaydı ne olurdu?
- ✓ Yanıt ilkbahar. Bu yanıtın sorusu ne olabilir?
- ✓ Geçmişte Anadolu’nun Çinliler tarafından sömürgeleştirdiğini düşünün, Türkiye’nin tarihinde ne gibi değişiklikler olurdu?
- ✓ Kırsal kesimden kente göçü önlemek için ne gibi yollar önerirsiniz? (Doğanay, 2009, s.169).

Yaratıcı düşünme, öğrenci merkezli eğitimde öğrencilere kazandırılacak hedeflerin başında gelmektedir (Demirkaya, 2011, s.410). Yaratıcı düşünmeyi öğrenci merkezli eğitimle kazandırırken kullanılabilecek en iyi materyallerden biri de karikatürdür. Erginer (2015) yaratıcı düşünme etkinliklerinde karikatüre yer veren örnekler hazırlamıştır. Bu örnekler Şekil 20 ve Şekil 21 yer almaktadır.

Şekil 20. Yaratıcı düşünme etkinliklerinde karikatür 1. Erginer, E., 2015, Öğretim İlke ve Yöntemleri Uygulamalı Bir Çalışma, Ankara: Pegem.

Şekil 21. Yaratıcı düşünme etkinliklerinde karikatür 2. Erginer, E., 2015, Öğretim İlke ve Yöntemleri Uygulamalı Bir Çalışma, Ankara: Pegem.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve veri toplama araçları ile verilerin analizi ve yorumlanması üzerinde durulmaktadır.

3.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmada nitel ve nicel analizin birlikte kullanıldığı karma araştırma deseni kullanılmıştır. Creswell'e (2012) göre karma yöntem bir araştırmada nicel ve nitel verileri bir arada toplama, analiz etme ve yorumlama sürecini kapsayan bir yöntemdir.

Bu çalışmada nitel ve nicel verilerin aynı anda toplandığı ancak analizlerinin ayrı yapıldığı, önceliğin ise nicel ya da nitel veri türlerinden birine verildiği eş zamanlı dönüşümsel tasarım kullanılmıştır (Baki ve Gökçek, 2012, s.10).

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın örnekleme amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Ölçüt örneklemede temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Burada sözü edilen ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.112).

Bu araştırmanın ölçütü şunlardır:

- ✓ Araştırma yapılacak okulun Yozgat ilinde yer alması
- ✓ Araştırma yapılacak olan okulun başarı seviyesinin yüksek olması

Araştırmanın daha verimli ilerleyebilmesi için öğrenci yeterliliklerinin üst düzeyde olması gerekir. Bunun için Yozgat ili içerisinde başarı seviyesi yüksek okullardan biri olan Fatma Temel Turhan Ortaokulu seçilmiştir.

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Yozgat ilinde Fatma Temel Turhan Ortaokuluna devam eden 6/C sınıfı öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmaya 13 kız 14 erkek öğrenci katılmıştır. Araştırmanın yapılabilmesi için Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Ayrıca öğrencilerin araştırmaya gönüllü olup olmadıkları sorulmuş ve öğrenciler gönüllü olarak araştırmaya katılmıştır.

Tablo 11.

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Kız	13	48.1
Erkek	14	51.8
Toplam	27	100.0

Tablo 11'e göre araştırmaya katılan öğrencilerin 13'ü (% 48.1) kız, 14'ü (% 51.8) erkektir.

3.3.Verilerin Toplanması, Verilerin Toplama Araçları ve Uygulama

Araştırmada veriler çalışma kağıdı ve karikatürlerden oluşan dokümanlardan, görüşmelerden ve gözlemlerden elde edilmiştir.

Ön-Son Test Karikatür Çalışma Kağıdı: Araştırmacı tarafından öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini belirleyebilmek için karikatür çalışma kağıdı hazırlanmıştır. Bu çalışma kağıdıyla, öğrencilerin karikatürlere verdikleri yanıtlar doğrultusunda onların yaratıcı düşünme becerisi unsurlarına ne ölçüde doğru yanıtlar verebildikleri ve ne kadar yaratıcı çözümler üretebildikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca Öğrencilerin ön ve son test cevaplarında cinsiyete göre farklılık olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Öğrencilere karikatür çalışma kağıtları uygulama öncesi ve uygulama sonrası uygulanmıştır.

Çalışma kağıdında ‘‘Karikatürü Tanıyalım’’ başlığı altında 3 açık uçlu soru, karikatür ile öğrencilerin yaratıcı düşünme becerisini belirleyebilmek 6 açık uçlu soru oluşturulmuştur. Sorular oluşturulurken geçerliliği artırmak için uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Karikatür çalışma kağıdı testinde soruların dağılımı şu şekildedir:

1. Karikatürü tanıma: 3 soru
 - Karikatürde neler görüyorsunuz?
 - Karikatürde adam ne yapıyor?
 - Karikatürde bilgisayar ne olarak kullanılıyor?
2. Kavramlar: 1 soru
 - Karikatürdeki semboller nelerdir? Neyi ifade etmektedir?

3. Sorun: 1 soru
 - Sizce karikatürün başlığı ne olabilir?
4. Amaç: 1 soru
 - Karikatürist bu karikatürü çizmekle neyi amaçlamıştır?
5. Varsayım: 1 soru
 - Bu karikatürü çizenin sizce haklılık payı var mı? Neden?
6. Sonuç: 1 soru
 - Karikatürün bize anlatmak istediği düşüncelerin ne gibi sonuçları olabilir?
7. Etki: 1 soru
 - Bu karikatürün devamı niteliğinde bir karikatür daha çizilse nasıl bir karikatür çizerdiniz?

Uygulama öncesi farklı okullardaki 6 tane 6. sınıf öğrencisine çalışma kâğıdı uygulanmış ve soruların öğrencilerin seviyesine uygunluğu tespit edilmiştir.

Uygulama öncesi ve sonrasında öğrencilere uygulanan çalışma kâğıtlarındaki öğrenci cevapları araştırmacı tarafından dereceli puanlama anahtarı hazırlanarak sırasıyla okunmuştur. Karikatür tanımanın yanında yaratıcı düşünme unsurları kapsamındaki ölçütlere öğrencilerin yanıtları uygun değil (1) uygun (2), tam uygun (3) puan verilerek başarı puanları hesaplanmıştır.

Dereceli puanlama anahtarları, öğrencilere yaptıkları çalışmaların hangi ölçütlere göre değerlendirileceğini ve performanslarının hangi düzeydeki puana denk geleceğini gösteren puanlama araçlarıdır (Köseoğlu, 2009, s.46). Dereceli puanlama anahtarı ile öğrencilerin başarı durumu belirlenebilir.

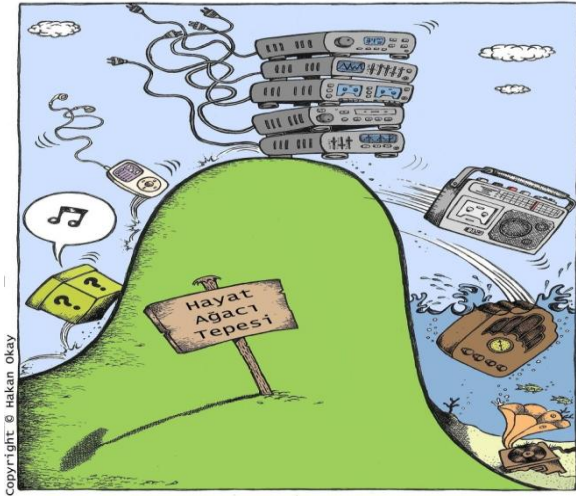
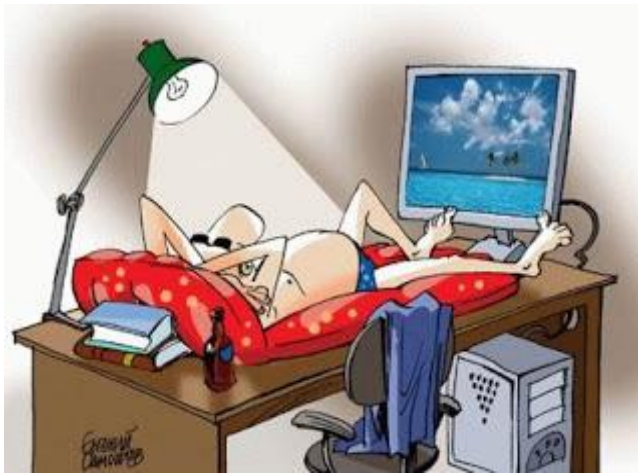
Nitel kısımda araştırmanın güvenilirliği için öğrenci cevapları ikinci bir araştırmacı tarafından okunmuş ve analiz kısmında ortak kavramlara yer verilmiştir.

Uygulama 2014-2015 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde “Elektronik Yüzyıl” ünitesindeki üç konu üzerinde yapılmıştır. Bu konuların ilgili kazanımları şunlardır:

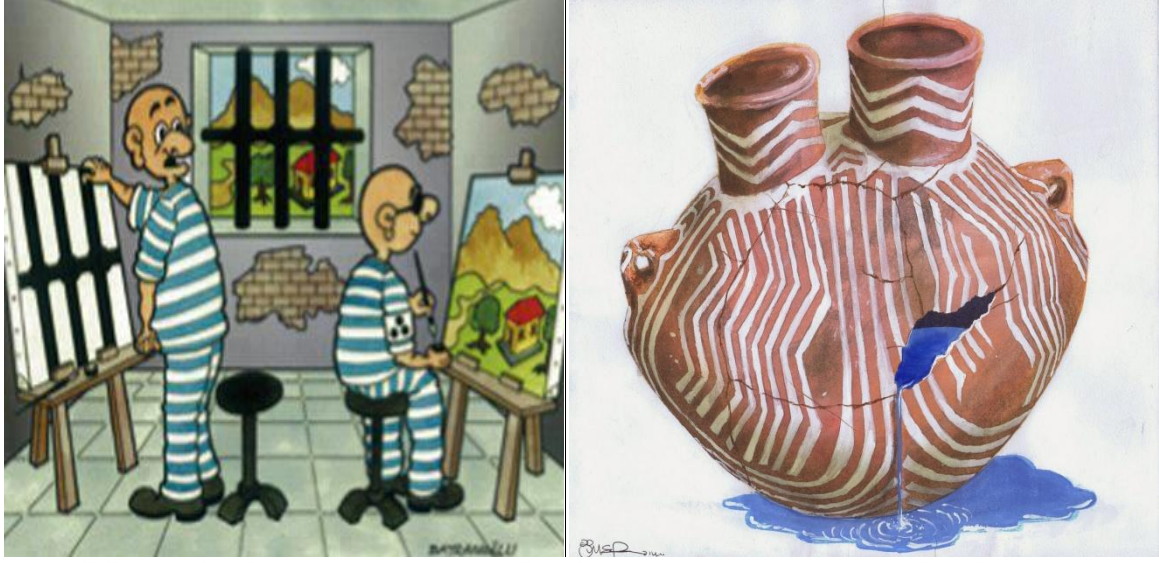
1. Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir.
2. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin yaratıcı fikirler ileri sürer.
3. Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.

Uygulamaları bizzat araştırmacı gerçekleştirmiştir. Uygulamalar 16 ders saati içinde gerçekleştirilmiştir. Uygulama ncesi öğrenciler karikatür hakkında bilgilendirilmiştir.

Uygulama sürecinde karikatürlerden oluşan Powerpoint sunusuna yer verilmiştir. Karikatürler daha önce çizilmiş olan karikatürler arasından ders kazanımlarına uygun olacak şekilde araştırmacı tarafından seçilmiştir. Powerpoint sunusunda 7 karikatür kullanılmıştır. Yine uygulama esnasında karikatürlerle altı şapkalı düşünme tekniği ve beyin fırtınası tekniği etkinliklerine yer verilmiş olup altı şapkalı düşünme etkinliğinde 4 karikatür, beyin fırtınası tekniğinde 2 karikatür kullanılmıştır.

şekil 22. Altı şapkalı düşünme tekniğinde kullanılan karikatürler

Şekil 23. Beyin fırtınası tekniğinde kullanılan karikatürler

Uygulama sonunda öğrencilerin yaratıcılıklarını belirleyebilmek için karikatür çizdirilmiş ve çizdikleri karikatürle ilgili sohbet tarzında görüşmeler yapılmıştır. Gönüllü 7 öğrenci Ö1. Ö2. Ö3. şeklinde kodlanmıştır. Öğrenciler uygulama sürecinde araştırmacı tarafından gözlemlenmiştir.

3.4.Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Nicel verilerin analizinde bağımlı gruplar için t testi kullanılmıştır. Bağımlı gruplar için t testi, bağımsız iki grup için farkların testi konusu incelenirken grupların birbirlerinden bağımsız evrenlerden geldiği varsayımı kabul edilmektedir. Ancak özellikle kontrollü ve deneysel çalışmalarda aynı deneklerin farklı durumlarda nasıl davrandıklarının incelenmesine gerek duyulabilir. Amaç farklı iki koşulda elde edilen sonuçların farklı olup olmadığını araştırmaktır. Bir grubun veya örneklemin bir değişkene ait iki farklı zamandaki ölçümlerine ilişkin ortalamalarının karşılaştırılarak söz konusu ortalamalar arasındaki farkın belirli bir güven düzeyinde önemli olup olmadığını test etmek için kullanılır. Tekrarlı ölçümler ile iki ortalamanın karşılaştırıldığı bu duruma tipik örnek araştırılmalarda uygulanan ön test-son test modelidir (Tay ve Tosunoğlu, 2007, s.16).

Çalışma kağıdındaki öğrenci cevaplarında ön ve son uygulama puanları arasındaki başarının belirlenmesi için t- testi analizi yapılmıştır. Ayrıca öğrencilerin cinsiyetlerinin yaratıcı düşünme unsurlarındaki başarı düzeylerine etkisi, Mann Whitney-U testi ile yapılmıştır. Mann Whitney-U testi, normal dağılım varsayımının sağlanmadığı durumlarda t-testinin parametrik olmayan testlerdeki karşılığıdır (Tay ve Tosunoğlu, 2007, s.16).

Nitel verilerde öğrencilerden elde edilen dokümanların analizinde betimsel ve nitel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Uygulama öncesi ve sonrasında öğrencilere uygulanan çalışma kağıtlarındaki öğrenci cevapları araştırmacı tarafından sırasıyla okunmuş ve analiz edilmiştir. Ayrıca araştırmanın güvenirliliği için öğrenci cevapları ikinci bir araştırmacı tarafından okunmuş ve analiz kısmında ortak kavramlara yer verilmiştir.

Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.224).

İçerik analizi, bir mesajın belli özelliklerinin objektif ve sistematik bir şekilde tanınmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir tekniktir. İçerik analizi metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunurlar (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009, s.269).

Araştırmada öğrencilerin çalışma kağıtlarındaki verdikleri ön ve son uygulama cevaplarında ne kadar yaratıcı kavramlar kullandıklarını belirlemek için içerik analizi yapılmıştır. Öğrencilerin çizdikleri karikatürler ile öğrencilerle yapılan görüşmeleri yorumlayabilmek için betimsel analiz kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

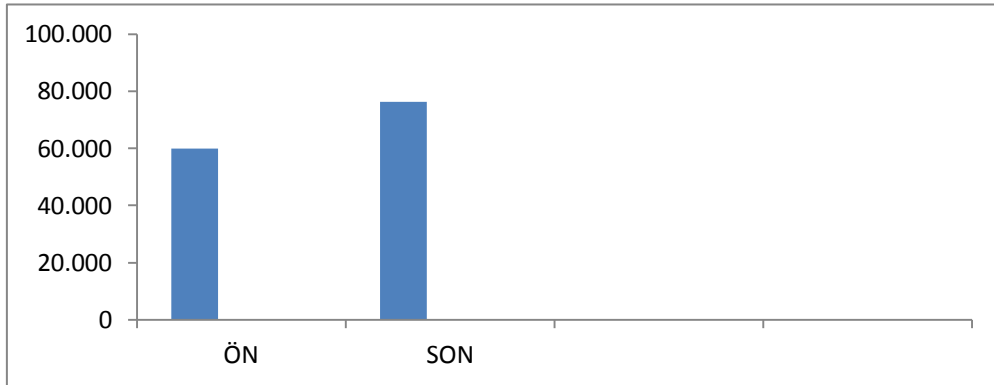
4.1. Nicel Verilerin Bulguları ve Yorumları

Tablo 12.

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Karikatürle İlgili Çalışma Kağıdına Verdikleri Ön-Son Test Başarı Puanları

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart sapma
Ön Test	27	30	100.00	60.050	25.337
Son Test	27	50	100.00	76.280	20.433

Tablo 12’de görüldüğü gibi öğrencilerin uygulama öncesinde karikatüre dayalı çalışma yaprağındaki başarılarından uygulama sonrasında karikatüre dayalı çalışma yaprağındaki başarıları daha yüksektir. Uygulama öncesindeki ön çalışma kağıdındaki başarı ortalaması 60 iken son çalışma kağıdındaki başarı ortalaması 76’ya yükselmiştir.

Şekil 24. Öğrencilerin uygulanan çalışma yapraklarından aldıkları puan ortalamaları

Aşağıda, uygulanan 2 çalışma kâğıdından öğrencilerin almış oldukları notlar arasındaki ilişki bağımlı gruplar için t testi uygulanarak gösterilmiştir.

Tablo 13.

Öğrencilerin Çalışma Yapraklarından Aldıkları Puanların Farkına İlişkin t Testi

	Ortalama	S.sapma	t	sd	Anlamlılık
ÖN-SON	-16,24	23,906	-2,537	27	,007

Tablo 13 incelendiğinde öğrencilerin ön çalışma kâğıtlarının puanları ile son çalışma kâğıtlarının puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Öğrenciler karikatürle yapılan uygulamalardan sonra çalışma kağıdında daha başarılı olmuşlardır.

**4.1.1. Kız ve Erkek Öğrencilerin Yaratıcı Düşünme Unsurları Bakımından
Ön ve Son Test Karikatür Uygulama Sonuçları Arasındaki Fark**

Tablo 14.

Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Yaratıcı Düşünme Unsurları Bakımından Ön ve Son Test Karikatür Uygulama Sonuçları Arasındaki Fark

	Gruplar	N	Ortalama	S	Anlamlılık düzeyi
Ön Test	Kız	13	65,50	16,972	0,033
	Erkek	14	55,50	8,365	
Son Test	Kız	13	85,67	12,050	0,039
	Erkek	14	66,89	8,383	

Tablo 14'te görüldüğü üzere kız öğrenciler erkek öğrencilere göre ön-son test karikatür çalışma kağıdını cevaplamada daha başarılı olmuşlardır. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre karikatürü tanıma, karikatürdeki kavramları bilme, sorunları anlama, karikatürün amacını, varsayımlarını, sonuç ve etkilerini kavramada daha başarılı olmuşlardır.

4.2. Nitel Verilerin Bulguları ve Yorumları

**4.2.1. Ön-Son Çalışma Yapraklarında Cinsiyete Göre Öğrencilerin Karikatür
İçin Kullandıkları Kavramlar**

Araştırmada elde edilen bulgular, öğrencilerin ön-son çalışma kağıtlarında cinsiyete göre cevaplarında kullandıkları kavramlar belirlenerek, ön ve son uygulama arasındaki fark ortaya konulmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Araştırmada bulgular, öğrencilerin karikatürde gördükleri, karikatürde temsil edilen semboller, öğrencilerin karikatür hakkında düşündükleri ve karikatürün devamını getirirken kullandıkları kavramlar biçiminde oluşturulan dört başlıkta sunulmuştur.

Tablo 15.

Ön uygulamada Öğrencilerin Karikatürde Gördükleri

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Öğrencilerin Karikatürde Gördükleri	Doğru	4	2
	Kısmen Doğru	6	6
	Yanlış	2	3
	Kısmen İlgili	1	1
	İlgisiz	0	2
	Toplam	13	14

Tablo 14.

Son uygulamada Öğrencilerin Karikatürde Gördükleri

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Öğrencilerin Karikatürde Gördükleri	Doğru	9	7
	Kısmen Doğru	3	5
	Yanlış	0	0
	Kısmen İlgili	1	2
	İlgisiz	0	0
	Toplam	13	14

Tablo 15 ve 16 incelendiğinde öğrencilerin uygulamadan önceki cevaplarında karikatürleri çok iyi tanıyamadıkları görülür. 27 öğrenciden 6'sı karikatürü iyi tanımlamış, 12'si kısmen doğru tanımlamıştır. Uygulama öncesi çalışma kağıdındaki karikatürü kız öğrenciler erkek öğrencilere göre kısmen daha iyi tanımışlardır. Uygulama sonrası öğrenci cevaplarında 27 öğrenciden 16'sı karikatürü iyi tanımlamış, 8'i kısmen doğru tanımlamıştır. Tabloya göre yine kız öğrenciler erkek öğrencilerden karikatürü daha doğru tanımlamışlardır. Karikatürde doğru ve yaratıcı cevaplar olabilmesi için karikatürü ilk önce doğru tanımlamak gerekir. Bulgulara bakacak olursak öğrencilere uygulamalar verimli olmuş ve öğrenciler karikatürleri daha doğru tanımlamaya başlamışlardır.

Tablo 15.

Ön uygulamada Karikatürde Temsil Edilen Semboller

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Karikatürde Temsil Edilen Semboller	Bilgisayar-Balık	6	5
	Bilgisayar-Teknoloji	1	7
	Bilgisayar-Deniz	3	1
	Adam-Köle	3	1
	Toplam	13	14

Tablo 16.

Son uygulamada Karikatürde Temsil Edilen Semboller

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Karikatürde Temsil Edilen Semboller	Bilgisayar-Balık	2	2
	Bilgisayar-Teknoloji	1	4
	Bilgisayar-Deniz	3	4
	Adam-Köle	2	1
	Adam-Sanallık	1	2
	Bilgisayar-Boş vakit	1	1
	Deniz-Çöl	3	0
	Toplam	13	14

Tablo 17 ve 18 incelendiğinde öğrencilerin uygulama sonrası oluşturdukları semboller uygulama öncesi oluşturdukları sembollerden daha fazladır. Bu da öğrencilerin daha derin karikatürü incelediğini gösterir. Yine kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha farklı semboller ortaya koymuşlardır. Uygulamada yapılan gözlemlerde kız öğrencilerin ilgileri görülmüştür. Kız öğrenciler bunu son çalışma kağıdında yansıtmışlardır.

Tablo 19.

Ön uygulamada Öğrencilerin Karikatür Hakkında Düşündükleri

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Öğrencilerin Karikatürde Düşündükleri	Teknolojinin Olumsuzluğu	7	6
	Sanal Dünya	3	4
	Kirlenen Dünya ve Teknoloji	2	1
	Bağımlılık	1	3
	Toplam	13	14

Tablo 20.

Son uygulamada Öğrencilerin Karikatür Hakkında Düşündükleri

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Öğrencilerin Karikatürde Düşündükleri	Teknolojinin Olumsuzluğu	2	4
	Sanal Dünya	3	4
	Kirlenen Dünya ve Teknoloji	2	1
	Bağımlılık	0	2
	Küreselleşen Dünya	3	2
	Sessizlik	1	0
	Tembel Toplum	2	1
	Toplam	13	14

Tablo 19 ve 20 incelendiğinde öğrenciler uygulama sonrası çalışma kağıdında uygulama öncesine göre daha doğru ve farklı görüşler sunmuşlardır. İlk başta karikatüre teknolojinin getirdikleri olarak bakan öğrenciler uygulama sonrasında aslında karikatürün küreselleşmeyle ilgili olabileceğini düşünmeye başlamışlar ve daha yaratıcı fikirler sunmuşlardır. Uygulama sırasındaki gözlemlerde de öğrencilerin karikatürleri farklı bir bakış açısıyla yorumlamaya başladıkları da gözlemlenmiştir.

Tablo 17.

Ön uygulamada Öğrencilerin Karikatürün Devam İçin Kullandıkları Kavramlar

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Karikatürün Devamı İçin Kullandıkları Kavramlar	Mutlu Bir İnsan	4	3
	Balık Tutmuş İnsan	4	5
	Sanal İnsanların Olması	3	1
	Bilgisayar Yerine Yazıcı	0	2
	Kitap Okuyan Adam	2	0
	İki Bilgisayar	0	1
	Toplam	13	14

Tablo 22.

Son uygulamada Öğrencilerin Karikatürün Devamı İçin Kullandıkları Kavramlar

Ana Tema	Alt Tema	Kız	Erkek
Karikatürün Devamı İçin Kullandıkları Kavramlar	Robot Devri	3	4
	Dünya Laptopu Tutarken	2	1
	Sanal İnsanların Olması	2	4
	Bilgisayarın Kitaba Dönüşmesi	2	1
	Bilgisayar Adamı Tutarken	1	2
	Denizin Bilgisayarda da olmaması	2	1
	Karanlık Dünya	1	0
	Toplam	13	14

Tablo 21 ve 22 incelendiğinde öğrencilerin uygulama öncesi verdikleri cevaplarda yaratıcı fikirler yerine daha basit fikirler ortaya koydukları görülmüştür. Daha ileri görüşlü ya da daha şaşırtıcı, yaratıcı bir fikir ortaya konulduğu görülmemiştir. Uygulama sonrası öğrenciler daha farklı fikirler sunmuşlardır. Ayrıca kız öğrencilerin açıklama kısmında daha yaratıcı oldukları görülmüştür. Öğrencilerin karikatürün devamında nasıl bir karikatür çizmek istediklerini belirttikleri uygulama sonrası cevaplarından bazıları şunlardır:

“Tam tersi olarak bilgisayar adamı oltasına düşürmüş olarak çizerdim. Denizin çok uzaklarında ise yani kıyıda o adam gibi insanlar ama o adama çok uzaktalar.”

“Her şeyin elektronik olup artık insanların devri bitip robotların devri başlaması.”

“Artık sanal insanlar çizebilirdim yani durum böyle devam ederse.”

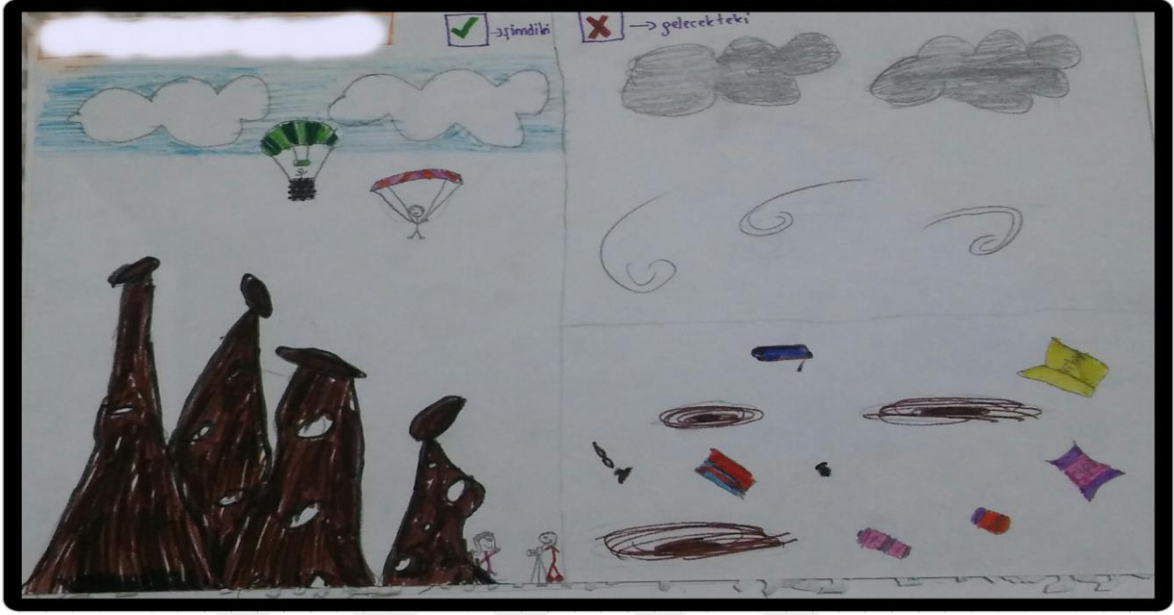
“Sanal bir balığın bilgisayardan çıktığını adamın ona şaşkın baktığını çizerdim.”

“Ben bu karikatürü şöyle devam ettirirdim: Ağaçların suyunu tüketip etraftaki her şeyi karanlık yapardım.”

4.2.2. Öğrencilerin Çizdikleri Karikatürler ve Çizdikleri Karikatür Hakkındaki Düşünceleri

Araştırmada gönüllü öğrenciler uygulamadaki konulardan istedikleri bir konuyla ilgili uygulama sonunda karikatür çizmişlerdir. Daha sonra çizdikleri bu karikatürleri niçin

çizdiklerini araştırmacının sohbet tarzında yaptığı görüşmelerde dile getirmişlerdir. Karikatür çiziminde de kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha istekli davranmışlardır.

Şekil 25. Ö. 1'in çizdiği karikatür

Ö.1 yukarıdaki karikatürü çizmiştir. Karikatürlerle ders anlatımının çok eğlenceli olduğunu hayal gücünü geliştirdiği dile getirmiştir. Niye böyle bir karikatür çizdiği ile ilgili şunları söylemiştir:

“Seçtiğim konu hayatımızda neler değişiyor. Dünyamız her gün daha kötü oluyo. Bunu sürekli düşündüm. Gelecekte bizi ne bekliyor. Geçen sene Kapadokya ya gittim. Çok güzel bir yer. Ama gelecekte her yer çöp olacak gibime geliyor. Bu yüzden böyle bir karikatür çizdim. Böyle bir şey yapmak benim için eğlenceliydi. Daha çok karikatür çizmeyi deneyeceğim.”

Şekil 26. Ö. 2'nin çizdiği karikatür

Ö.2 karikatürü çizerken zorlanmadığını, resim çizmeyi de çok sevdiğini dile getirmiştir. Ama karikatürde istediklerini daha güzel bir şekilde dile getirdiğini söylemiştir. Bu öğrenci de hayatımızda neler değişecek konusunda karikatür çizmeyi tercih etmiştir. Niye böyle bir karikatür çizdiğini ise şu şekilde dile getirmiştir:

“Herkes gelecekte çöl olacağını düşünüyor ama bence her yer suyla dolu olacak. Çünkü dünyanın her yeri su değil mi?(Biraz düşündü ve karikatüre baktı.) Bakın burada suyu döken bir insan. Çevreyi kirleten insan olduğu için temizlemesi gerekende o değil mi? Birbirimize bile zarar veriyoruz.”

Şekil 27. Ö. 3'ün çizdiği karikatür

Ö.3, daha önce araştırmacı tarafından uygulama esnasında kullanılan bir karikatürün devamı niteliğinde bir karikatür çizmeyi tercih etmiştir. İnsanların gezilecek yerleri sürekli tükettiğini karikatürün çok güzel anlattığını bunun için yapılması gerekeni kendi çizdiği karikatürde göstermek istediğini söylemiştir. Ö.3 karikatür için şunları söylemiştir:

“Karikatürdeki G harfi düşüyor. G harfi düştüğünde insanların bu yerleri ezdiği görülüyor. Yani karikatürü çizen öyle düşünmüş. Bende bir araya gelerek bunu düzeltebiliriz diye düşündüm. Böylece hiçbir yer yok olmaz. Arkadaşlarımı bana yardım ederken çizdim. Hep bir arada bunu düzelttik. Dünya daha güzel olsun.”

Şekil 28. Ö. 4'ün çizdiği karikatür

Ö.4, karikatürü çizerken teknolojinin esiri olan insanları düşündüğünü söylemiştir. Arkadaşlarının bile telefonu olduğunu dile getirmiştir. Sadece yemekte herkesin bir arada olduğunu söylemiş ve bunun yanlışlığını anlatmıştır. Öğrenci kendini de eleştirdiğini söylemiştir. Ö.4 karikatür için şunları söylemiştir:

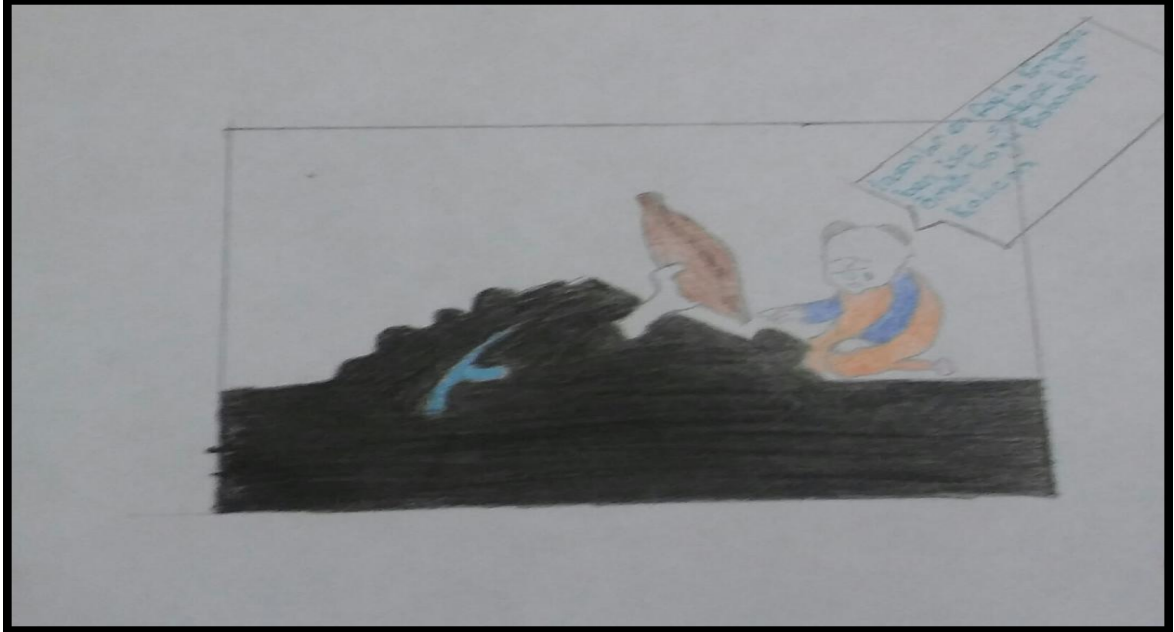
“Herkes teknolojinin esiri olmuş. Odadan odaya mesaj çekiyoruz. Tembelde olduk. Yani öğretmenim ben öyleyim. Yani burada kendimi çizdim sayılır.(Gülüyor) Hayal gücümü kendimi eleştirerek kullandım. Bundan sonra karikatür çizerken daha çok düşüneceğim.”

Şekil 29. Ö. 5'in çizdiği karikatür

Ö.5 teknolojinin hayatımızda ne kadar yer kapladığını belirten bir karikatür çizmiştir. Karikatürü çizmeden önce çok düşündüğünü dile getirmiştir. Büyüklerinden eskiden olan şeyleri çok dinlediğini ama şimdi çok farklı olduğunu söylemiştir. Ö.5 karikatür için şunları söylemiştir:

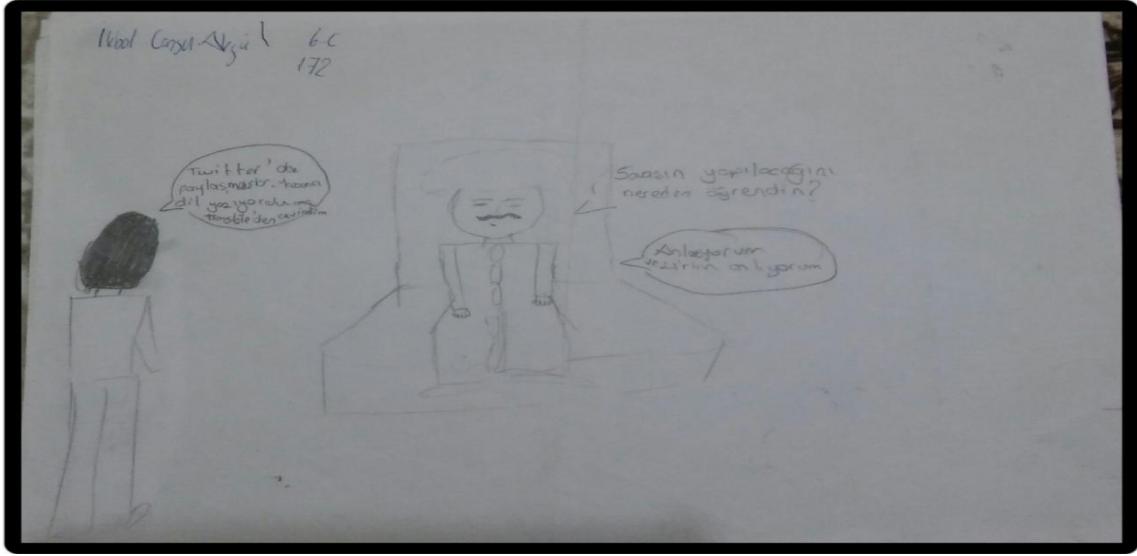
“Öğretmenim bakın burada bebek anne ben seni çaldırırım diyo o da telefonum nerde diyo. Her şey çok normal. Anne bebeğinin telefonu olmasına şaşırmiyo. Bakın gülüyo. Artık bebek bile biliyo telefon kullanmayı. Radyasyon onu çok etkiliyordur. Ama annesi aldırıyor ki. Kitaplarda olmaz gelecekte. Biz hep telefondan, bilgisayardan bakarız. Bende eleştirmek için çizdim bunu öğretmenim.”

Şekil 30. Ö. 6'nın çizdiği karikatür

Ö.6, karikatürü çizerken haberlerde olanlardan etkilendiğini böyle bir karikatür çizmek istediğini dile getirmiştir. Karikatür çizmenin kendisini iyi hissettirdiğini, hayalinde çok değişik karikatürler canlandırdığını da söylemiştir. Çizdiği karikatür için şunları söylemiştir:

“Haberleri izlediğimde çok üzüldüm. Aslında konu dışında ama siz bizle dersleri karikatürle işleyince aklıma o gün geldi. Zaten ilk ben verdim size öğretmenim. Çocuklar üzülmesin. Babasız kalmasın artık. Size başka zaman da karikatür çizip versem olur mu? Ben çok güzel şeyler düşünüyorum.”

Şekil 31. Ö. 7'nin çizdiği karikatür

Ö.7, karikatürlerle çok ilgilendiğini çok fazla dile getirmiştir. Hatta araştırmacıya farklı çizdiği resimleri de göstermiştir. Teknolojinin eskiden de bu kadar ilerlemiş olduğunu hayal ederek böyle bir karikatür çizmeye karar verdiğini söylemiştir. Öğrenci karikatür için şunları dile getirmiştir:

“Öğretmenim padişahlarda böyle bir teknoloji olsa daha çok yer fethetmezler mi? Bence ederler. Hemen her yerden bilgi alırlar. Hem atla da gitmeye gerek yok. Hem komik hem de düşündürücü bir karikatür çizdim. Siz bize sürekli karikatürlerde soru soruyordunuz ya. Bir de karikatür eğlendirirken düşündürür demiştiniz. Şimdi karikatürist benim ve istediğimi çizmekte özgürüm. Ben de böyle yaptım. Teknoloji aslında önemli bir şey. Bunu anlatmak istedim.”

Öğrencilerin çizdikleri karikatürlerde ve öğrencilerle yapılan görüşmelerde öğrencilerin çevrelerine karşı duyarlılıklarını yaratıcı bir şekilde ortaya koyabildikleri görülmüştür. Öğrencilerin yaratıcılıklarını ortaya çıkarmak için karikatürü kullanmaları onlar için eğlenceli olmuştur. Görüşmelerde ve gözlemlerde öğrencilerin memnuniyeti görülmüştür. Öğrenciler karikatürlerle ilgili araştırmacıya uygulama sonundaki görüşmelerde çok farklı sorularda sormuşlardır. Ayrıca kız öğrenciler bu konuda erkek öğrencilere göre daha istekli görünmüştür.

Araştırmamızda uygulanan çalışma kağıtları, öğrencilere çizdirilen karikatürler, öğrencilerle yapılan görüşmeler ve araştırma boyunca yapılan gözlemler sonucunda Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanımı yaratıcı düşünme becerisinin kazandırılmasında katkı sağlayacağı görülmüştür.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının yaratıcı düşünmeye etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada öğrencilerin uygulama öncesi ve sonrası cevapladıkları çalışma kağıtları, öğrencilerin çizdikleri karikatürler, öğrencilerle yapılan görüşmeler ve sınıfta yapılan gözlemler sonucunda belirli bulgular ortaya konulmuştur. Elde edilen bulgular sonucunda sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Sidekli vd. (2014) ile Seçgin vd. (2010) çalışmalarında karikatür destekli eğitimin öğretimde ne kadar etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu da yaptığımız çalışma ile doğru orantılıdır.

Çalışmada öğrencilere uygulama öncesi ve sonrası cevaplandırılan çalışma kağıtlarında öğrencilerin uygulama sonrası cevapladıkları çalışma kağıtlarında daha başarılı oldukları görülmüştür. Bunun nedeninin uygulama esnasında öğrencilerin karikatür betimlemeyi iyi kavramış olmaları düşünülmektedir. Ersoy'un (2010) yaptığı çalışmada bu durumu desteklemektedir.

Çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha başarılı oldukları görülmüştür. Derslerde karikatür kullanımı kız öğrencilerin yaratıcı özelliklerini daha çok ortaya çıkarmıştır. Köseoğlu (2009) “ Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımının Eleştirel Düşünmeye Etki” adlı çalışmasında ise benzer bir çalışma olmasına rağmen cinsiyete göre bir farklılık görülmemiştir.

Öğrencilerin çizdikleri karikatürlere göre öğrencilerin karikatür ile yaratıcı özelliklerini daha iyi ortaya koydukları görülmüştür. Ersoy ve Türkkan (2010) çalışmalarında öğrencilerin karikatür çizmelerinin sorunlar üzerinde yaratıcı ve eleştirel düşüncelerini geliştirmeleri açısından etkili olduğunu dile getirmişlerdir.

Karikatür çalışma kağıtlarında dikkat çeken bir nokta ise öğrencilerin ilk baştaki soruları cevaplayamadıklarında diğer soruları da cevaplayamamış olmalarıdır. Öğrenci

karikatürdeki kavramları, sembolleri tanımlayamıyorsa, diğer sorularda da yaratıcı düşünmesi oldukça zordur. Köseoğlu (2009) da çalışmasında böyle bir sonuca varmıştır.

Öğrencilerin çalışma yaprakları incelendiğinde kısa cevaplarla soruları yanıtladıkları görülmüştür. Bu durumun zaman sınırı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Öğrencilerin görüşme esnasında verdikleri cevaplardan böyle bir sonuç çıkarılmıştır.

Çalışmada öğrencilerin karikatürle ders işlediklerinde daha aktif oldukları ve derslere daha merakla katıldıkları görülmüştür. Aktürk, Yazıcı ve Bulut (2013) çalışmalarında karikatür kullanımının öğrencileri daha aktif hale getirdiğini belirtmişlerdir.

Çalışmada öğrencilere karikatür çizdirilmesi öğrencilerin yaratıcı becerilerini görmek açısından daha etkili olmuştur. Palaz (2010) çalışmasında öğrencilere karikatür çizdirmenin onlara yeni bir bakış açısı kazandıracağını dile getirmiştir.

Uygulamada karikatürü yaratıcı düşünme etkinlikleriyle bir arada vermek öğrencilerin yaratıcılığını olumlu etkilemiştir. Bu sonuç Kuyubaşoğlu'nun (2009) çalışmasını destekler niteliktedir.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Karikatürle yapılan etkinliklerde öncelikle öğrencilere karikatürün ne olduğu iyi anlatılmalıdır.
2. Özellikle yaratıcı düşünme gibi soyut kavramların kazandırılmasında karikatür kullanılıyorsa öğretmen etkili bir sınıf yönetimi uygulamalıdır. Çünkü öğrencilerin dikkatleri çok çabuk dağılmaktadır.
3. Öğretmenler sınıflarda karikatürü daha etkili kullanabilmek için ders saatini iyi planlamalıdır. Çünkü ders iyi planlanmazsa öğretmenin öğrencileri derse motive etmesi zorlaşabilir.
4. Karikatürle beceri öğretiminde öğrenciler sürekli aktif tutulmalı ve soru sormalarına izin verilmelidir. Etkili soru sormak öğrencilerin sürekli düşünür olmasını sağlayacaktır.
5. Öğrencilere karikatür çizdirmek de düşünme becerilerini öğretmede etkili bir yöntem olabilir. Karikatür çizmek, öğrencinin duygu ve düşüncelerini daha rahat ifade etmesini sağlayabilir.
6. Sınıflarda karikatürle beceri öğretiminde karikatürü öğrencilerin net bir şekilde inceleyebilmeleri sağlanmalıdır.

7. Sınıfta beceri ğretiminde karikatürle ilgili soru sorarken net soru sorulmaktan kaçınılmalıdır. Öğrencilere dolaylı yoldan sorular sorularak belli kalıplardan kurtulması sağlanmalıdır.
8. Karikatürle yapılan etkinliklerde öğrencilere daha fazla zaman verilmeli ve öğrencilerin karikatürde verilen mesajı iyi anlamaları sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akbaba, B. (2012). Sosyal bilgiler öğretiminde görsel materyallerin kullanımı. M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s.284-319). Ankara: Pegem.
- Akbulut, G. (2004). Coğrafya öğretimi ve yaratıcı düşünce. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 215-223.
- Akçam, M. (2007). *İlköğretim fen bilgisi derslerinde yaratıcı etkinliklerin öğrencilerin tutum ve başarılarına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Akdağ, H. (2014). Sosyal bilgilerin tanımı, amacı, önemi ve Türkiye’deki yeri. R. Turan, A.M. Sünbül ve H. Akdağ (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1* içinde (s. 2-23). Ankara: Pegem.
- Akengin, H. & İbrahimoglu, Z. (2010). Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarısına ve derse ilişkin görüşlerine etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 1-19.
- Akkaya, A. (2011). *Karikatürlerle dil bilgisi öğretimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Aktürk, V., Yazıcı, H. & Bulut, R. (2013). Sosyal bilgiler dersinde animasyon ve dijital harita kullanımının öğrencilerin mekân algılama becerilerine yönelik etkileri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 28, 1-17.
- Alkış, S. (2012). Sosyal bilgilerde kavram öğretimi. M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s.69-92). Ankara: Pegem.
- Alsaç, Ü. (1994). *Türkiye’de karikatür, çizgi roman ve çizgi film*. İstanbul: İletişim.
- Altun, A. (2014). Sosyal bilgiler derslerinde karikatürlerin kullanımı. R. Turan, A.M. Sünbül ve H. Akdağ (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1* içinde (s. 192-212). Ankara: Pegem.
- Argun, Y. (2004). *Okul öncesi dönemde yaratıcılık ve eğitimi*. Ankara: Anı.

- Arık, İ.A. (1987). *Yaratıcılık*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Arıkan, R. (2013). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Geliştirilmiş 2. Basım)*. Ankara: Nobel.
- Aydın, M. (2009). *Sorun çözme becerisi ile yaratıcılık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baki, A. & Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.
- Balım, A. İnel, D. & Evrekli, E. (2012). Kavram ve zihin haritası kullanımının öğrencilerin kavramları anlama düzeyleri ile fen ve teknolojiye yönelik tutumları üzerindeki etkileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 229-250.
- Barth, J. L. (1991). *Elementary and junior high/middle school social studies curriculum, activities and materials. Third edition*. Lanham: University Press of America, Inc.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Creswell, J.W. (2012). *Researches desing: a qualitative, quantitative, and mixed method approach (4th ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çelik, E.A. (2015). *7. sınıf sosyal bilgiler dersinde yaratıcı düşünme etkinliklerinin kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Çelikkaya, T. (2011). Sosyal bilgiler programında yer alan becerilerin kazandırılma düzeyi: Öğretmen Görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(3), 969-990.
- Çeviker, T. (2010). *Karikatürkiye- karikatürlerle cumhuriyet tarihi (1923-2008)*. İstanbul: NTV.
- Çubukçu, Z. (2013). Düşünme becerileri. S. B. Filiz (Ed), *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları içinde* (s. 281-331). Ankara: Pegem.
- Demirkaya, H. (2011). Sosyal bilgilerde düşünme ve soru sorma becerisi. B. Tay ve A. Öcal (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi içinde* (s.400-435). Ankara: Pegem.
- Doğan, N. (2011). Yaratıcı düşünce ve yaratıcılık. Ö. Demirel (Ed). *Eğitimde yeni yönelimler içinde* (s.167-191). Ankara: Pegem.

- Doğanay, A. (2002). Sosyal bilgiler öğretimi. C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde, Ankara: Pegem.
- Doğanay, A. (2009). Etkin vatandaşlık için düşünme becerilerinin öğretimi. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi* içinde (s.145-185). Ankara: Pegem.
- Emir, S. (2001). *Sosyal bilgiler öğretiminde yaratıcı düşünmenin erişkiye ve kalıcılığa etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erciyeş, G. (2007). Öğretim yöntem ve teknikleri. G. Tan (Ed). *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (s. 169-253). Ankara: Pegem.
- Erden, M. (t.y.). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Alkım.
- Erdoğan, T. & Yiğit, Ö. (2008). Sosyal bilgiler dersinde uygulanan öyküleştirme yönteminin ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin yaratıcı düşünme düzeylerine etkisi, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 399-416.
- Erdoğdu, Y. (2006). Yaratıcılık ile öğretmen davranışları ve akademik başarı arasındaki ilişkiler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 95-106.
- Erginer, E. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri uygulamalı bir çalışma*. Ankara: Pegem.
- Ersoy, A.F. & Türkkan, B. (2010). İlköğretim öğrencilerinin çizdikleri karikatürlere yansıttıkları sosyal ve çevresel sorunların incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 35(156), 97-109.
- Ersoy, A. (2010). İlköğretimde değer kazanımlarının incelenmesinde karikatür kullanımı: dayanışma değeri örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (2), 79-103.
- Güleryüz, H. (2001). *Eğitim Programlarının dili ve yaratıcı öğrenme*. Ankara: Pegem.
- https://www.tse.org.tr/tr/modul/yayinlarimiz/dergi.aspx?k_id=2235, sayfasından erişilmiştir.
- Heitzmann, T. (2004). *Osmanlı karikatüründe balkan sorunu 1908-1914* (T. Noyan, Çev.). İstanbul: Kitap.

- İnel, D., Balım, A.G. ve Evrekli, E. (2009). Fen ve teknoloji öğretiminde kavram karikatürü-kullanımına ilişkin öğrenci görüşleri. *Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 3 (1), 1-16.
- İnel, Y. (2011). *Sosyal bilgiler öğretiminde öğrencilerin ölçek kullanma becerilerinin geliştirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İşman, A. (2011). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. Ankara: Pegem.
- Kaya, B. (2014). Sosyal bilgiler ve düşünme becerileri. R. Turan, A. M. Sünbül ve H. Akdağ (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar-1* içinde (s.148-163). Ankara: Pegem.
- Kazanevsky, V. (2005). *Doğu avrupa ülkelerinde karikatür sanatının belirli özellikleri*. <http://www.nd-karikaturvakfi.org.tr/98act/98etkin9.htm> sayfasından erişilmiştir.
- Kılıçoğlu, G. (2012). Sosyal bilgiler tanımı, dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi. M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s.4-16). Ankara: Pegem.
- Kırıçoğlu, O. (2002). *Sanatta eğitim*. Ankara: Pegem.
- Köseoğlu, M. (2009). *Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının eleştirel düşünmeye etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Kuyubaşioğlu, B. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler dersinde yaratıcı düşünme becerilerinin kazandırılması ile ilgili öğretmen ve öğrenci görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- MEB (2005). *Sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu (Taslak Basım)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Meydan, A. & Akdağ, H. (2011). *Sosyal bilgiler dersinde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı*. B. Tay ve A. Öcal (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s.154-192). Ankara: Pegem.
- Mutluer, C. (2013). Sosyal bilgiler programında yer alan beceriler hakkında sosyal bilgiler öğretmen görüşleri (İzmir Menemen Örneği). *International Periodical for The Languages*, 8(7), 355-362.

- Oruç, Ş. (2006). *Sosyal bilgiler öğretiminde mizah*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öncü, T. (2003). Torrance yaratıcı düşünme testleri-şekil testi aracılığıyla 12-14 yaşları arasındaki çocukların yaratıcılık düzeylerinin yaş ve cinsiyete göre karşılaştırılması, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43(1), 221-237.
- Özcan, A. O. (2000). *Yaratıcı düşünce*, İstanbul: Avcıol.
- Özden, Y. (1998). *Öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem.
- Özer, A. (1998). *Kuramsal ve uygulamalı karikatür*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Özerbaş, M. A. (2011). Yaratıcı düşünme öğrenme ortamının akademik başarı ve bilgilerin kalıcılığı etkisi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(3), 675-705.
- Özözer, Y.Ö. (2004). *Ne parlak fikir*. İstanbul: Sistem.
- Öztürk, C. (2009). *Sosyal Bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış*. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* içinde (s. 2-31). Ankara: Pegem.
- Öztürk, C. & Otluoğlu, R. (2003). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*, Ankara: Pegem.
- Palaz, T. (2010). *İlköğretim 8. sınıf Türkiye cumhuriyeti inkılâp tarihi ve Atatürkçülük dersinde karikatür kullanımının öğrenci başarısına ve derse karşı tutumuna etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Rawlinson, G. J. (2001). *Yaratıcı düşünme ve beyin fırtınası* (O. Değirmen, Çev.). İstanbul: Rota.
- Redhouse Büyük El Sözlüğü, (2001). İstanbul: Redhouse.
- Rıza, E.T. (1999). İlköğretim Türkçe derslerinde yaratıcılığı geliştirme teknikleri. IV. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu 15- 16 Ekim 1998. *Pamukkale Üniversitesi Denizli Eğitim Fakültesi Dergisi*, (6), 1-12.
- Saban, A. (2005). *Öğrenme öğretme süreci*, Ankara: Nobel.
- San, İ. (1979). Yaratıcılık, iki düşünme biçimi ve çocuğun yaratıcılık eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(1), 177-183.
- San, İ. (1985). *Sanat ve eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.

- San, İ. (1991). *Yaratıcı drama- eğitsel boyutları*. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim
- Seçgin, F., Yalvaç, G. & Çetin, T. (2010). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin karikatürler aracılığıyla çevre sorunlarına ilişkin algıları. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, <http://www.iconte.org/FileUpload/ks59689/File/81.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Selçuk, T. (1998). *Çizgi mizah*. İstanbul: İris.
- Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sidekli, S., Er, H., Yavaşer, R. & Aydın, E. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde alternatif bir yöntem: Karikatür. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 151- 163.
- Sönmez, V. (1998). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmenlik kılavuzu*. Ankara: Anı.
- Sözer, E. (1998). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Sunal, C. S. & Haas, M. E. (2005). *Social studies for the elementary and middle grades*. Pearson/ Allyn & Bacon, Boston.
- Sungur, N. (1997). *Yaratıcı düşünce*. İstanbul: Evrim.
- Sungur, N. (2001). *Yaratıcı okul düşünen sınıflar*. İstanbul: Evrim.
- Sünbül, A.M. (2010). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Konya: Eğitim.
- Stadling, R. (2003). *20. yüzyıl Avrupa tarihi nasıl öğretilmeli* (A. Ünal, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Tanrıöğen, A. (Ed.). (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı.
- Taşpınar, M. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. İstanbul: Data.
- Tay, B. & Tosunoğlu, N. (2007). Sosyal bilimler alanındaki araştırmalarda bilimsel araştırma süreci, istatistiksel teknikler ve yapılan hatalar. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 1-20.
- TDK (2011). *Türkçe sözlük* (11.Baskı). Ankara: TDK.
- Uğurel, I. & Moralı, S. (t.y.). Karikatürler ve matematik öğretiminde kullanımı. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/170/170/sevgi%20moralidf, sayfasından erişilmiştir.
- Ülgen, G. (1995). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Bilim.

- Üstündağ, T. (2005). *Yaratıcılığa yolculuk*. Ankara: Pegem.
- Varış, F. (1988). *Eğitimde program geliştirme teori ve teknikler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Yanık, O. (2007). *Yaratıcılık*. İstanbul: Yazın.
- Yanpar, T. (2005). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme. C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi içinde*. Ankara: Pegem.
- Yaşar, Ş. & Gültekin, M. (2009). Anlamli öğrenme için etkili öğretim stratejileri. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi içinde* (s.78-109). Ankara: Pegem.
- Yaşaroğlu, E. (t.y.). *Erdil yaşaroğlu karikatürleri*. <http://www.komikaze.net> sayfasından erişilmiştir.
- Yavuzer, H. (1989). *Yaratıcılık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Yeşiltaş, E. (2012). *Sosyal bilgiler öğretiminde öğretim materyalleri ve teknolojileri*. M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi içinde* (s.225-241). Ankara: Pegem.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, R. (1998). *Yaratıcılık ve yenilik*. İstanbul: Sistem.
- Yücebaşı, H. (2015). *Karikatür üstatlarımız cem ve ramiz*. <https://ismailhakkialtuntas.com/2015/10/25/karikatur-ustadlarimiz-cem-ve-ramiz/> sayfasından erişilmiştir.
- Yüksel, İ. & Adıgüzel, A. (2012). Değer eğitiminde karikatür kullanımı: İlköğretim öğrencilerinin şefkat ve merhamet değer algılarının belirlenmesi. *International Journal of Social Science*, 5(3), 301-311.
- <http://www.forumbilir.net/organ-nakli-haftasi/348-organ-nakli-haftasi-ile-ilgili-resimler.html>
- http://egitimplatformu.aydin.edu.tr/gundem/haber_detay.asp?haberID=125

EKLER

Ek-1. Ön-Son Test Karikatür Çalışma Kağıdı

Adı-Soyadı:

Karikatürü Tanıyalım

A-Karikatürde neler görüyorsunuz?

B- Karikatürde adam ne yapıyor?

C- Karikatürde bilgisayar ne olarak kullanılıyor?

1.Karikatürdeki semboller nelerdir? Neyi ifade etmektedir?

2.Sizce bu karikatürün başlığı ne olabilir?

3.Karikatürist bu karikatürü çizmekle neyi amaçlamıştır?

4. Bu karikatürü çizenin sizce haklılık payı var mı? Neden?

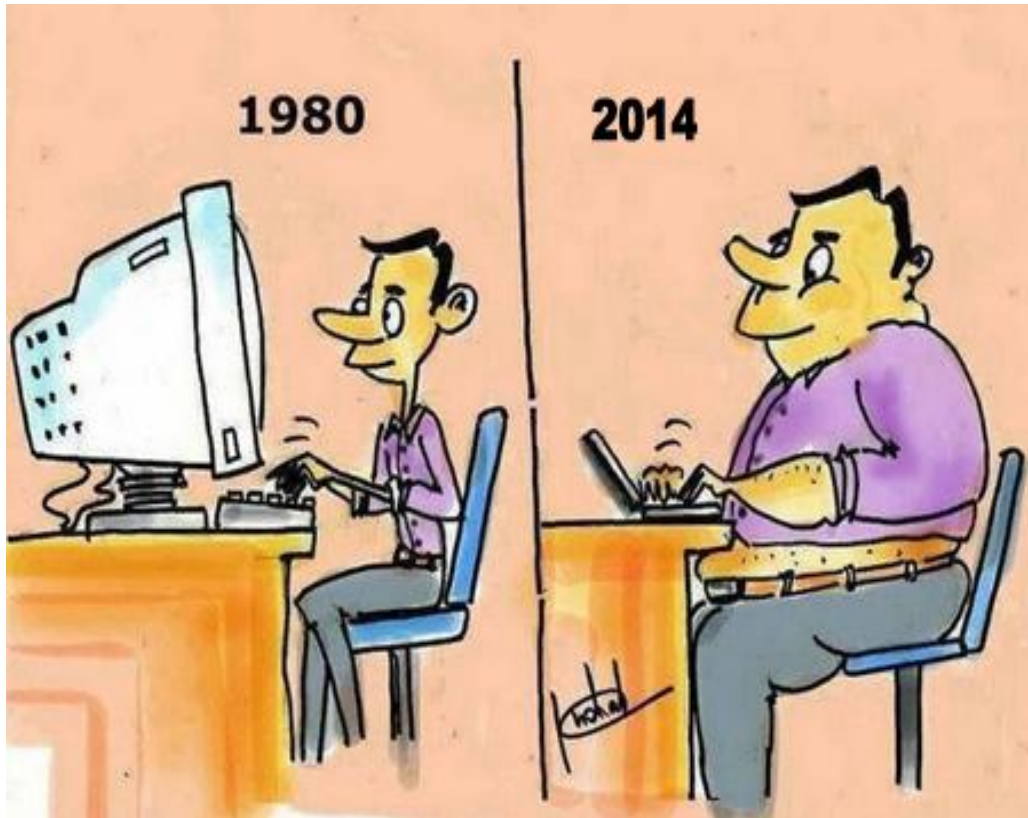
5. Karikatürün bize anlatmak istediği düşüncelerin ne gibi sonuçları olabilir?

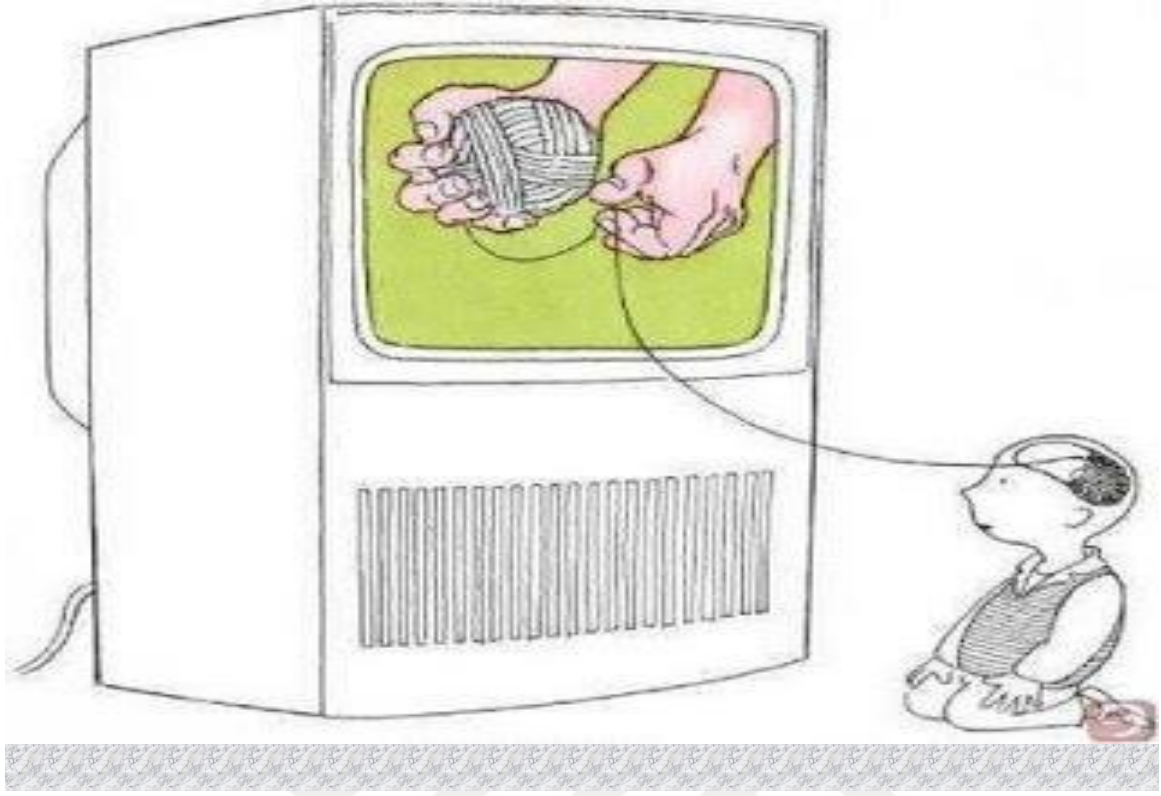
6.Bu karikatürün devamı niteliğinde bir karikatür daha çizilse nasıl bir karikatür çizerdiniz?

Ek-2 Dereceli Puanlama Anahtarı (Ön-Son Test Karikatür İçin)

ÖLÇÜTLER	Uygun Değil (1)	Uygun (2)	Tam Uygun (3)	Başarı Puanı
Karikatür Tanıma	Karikatürde tanıma yetersiz	Karikatürde tasvir edilen özellikler hakkında bilgi sunuluyor	Karikatürün tasviri yapılırken teknoloji ile ilgili tanıtıcı bilgilere de yer veriliyor	
Kavram	Karikatürdeki kavramlar doğru bir şekilde belirtilmiyor	Teknoloji, bilim gibi kavramlar kısmen sunuluyor	Teknoloji, bilim gibi kavramları tam olarak ifade ediyor	
Sorun	Karikatürde sunulan teknolojik sorun ortaya konulmuyor	Teknolojiyle ortaya çıkan sorun kısmen belirtiliyor	Teknolojiyle ortaya çıkan sorun tam olarak ortaya konuluyor	
Amaç	Karikatüristin bu karikatürü çizmesindeki amaç anlaşılamiyor	Karikatüristin teknolojinin getirdikleri soruna yönelik amacı hakkında vurgu var	Karikatüristin teknolojinin getirdikleri ile ilgili amacına yönelik tam olarak açıklama yapılmış	
Varsayım	Karikatüristin varsayımı konusunda fikir yürütülemiyor	Karikatüristin düşüncelerinde haklı olduğu nedenleriyle ortaya konulmuş	Karikatüristin düşüncelerinde haklı olduğu bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yaşam üzerinde olumlu etkisi olduğu kadar olumsuz etkilerinin olduğu ortaya konuluyor	
Sonuç	Karikatürde savunulan görüşün sonuçları doğru bir şekilde açıklanamıyor	Karikatürde teknolojinin getirdiği sonuçlar kısmen açıklanıyor	Karikatürdeki görüşün teknolojik sonuçları tam olarak açıklanıyor	
Etki	Karikatürle ortaya çıkan teknolojik etkinin gelecekteki durumu konuyla bağlantılı olarak ortaya konulamıyor	Karikatürün devamı ile ilgili konuyla bağlantılı bir etki kısmen ortaya konulmuş	Karikatürün devamı yaratıcı bir şekilde konuyla bağlantılı bir şekilde ortaya konulmuş	
Toplam Başarı Puanı				

Ek-3 Uygulama Esnasında Kullanılan Karikatürler

KORSAN KİTAPLAR YİNE GÜNDEMDE...

Ek-4 Araştırma İzin Belgeleri

T.C.
YOZGAT VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 10507349-200-E.1051759
Konu : Döndü BARUT

25.01.2015

FATMA TEMEL TURHAN ORTAOKULU MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 25/01/2015 tarihli ve 1041930 sayılı onay.

Okulunuzda yüksek lisans tez çalışmasına yönelik uygulama yapacak olan Döndü BARUT'a ait ilgi izin onayı ekte gönderilmiştir.
Bilgi ve gereğini rica ederim.

Metin HALICI
Müdür a.
Şube Müdürü

Eki: Onay (1 sayfa)

Güvenli Elektronik imza
Aslı ile Aynıdır
26.01.2015

Adres: İl Millî Eğitim Müdürlüğü - YOZGAT
Halkın İhtiyarına Açık Ofis Kat : 3 No.302
Web: <http://yozgat.meb.gov.tr>
E-mail: Yozgat@meb.gov.tr

Temel Eğt. Şef: H. BABAYİĞİT
Tel : (0354) 280 66 28
Faks: (0354) 280 66 69

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden e498-0c02-398d-b1f8-ab78 kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
YOZGAT VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 10507349-J00-E.1041930
Konu : Döndü BARUT

25.01.2015

İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 25.01.2015 tarihli dilekçe.

İlimiz Merkez Mehmet Hulusi Efendi mahallesinde ikamet eden Döndü BARUT'un yüksek lisans tez çalışmasına kaynaklık edecek etkinlikleri uygulayabilmesi için Merkez Fatma Temel Turhan Ortaokulunda çalışmasına yönelik izin isteğine dair ilgi dilekçesi ile çalışma kağıdı ekte sunulmuştur.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde adı geçen ilimiz Merkez Fatma Temel Turhan Ortaokulunda yüksek lisans tez çalışmasına yönelik uygulamaları yapması hususunu olurlarınıza arz ederim.

Metin HALICI
Şube Müdürü

Ek:
1-Dilekçe (1 Sayfa)
2- Çalışma Kağıdı (1 Sayfa)

OLUR
25.01.2015

Mehmet TEKİN
İl Millî Eğitim Müdür V.

Güvenli Elektronik İmza
Aşağıya Ayndır
26.01.2015

Adres: İl Millî Eğitim Müdürlüğü - YOZGAT
Hükümet Konağı Ek Bina Kat :3 No.302
Web: <http://Yozgat.meb.gov.tr>
E-mail: Yozgatmem@meb.gov.tr

Temel Eğt. Şef: H. BABAYİĞİT
Tel : (0354) 280 66 28
Faks: (0354) 280 66 69

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 6eeb-9ff5-3a54-b03f-ee52 kodu ile teyit edilebilir.

GAZİ GELECEKTİR..